

Jaarverslag

2018

Versie: 1.0
Datum: 21 juni 2019
Auteur: Pensioenbureau SPHDHV
Status: Definitief

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	4
2.	Kerncijfers	5
3.	Verslag van het bestuur	7
3.1	Het jaar 2018.....	7
3.2	Bestuur en commissies.....	9
3.3	Geschillen	9
3.4	Bij NN opgebouwde aanspraken.....	9
3.5	Dekkingsgraad.....	9
3.6	Beleggingsbeleid	11
3.7	Toeslagen.....	13
3.8	Herstelplan voormalig compartiment SPDHV	14
3.9	Gebeurtenissen na balansdatum	14
3.10	Vooruitblik 2019.....	14
4.	Het pensioenfonds	16
4.1	Profiel.....	16
4.2	Missie.....	16
4.3	Visie	16
4.4	Strategie	16
4.5	Doelstelling.....	16
4.6	Uitvoeringsovereenkomst	17
4.7	Compartimenten	17
4.8	Pensioenregeling	17
5.	Organisatiestructuur.....	19
5.1	Bestuur	19
5.2	Bestuurscommissies.....	20
5.3	Verantwoordingsorgaan.....	22
5.4	Visitatiecommissie	23
5.5	Pensioenbureau	23
5.6	Externe ondersteuning.....	24
5.7	Uitbesteding	24
5.8	Compliance officer	24
5.9	Vertrouwenspersoon	24
6.	Governance-aspecten	25
6.1	Code Pensioenfonds	25
6.2	Deskundigheidsbevordering	25
6.3	Gedragscode	26
6.4	Beloningsbeleid	26
7.	Risicomanagement	27
7.1	Risicohouding en haalbaarheidstoets	27
7.2	Doelstelling risicomanagement	28
7.3	Risico's.....	30
8.	Financiën.....	33
8.1	Beleggingen.....	33
8.2	Financiële paragraaf.....	36
8.3	Herstelplan	37
8.4	Actuariële analyse.....	38
8.5	Uitvoeringskosten	39
8.6	Premie	42

9.	Verantwoordingsorgaan.....	45
9.1	Oordeel over 2018.....	45
9.2	Reactie van het bestuur	48
10.	Visitatiecommissie	50
10.1	Verslag van de visitatiecommissie over 2018	50
10.2	Reactie van het bestuur	52
11.	Personalia	53
11.1	Bestuur	53
11.2	Nevenfuncties bestuursleden	53
11.3	Pensioenbureau	54
11.4	Nevenfuncties directie Pensioenbureau	54
11.5	Verantwoordingsorgaan.....	54
11.6	Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan.....	54
11.7	Visitatiecommissie	55
11.8	Externe ondersteuning.....	55
12.	Jaarrekening SPHDHV.....	56
12.1	Balans per 31 december 2018	56
12.2	Staat van baten en lasten.....	57
12.3	Kasstroomoverzicht	58
12.4	Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling.....	59
12.5	Overig.....	62
13.	Toelichting jaarrekening.....	63
13.1	Toelichting behorende tot de jaarrekening 2018.....	63
13.2	Bestemming van het saldo van baten en lasten	88
13.3	Gebeurtenissen na balansdatum.....	88
14.	Overige gegevens	89
14.1	Actuariële verklaring	89
14.2	Controleverklaring onafhankelijke accountant	91
15.	Pensionering.....	99
16.	Begrippenlijst	100

1. Voorwoord

Beste lezer,

Met veel plezier bied ik u, als uw nieuwe voorzitter, het Jaarverslag 2018 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV aan.

Dit jaarverslag vertelt u alles over het vierde jaar van het (multi-)ondernemingspensioenfonds HaskoningDHV.

Belangrijk in 2018 was de samenvoeging van de compartimenten. Er is veel overleg geweest met de onderneming, ondernemingsraad en het verantwoordingsorgaan over de wijze waarop de samenvoeging kon worden geëffectueerd.

In de laatste week van juni 2018 kreeg het fonds van de toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) te horen dat DNB geen bezwaar had tegen het samenvoegen van de twee compartimenten. Vanaf 1 juli 2018 zijn we daardoor een 'gewoon' ondernemingspensioenfonds.

Tevens zijn in 2018 de beleggingsportefeuilles samengevoegd en hebben we ons beleid voor verantwoord beleggen verder geïmplementeerd.

Het risicomanagement is, onder invloed van de invoering van de IORP II richtlijn, doorontwikkeld.

Daarnaast is er eind 2018 een deelnemersonderzoek geweest over de informatievoorziening van de samenvoeging, waaruit bleek dat de deelnemers zich over het algemeen goed geïnformeerd voelden. Ook is gevraagd naar de risicobereidheid betreffende de beleggingen, deze sloot goed aan bij het huidige gevoerde beleid.

Het jaarverslag bestaat uit het bestuursverslag, met waar nodig een toelichting per compartiment (tot en met juni 2018), balans, staat van baten en lasten, kasstroomoverzicht en grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling. Het bestuur heeft op 21 juni 2019 de jaarrekening voor het jaar 2018 vastgesteld.

U vindt in dit document ook het verslag van de visitatiecommissie en het algemene oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2018, inclusief de reacties van het bestuur.

Een jaarverslag blijft vaak een technisch document dat niet voor iedereen even gemakkelijk leesbaar is. Daarom publiceren we ook dit jaar weer een korte, meer toegankelijke versie (Jaarbericht 2018) op onze website. Ik nodig u dan ook van harte uit om een kijkje te nemen op www.pensioenfondshaskoningdhv.nl.

Liesbeth Galesloot
Voorzitter

2. Kerncijfers

	2018	2017*	2016*	2015*
Aantal verzekerden				
Deelnemers	2.882	2.723	2.718	2.734
Gewezen deelnemers	4.099	4.003	3.824	3.650
Pensioengerechtigden	1.916	1.867	1.829	1.821
	8.897	8.593	8.371	8.205
Verleende toeslagen (per 1 april)				
Werknemers (voormalig compartiment SPH) (1)	1,01%	1,32%	1,53%	0,87%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (voormalig compartiment SPH) (1)	0,84%	0,73%	0,54%	0,38%
Werknemers (voormalig compartiment SPDHV) (1)	0%	0%	0%	0%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (voormalig compartiment SPDHV) (1)	0%	0%	0%	0%
Pensioenuitvoering (x € 1.000)				
Feitelijke ontvangen premie	32.629	30.969	31.157	31.204
Kostendeekkende premie	25.160	25.204	27.202	27.242
Uitkeringen risico fonds	22.651	21.989	21.657	21.130
Uitkeringen herverzekerd (2018 halfjaar)	5.128	9.791	9.512	9.265
Kosten pensioenbeheer (2)	1.616	2.131	1.472	1.828
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (3)	€344	€464	€323	€398
Vermogenssituatie en solvabiliteit (x € 1.000)				
Pensioenvermogen risico fonds	925.243	951.911	899.586	823.659
Pensioenvermogen herverzekerd	-	461.301	477.909	447.606
Pensioenvermogen risico deelnemer	-	1.736	1.767	1.741
Technische Voorziening voor risico fonds	900.381	817.879	810.365	730.567
Technische Voorziening herverzekerd	-	461.301	477.909	447.606
Technische Voorziening voor risico deelnemers	-	1.736	1.767	1.741
Actuele dekkingsgraad (4)	102,8%	110,5%	106,9%	107,9%
Actuele dekkingsgraad (voormalig compartiment SPH)		112,1%	113,4%	116,2%
Actuele dekkingsgraad (voormalig compartiment SPDHV)		109,4%	102,4%	102,4%
Beleidsdekkingsgraad	108,7%			
Beleidsdekkingsgraad (voormalig compartiment SPH)		112,5%	112,9%	117,6%
Beleidsdekkingsgraad (voormalig compartiment SPDHV)		107,7%	96,2%	104,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%			
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voormalig comp.SPH)		101,6%	101,5%	101,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voormalig comp.SPDHV)		104,2%	104,2%	104,2%
Vereiste dekkingsgraad	123,2%			
Vereiste dekkingsgraad voormalig compartiment SPH)		104,1%	102,5%	101,4%
Vereiste dekkingsgraad (voormalig compartiment SPDHV)		123,8%	123,0%	124,9%
Gemiddelde rekenrente voor TV	1,42%			
Gemiddelde rekenrente voor TV (voormalig comp. SPH)		1,69%	1,58%	1,98%
Gemiddelde rekenrente voor TV (voormalig comp. SPDHV)		1,51%	1,35%	1,71%

	2018	2017*	2016*	2015*
Beleggingsportefeuille (x € 1.000)				
Vastgoed	67.716	65.963	62.621	55.789
Aandelen	435.667	445.784	418.533	359.176
Vastrentende waarden (5)	419.957	410.644	382.827	375.589
Grondstoffen	0	30.263	32.662	28.493
Liquide middelen	3.139	3.016	2.111	4.200
	926.479	955.670	898.754	823.247
Beleggingsrendement	-3,1%			
Beleggingsrendement (voormalig compartiment SPH)		4,8%	6,9%	4,6%
Beleggingsrendement (voormalig compartiment SPDHV)		5,9%	9,0%	3,3%
Benchmarkrendement (6)	-5,8%			
Benchmarkrendement (voormalig compartiment SPH)		4,2%	6,9%	5,3%
Benchmarkrendement (voormalig compartiment SPDHV)		5,7%	8,7%	3,7%
Kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,54%	0,39%	0,38%	0,41%

*) de samengestelde cijfers van de compartimenten.

- 1) Een eventuele toeslag wordt toegekend per 1 april van elk jaar. De toeslag is voorwaardelijk. Zie voor detaillering Hoofdstuk 3.6 en 13.1.9.
- 2) Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.5 en 13.1.24.
- 3) De kosten per deelnemer zijn berekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.5.
- 4) Voor de jaren 2015, 2016 en 2017 is de aanwezige dekkingsgraad herrekend voor SPHDHV.
- 5) SPHDHV heeft met ingang van oktober 2016 een (discretionair) mandaat aan PIMCO Europe Limited verstrekt voor het individuele beheer van de vastrentende waarden uit de beleggingsportefeuille in het compartiment SPDHV. Volgens onze strategische mix valt dit (discretionair) mandaat volledig onder vastrentende waarden. Zie voor detaillering Hoofdstuk 13.1.1 en 13.1.13.
- 6) Dit is het rendement van de portefeuille als deze conform de strategische mix belegd zou zijn in de door het fonds gekozen benchmarks (beursindices) voor de afzonderlijke beleggingscategorieën.

Kerncijfers zijn een samenvattende weergave. Verklarende begrippenlijst is te vinden in Hoofdstuk 16.

3. Verslag van het bestuur

3.1 Het jaar 2018

Dit jaar stond in het teken van de samenvoeging van de compartimenten van het multi-opf. Eerst volgt een stuk over deze samenvoeging, daarna een samenvatting per kwartaal van de belangrijkste werkzaamheden en bestuursbesluiten.

Samenvoeging

Ons pensioenfonds was sinds de oprichting op 1 januari 2015 een multi-opf met twee compartimenten, één voor het voormalig pensioenfonds Haskoning (SPH) en één voor het voormalig pensioenfonds DHV (SPDHV). Binnen deze compartimenten werd het vermogen strikt gescheiden van elkaar beheerd. Bij de oprichting was het al de wens van de sociale partners om te komen tot één ondernemingspensioenfonds. Daarnaast moest het multi-opf voor eind 2021 wettelijk gezien worden omgezet in een andere vorm. Na veelvuldig overleg met de ondernemingsraad, de onderneming en het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur op 20 maart 2018 een voorgenomen besluit genomen om de compartimenten samen te voegen per 1 juli 2018. De samenvoeging zou tot stand komen via het uitvoeren van twee collectieve waardeoverdrachten vanuit het compartiment SPH naar respectievelijk compartiment SPHDHV (de nieuwe opbouw sinds 1 januari 2015 plus de reserves) en de onderneming (het gesloten garantiecontract met Nationale-Nederlanden (NN)).

In mei 2018 is een pensioenkrant verstuurd naar alle deelnemers om uitleg te geven over de samenvoeging waarin alle betrokken partijen hun visie gaven over de samenvoeging. Er is veel aandacht besteed aan het proces van de samenvoeging en de uitwerking van de gevolgen voor de verschillende groepen deelnemers. Er zijn compensaties gedefinieerd voor de deelnemers van voormalig compartiment SPH en tussen de twee compartimenten zelf. Het bestuur heeft een zorgvuldige afweging gemaakt ten aanzien van de evenwichtigheid van de impact van de samenvoeging op het pensioenresultaat van alle deelnemersgroepen. Ook de uitkomsten van studies van de toekomstige ontwikkelingen van de beide compartimenten (ALM-studies) ondersteunden de uiteindelijke besluitvorming.

In mei en juni 2018 zijn er informatiebijeenkomsten geweest in Groningen, Nijmegen, Amsterdam, Rotterdam, Amersfoort en Eindhoven over de samenvoeging en de gevolgen voor het pensioen.

In de laatste week van juni 2018 kreeg het fonds van de toezichthouder DNB te horen dat DNB geen bezwaar heeft tegen het samenvoegen van de twee compartimenten binnen ons pensioenfonds.

Vanaf 1 juli 2018 zijn we dan ook een “normaal” pensioenfonds.

Het pensioenbureau heeft de maanden daarna gewerkt aan de administratieve implementatie van de samenvoeging en de berekening van de exacte bedragen van de compensaties die benodigd waren om de samenvoeging op een voor iedereen evenwichtige wijze te kunnen uitvoeren.

In november 2018 zijn de percentages van de compensaties bekend gemaakt via de nieuwsbrief en begin december 2018 heeft iedereen van voormalig compartiment SPH een persoonlijke brief met informatie hierover ontvangen. De deelnemers van voormalig compartiment SPH ontvingen een éénmalige compensatie over de pensioenaanspraken en -rechten die zij in eigen beheer hebben opgebouwd (opgebouwd na 1 januari 2015 of toeslagverlening over de bij NN opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten). Tevens ontvingen zij een éénmalige compensatie over de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten die vóór 2015 bij Nationale-Nederlanden (NN) werden opgebouwd. Deze herverzekerde rechten worden namelijk met ingang van 1 juli 2018 niet meer verhoogd. De rechten van deelnemers van voormalig compartiment SPDHV zijn niet veranderd. De compensaties over de aanspraken en conversies van de pensioenrichtleeftijd zijn door de certificerend actuaire geprecificeerd.

Tot aan het eind van het jaar heeft het pensioenbureau op verzoek van NN nog de uitkeringen verzorgd voor het garantiecontract. Per 1 januari 2019 worden deze uitkeringen namens NN verzorgd door AZL.

In december 2018 zijn er informatiebijeenkomsten geweest waarbij een gedetailleerde uitleg is gegeven over de compensaties. De financiële gegevens worden getoond over geheel 2018 en daar waar mogelijk aangevuld met gegevens over de voormalige compartimenten.

Eerste kwartaal

In het eerste kwartaal van het jaar besteedde het bestuur zoals gewoonlijk veel aandacht aan de financiële aspecten van het pensioenfonds. Op basis van de (voorlopige) dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad per eind 2017 kon het bestuur de toeslag per 1 april 2018 voor compartiment SPH

vaststellen. Tegelijkertijd moest het bestuur constateren dat een toeslag voor het compartiment SPDHV niet mogelijk was. Daarnaast noopte de lage dekkingsgraad in compartiment SPDHV tot een actualisering van het herstelplan. Ook stelde het bestuur in het eerste kwartaal de definitieve begroting voor 2018 vast. De visitatie over 2017 heeft in het eerste kwartaal 2018 plaats gevonden. Op de website van het pensioenfonds is een mijnomgeving toegevoegd, waarop de deelnemer een aantal persoonlijke documenten betreffende het persoonlijke pensioen kan inzien. Ook is het communicatie jaarplan afgerond. In dit kwartaal is gestart met het project impact beleggen om invulling te geven aan het beleid van verantwoord beleggen.

Tweede kwartaal

Het tweede kwartaal stond traditioneel in het teken van het jaarverslag. Bestuur en pensioenbureau besteden hier jaarlijks veel tijd aan. Omdat een goede verslaglegging en (financiële) verantwoording van belang is, maar vanuit communicatief oogpunt het jaarverslag niet het meest geschikte medium is om de belanghebbenden te informeren is er ook dit jaar naast het jaarverslag een kortere en meer toegankelijke versie opgesteld: het jaarbericht. In dit kwartaal zijn diverse fondsdocumenten aangepast aan de nieuwe situatie van een fonds zonder compartimenten, o.a. de uitvoeringsovereenkomst, de pensioenovereenkomst, de statuten en het pensioenreglement.

Daarnaast is per 25 mei 2018 de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) van kracht geworden en heeft het fonds voor de ingangsdatum meerdere procedures aangepast om te voldoen aan deze nieuwe Europese privacywetgeving. In de beleggingsportefeuille is afscheid genomen van de investeringen in grondstoffen. Dit is besloten vanwege een achterblijvende performance en omdat grondstoffen niet passen vanuit maatschappelijk verantwoord beleggen (ongewilde prijsopdrijvende effecten van voedsel en de effecten op de energietransitie).

Derde kwartaal

Zoals hiervoor al gemeld vond de samenvoeging van de compartimenten plaats bij aanvang van het derde kwartaal. Verder is er veel aandacht besteed aan het doorontwikkelen van het risicobeheer met Control Frameworks en zijn ook de niet-financiële risico's n.a.v. een uitvraag van DNB opnieuw in kaart gebracht. Het risicodashboard is flink verbeterd waardoor er beter overzicht is op de risico's van het fonds. In het kader van kosten efficiency en vereenvoudiging zijn de twee beleggingsportefeuilles van voormalig compartiment SPH en voormalig compartiment SPDHV samengevoegd tot één eigen beheer portefeuille. Tevens is de beleggingsportefeuille voor het grootste deel omgezet naar mandaten die beter passen bij verantwoord beleggen (ESG).

De aangepaste reglementen van het fonds voor het bestuur, VO en VC zijn vastgesteld.

In het derde kwartaal is het zoekproces gestart voor een nieuwe voorzitter van het fonds. In dit kwartaal is gestart met de discussie over de contouren van het premiebeleid en de premiedekkingsgraad in de aanloop naar een nieuwe CDC-periode van 5 jaar en actualisatie van het pensioencontract per 1 januari 2020.

Daarnaast is de communicatiecommissie een onderzoek gestart naar een pensioenplanner waarmee de deelnemers een goed inzicht kunnen krijgen van hun financiële situatie onder verschillende omstandigheden of hun individuele keuzemogelijkheden.

Vierde kwartaal

Eind oktober 2018 hebben alle medewerkers en pensioengerechtigden een uitnodiging ontvangen voor ons periodieke deelnemersonderzoek. Onderzocht is hoeveel vertrouwen deelnemers hebben in het pensioenfonds en hoe tevreden men is over onze communicatie (met name die over de samenvoeging). Ook is gekeken hoe deelnemers aankijken tegen risico's die het pensioenfonds moet lopen bij het beleggen van het pensioenvermogen. Daarnaast is onderzocht hoe er gedacht wordt over verantwoord beleggen.

Het onderzoek is door het onafhankelijke marktonderzoeksbureau Kantar TNS uitgevoerd met behulp van een online vragenlijst op hun website. Verder moesten er nog diverse fondsdocumenten bijgewerkt worden, waaronder het communicatieplan, de abtn en het strategisch beleggingsplan. Het pensioenreglement is aangepast aan de nieuwe regelgeving betreffende waardeoverdracht van kleine pensioenen. Het pensioenfonds is een van de ondertekenaars van het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) convenant waarmee de pensioensector het belang van verantwoord beleggen richting grote internationale vermogensbeheerder onderstreept. Het selectieproces voor de invulling van het impact beleggen is afgerond en begin 2019 zullen de belegging in hernieuwbare energie en water worden geïmplementeerd. De voorbereiding voor de implementatie van de Europese richtlijn

IORP II (Institutions for Occupational Retirement Provision) is gestart, zodat het fonds op 13 januari 2019 aan deze (nog niet helemaal uitgekristalliseerde) wetgeving kan voldoen. Het bestuur heeft drie (kandidaat) sleutelfunctiehouders benoemd met betrekking tot de aandachtsgebieden risicobeheer, internal audit en actuariële zaken. De nieuwe voorzitter is voorgedragen voor benoeming en het zittende externe bestuurslid is herbenoemd. Beide met in gang van januari 2019.

3.2 Bestuur en commissies

De verschillende organen van het pensioenfonds hebben in 2018 frequent vergaderd om zorgvuldig te kunnen besturen. Hieronder een overzicht van deze vergaderingen.

Gremium	#
Bestuur (inclusief kennisessies)	16
(dagelijks) Bestuur en Visitatie Commissie	2
Dagelijks bestuur	18
Dagelijks bestuur en verantwoordingsorgaan	6
Beleggingsadviescommissie (inclusief studiedagen)	10
Risicoadviescommissie	11
Verantwoordingsorgaan	4
Ad hoc Commissie Klachten en Geschillen	0
Communicatiecommissie	4
Totaal	71

3.3 Geschillen

In 2018 heeft het bestuur geen nieuwe geschillen ontvangen.

In één zaak heeft het fonds (in hoger beroep) gelijk gekregen van de rechtbank. Er is nog één geschil in behandeling bij de rechtbank. Deze zaak is aangehouden voor uitspraak van het vonnis in 2019. Het fonds loopt hier geen grote financiële risico's.

In 2018 is een zestal bezwaren gemaakt tegen de samenvoeging. Deze zijn, na een persoonlijke toelichting door het pensioenbureau, door de bezwaarmakers ingetrokken.

3.4 Bij NN opgebouwde aanspraken

Het contract met NN is overgedragen aan de werkgever. In 2018 heeft het pensioenbureau nog het gehele jaar de administratie gevoerd en voor rekening van NN de uitkeringen uitbetaald van de herverzekerde aanspraken bij Nationale-Nederlanden (NN). De NN aanspraken blijven herverzekerde aanspraken, hetgeen betekent dat er voor de deelnemers een heel klein risico is, mocht NN zelf in financiële problemen komen. Met ingang van 1 januari 2019 wordt de administratie en uitbetaling door AZL, als uitvoerder voor NN, verzorgd.

3.5 Dekkingsgraad

SPHDHV

De herrekenende dekkingsgraad van het samengevoegde fonds SPHDHV per 1 januari 2018 is 110,5%. De dekkingsgraad is in 2018 met 7,7 procentpunt gedaald. Deze daling komt, ondanks het positieve effect van een overgang naar een nieuwe overlevingstafel, voornamelijk door de daling van de rekenrente en het negatieve resultaat van het rendement op de beleggingen. Zie onderstaande tabel.

	2018	2017 SPH	2017 SPDHV
Dekkingsgraad per 1 januari	110,5%	113,4%	102,4%
Premie	-0,8%	-1,1%	-0,4%
Uitkering	0,3%	0,3%	0,1%
Toeslagen	-0,7%	-1,1%	0,0%
Wijziging rekenrente	-5,1%	0,4%	1,3%
Overrendement	-3,1%	1,1%	6,3%
Wijziging grondslagen	1,2%	0,0%	0,0%
Mutatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	0,0%	-0,6%	0,0%
Overige	0,5%	-0,3%	-0,3%
Dekkingsgraad per 31 december	102,8%	112,1%	109,4%

Volgens www.pensioenthermometer.nl bedroeg de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds en in Nederland eind 2018 104%.

De dekkingsgraad van SPHDHV van eind 2018 van 102,8% ligt 1,2% lager dan dit gemiddelde van 104%.

De actuair benodigde premie is hoger dan de feitelijk ontvangen pensioenpremie. Dit heeft een verlagend effect op de dekkingsgraad van -0,8%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.6.

De toeslagen geven een verhogend effect op de TV van € 4.902.000 en een verlagend effect op de dekkingsgraad van -0,7%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

De gemiddelde rekenrente is in het verslagjaar 2018 gedaald van 1,51% (voormalig compartiment SPDHV) naar 1,42%. Inclusief het effect van de één jaars verschoven curve heeft dit een verhogend effect op de TV van € 39.558.000 en een verlagend effect op de dekkingsgraad van -5,1%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

Daarnaast is een negatief beleggingsresultaat behaald, dat gesaldeerd met de rentetoevoeging van de TV een resultaat geeft van -€ 29.246.000. Het behaalde beleggingsrendement van -3,1% geeft volgens het formulairum een verlagend effect op de dekkingsgraad van -3,1%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

De overgang naar de nieuwe overlevingstafel Prognosetafel AG2018 heeft samen met de aanpassing van de vaste kostenvoorziening ultimo 2018 een verlagend effect op de TV van -€ 9.130.000 en een verhogend effect op de dekkingsgraad van 1,2%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.4.

Om de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 evenwichtig te laten plaatsvinden zijn compensatiemaatregelen toegepast. De eenmalige compensaties voor deelnemers van compartiment SPH voor lagere verwachte toeslag verlening op aanspraken in eigen beheer ¹ en voor het vervallen van verwachte toeslagverlening op herverzekerde aanspraken ² hebben een verhogend effect op de TV van 41.482 en een verlagend effect op de dekkingsgraad van -5,3%. De collectieve overdracht van het garantiecontract en de bijspaarregeling heeft een verhogend effect op de dekkingsgraad van 5,9% (de vrijvallende buffer van het garantiecontract is gebruikt voor de compensaties) Beide effecten (compensaties en overdracht garantie contract) zijn verwerkt in de post overige van 0,5%, die verder nog bestaat uit een overige post van - 0,1%.

¹ Meer informatie over deze compensatie (e5) is te vinden in de pensioenkrant van mei 2018.

² Meer informatie over deze compensatie (e6) is te vinden in de pensioenkrant van mei 2018.

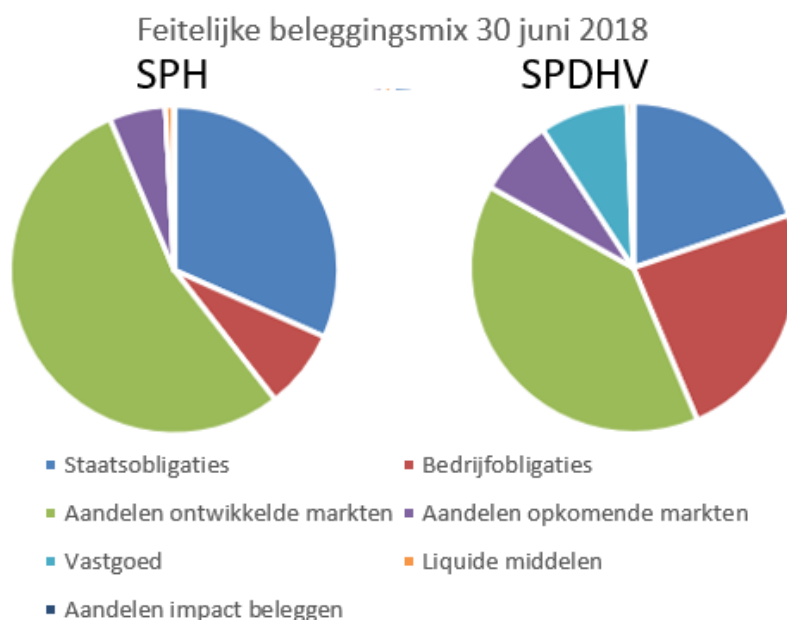
De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 104,2%. Ultimo 2018 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 108,7%. Er is daarom geen sprake van een *dekkingsstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist eigen vermogen*. Er is wel sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt onder het *vereist eigen vermogen*.

3.6 Beleggingsbeleid

In 2018 waren op het gebied van beleggen, de belangrijkste aspecten de integratie van de portefeuille van de beide voormalige compartimenten Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV samen met de verdere verduurzaming van de beleggingen.

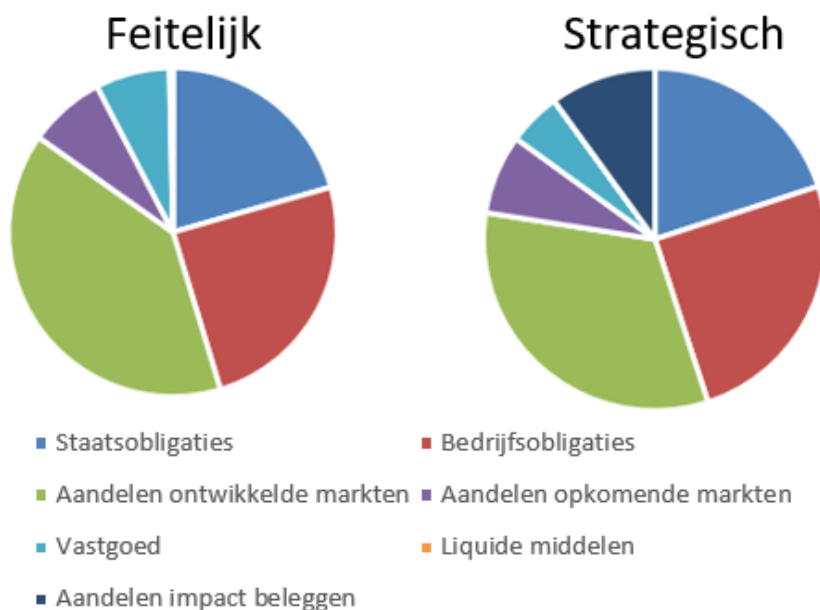
Integratie van de beleggingsportefeuilles

Bij de start van 2018 kende het fonds twee aparte portefeuilles met beiden een eigen beleggingsbeleid.

De portefeuille van Stichting Pensioenfonds Haskoning (circa € 140 M) is, met het besluit tot samenvoeging, opgegaan in de portefeuille van Stichting Pensioenfonds DHV (circa € 830 M). Hierdoor resteert vanaf het moment van samengaan nog één portefeuille met één uniform beleggingsbeleid. Leidend voor het beleggingsbeleid zijn de beleggingsbeginselen en de verplichtingen van het pensioenfonds HaskoningDHV. Omdat de verplichtingen voor het overgrote deel voortkomen uit het voormalige compartiment Stichting Pensioenfonds DHV, vormt het beleggingsbeleid van dit compartiment ook de basis voor de nieuwe samengevoegde beleggingsportefeuille. Het beleggingsbeleid ten aanzien van de NN verplichtingen die bij de verzekeraar zijn achtergebleven wordt bepaald door de verzekeraar.

SPHDHV beleggingsmix 31 december 2018

Verduurzaming

Uit enquêtes, die gehouden zijn onder de deelnemers van ons fonds, blijkt dat veel belang wordt gehecht aan de verduurzaming van de beleggingsportefeuille. De integratie van de portefeuilles als gevolg van de samenvoeging van de compartimenten was een natuurlijk moment om te zien in hoeverre een verdere verduurzaming mogelijk was.

Een voorbeeld is de uitsluiting van tabak. Aangezien wij gebruik maken van beleggingsfondsen, waren wij aangewezen op in de markt beschikbare beleggingsfondsen die tabak uitsluiten. Op het moment van het vaststellen van ons beleid voor verantwoord beleggen in 2016 waren deze beleggingsfondsen nog niet voorhanden. Op het moment van integratie in 2018 was dit wel het geval. Door dergelijke ontwikkelingen zijn wij in staat geweest met name de aandelenbeleggingen te verduurzamen en zijn deze allemaal ondergebracht in beleggingsfondsen met specifiek karakter op het gebied van duurzaam beleggen. Voor 2019 hebben de beleggingen in vastgoed onze aandacht met betrekking tot verduurzaming.

Naast de algemene verduurzaming van onze portefeuille hebben wij veel aandacht besteed aan het zogenaamde impact beleggen. In het beleid verantwoord beleggen hebben wij vastgelegd dat we met 10% van het belegde vermogen een actieve bijdrage willen leveren aan een duurzame samenleving. In aansluiting op de werkvelden van Royal HaskoningDHV is hierbij gekozen voor beleggingen op het gebied van hernieuwbare energie en water. Dit heeft in 2018 geleid tot een zoektocht naar vermogensbeheerders die dergelijke impact beleggingen aanbieden. Na een uitgebreid selectietraject is gekozen voor Glennmont Partners (7,5%) en het RobecoSam Water fonds (2,5%). De feitelijke contracten werden begin 2019 gesloten.

Glennmont belegt in projecten in on- en offshore wind, zonne-energie en biomassacentrales en heeft hierin een bewezen trackrecord. Op het moment dat projecten door het Glennmont fonds worden aangeschaft wordt geleidelijk (over de komende twee jaar) geld geïnvesteerd in het beleggingsfonds. Het RobecoSam Water fonds richt zich op aandelen van innovatieve bedrijven die oplossingen ontwikkelen om de waterschaarste te beperken, de kwaliteit te verbeteren en efficiënter gebruik van water mogelijk te maken. Dit kan zijn een belegging in een onderneming die waterzuiveringsinstallaties maakt maar ook in ondernemingen met een distributiefunctie van water. De feitelijke belegging in het

RobecoSam Waterfonds heeft begin januari 2019 plaatsgevonden en is daarom nog niet opgenomen in de portefeuille per 31/12/2018.

In 2018 heeft het fonds het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) ondertekend. Door het IMVB-convenant kiezen pensioenfondsen voor een aanpak waarbij de OESO-richtlijnen en de VN-richtlijnen (UNGP's) als basis worden genomen bij de beleggingen. Dit om zoveel mogelijk te voorkomen om ongewenst met negatieve effecten, van die onderneming (of de keten daarachter) waarin het pensioenfonds belegt, op de samenleving of het milieu te worden geconfronteerd.

3.7 Toeslagen

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagregeling. Uitgangspunt hierbij is dat de pensioenaanspraken en pensioenrechten in principe jaarlijks per 1 april worden aangepast.

Het bestuur streeft ernaar dat op de pensioenaanspraken van deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van de procentuele verhoging van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex cao-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal cao-sectoren (over het voorgaand kalenderjaar).

Het bestuur streeft ernaar dat op de ingegane pensioenen en opgebouwde pensioenaanspraken van gewezen deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid (over het voorgaand kalenderjaar).

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks per 1 april door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad van het betreffende compartiment per 31 december van het voorgaande jaar. Er bestaat geen recht op toeslagen. Er is in de premie geen component voor financiering van toeslagen opgenomen. Bovendien wordt er geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen toekennen. De toeslagen worden derhalve gefinancierd uit de beleggingsrendementen en risicobuffers, het (eigen) vermogen ten opzichte van de verplichtingen.

Het bestuur zal bij het toekennen van de toeslagen, de richtlijnen toekomstbestendig indexeren (een vereiste uit het Financieel Toetsingskader) volgen. Dit houdt in dat een compartiment voldoende eigen vermogen moet hebben om de toeslag die het op enig moment toekent, ook in toekomstige jaren gestand te kunnen doen. De beleidsdekkingsgraad vanaf welke (gedeeltelijk) toeslagverlening mag worden verleend heet de toeslagdrempel. Deze bedraagt volgens het FTK voor niet hybride fondsen 110%.

Toeslag 2018 voormalig compartiment SPH

Het voormalig compartiment SPH had een hybride karakter en bestond uit twee gedeelten:

- De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenen. Deze zijn door ons fonds verzekerd in het garantiecontract bij Nationale-Nederlanden.
- De pensioenopbouw vanaf 1 januari 2015 en de over het verzekerde pensioen uit eigen middelen verleende toeslagen. Deze zijn bij het pensioenfonds in eigen beheer.

Vanwege het hybride karakter werd voor voormalig compartiment SPH een gewogen toeslagdrempel gehanteerd. Bij deze gewogen toeslagdrempel werd voor het eigen beheer deel de 110%-grens gehanteerd en voor het bij Nationale-Nederlanden verzekerde deel en de voorziening voor risico deelnemers een 101%-grens (100% + minimaal vereist eigen vermogen).

Per eind december 2017 bedroeg de beleidsdekkingsgraad van voormalig compartiment SPH 112,5%. De dekkingsgraad benodigd voor volledige toekomstbestendige toeslagverlening bedroeg per eind december 2017 117,4%. Dat betekent dat er onvoldoende vermogen aanwezig was voor een volledige toeslagverlening. Per 1 april 2018 zijn de pensioenen van de actieve deelnemers verhoogd met 1,01%. De pensioenen van de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zijn per deze datum verhoogd met 0,84%. Door de samenvoeging van de compartimenten is er vanaf 1 juli 2018 één toeslag beleid voor opgebouwd pensioen bij het pensioenfonds (eigen beheer). Over de pensioenen in het NN

garantiecontract worden geen indexaties meer gegeven. De deelnemers van het voormalig compartiment SPH hebben hiervoor een éénmalige compensatie gekregen.

Toeslag 2018 voormalig compartiment SPDHV

De beleidsdekkingsgraad voor voormalig compartiment SPDHV was per 31 december 2017 gelijk aan 107,7% en bevond zich daarmee onder de toeslagdrempel van 110%. De pensioenen van de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers zijn derhalve niet verhoogd per 1 april 2018.

3.8 Herstelplan voormalig compartiment SPDHV

De berekeningen van het herstelplan zijn gebaseerd op de door DNB beschreven veronderstellingen over de rente en de beleggingsrendementen. Het bestuur is van mening dat deze veronderstellingen optimistisch zijn en houdt er rekening mee dat de kans bestaat dat de werkelijke ontwikkeling afwijkt van deze veronderstellingen en dat het herstel en (gedeeltelijke) toeslagverlening daarom pas later zal optreden dan in het herstelplan is berekend.

Uit 2017 was de beleidsdekkingsgraad in voormalig compartiment SPDHV gelijk aan 107,7%. Dit was lager dan de vereiste dekkingsgraad van 123,8%. Het bestuur heeft daarom in maart 2018 een (evaluatie) herstelplan ingediend bij De Nederlandsche Bank (DNB). Feitelijk is dit een actualisering van het herstelplan 2015 en de evaluatie van 2016 en 2017 daarop.

Uit de berekeningen die ten grondslag liggen aan het herstelplan blijkt dat bij ongewijzigd beleid eind 2022 (na 5 jaar, dus binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar) de beleidsdekkingsgraad (126,2%) tenminste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad (123,8%).

Hiermee wordt voldaan aan de wettelijke eisen. In de herstelperiode is naar verwachting, volgens het model eerst een gedeeltelijke toeslagverlening mogelijk en vanaf 2023 kan naar verwachting volledige toeslagverlening plaatsvinden.

DNB heeft op 18 mei 2018 ingestemd met het herstelplan.

Het herstelplan wordt door de samenvoeging in essentie niet wezenlijk anders.

3.9 Gebeurtenissen na balansdatum

Per 31 december 2018 bedroeg de beleidsdekkingsgraad voor SPDHV 108,7%. Hierdoor was er geen ruimte voor toeslagverlening. Eind maart 2019 heeft het bestuur opnieuw een actualisering van het herstelplan ingediend bij DNB. Berekeningen in het herstelplan (gebaseerd op modelmatige doorrekeningen) laten zien dat bij ongewijzigd beleid eind 2025 (na 7 jaar, dus binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar) de beleidsdekkingsgraad (124,4%) tenminste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad (123,2%). Hierbij geldt dezelfde kanttekening als in de paragraaf 3.7; het bestuur houdt er rekening mee dat het herstel en (gedeeltelijke) toeslagverlening daarom pas later zal optreden.

DNB heeft op 23 mei 2019 ingestemd met het herstelplan.

3.10 Vooruitblik 2019

Nu de samenvoeging is afgerond gaat het bestuur in 2019 een nadere toekomstverkenning voor het fonds uitvoeren. Tevens zullen met de onderneming afspraken gemaakt worden over een uitvoeringsovereenkomst voor de nieuwe CDC-periode (vanaf 1-1-2020).

Nu de (beoogde) sleutelfunctiehouders zijn aangesteld zal verder gekeken worden naar de invoering van de overige aspecten van IORP II. Het bestuur heeft hier al een start meegemaakt.

In 2019 zullen het bestuur en de beleggingsadviescommissie het duurzame beleggingsbeleid verder ontwikkelen. Daarbij zal ook gekeken worden naar een duidelijkere manier van rapporteren over de duurzaamheid van de beleggingen en de behaalde impact.

Aan het eind van 2019 treden, volgens het rooster van aftreden, drie leden van het Verantwoordingsorgaan (VO) namens de werknemers en twee VO-leden namens de pensioengerechtigden af. Er zijn kandidaten geworven en voor de pensioengerechtigden zullen verkiezingen worden gehouden.

Aan het eind van 2019 treden, volgens het rooster van aftreden, twee bestuursleden namens respectievelijk de werkgever en werknemers af. Het bestuur zal voor zover nodig zorgdragen voor tijdige opvolging en toetsing door DNB.

Conform de Wet pensioencommunicatie zijn pensioenuitvoerders vanaf 2019 verplicht om in hun communicatie over het te bereiken pensioen de Uniforme Rekenmethodiek (URM) toe te passen. Het fonds bereidt zich hier al op voor.

4. Het pensioenfonds

4.1 Profiel

De Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is per 1 januari 2015 ontstaan uit een juridische fusie van Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV. De aangesloten ondernemingen zijn: Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V.

Pensioenfonds HaskoningDHV is een ondernemingspensioenfonds in de zin van artikel 1 van de Pensioenwet. Het fonds is statutair gevestigd in Amersfoort en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 62306723. Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie.

Er zijn ongeveer 8.900 deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden. Het pensioenfonds heeft een belegd vermogen van circa €925 miljoen per ultimo 2018.

4.2 Missie

De missie van het pensioenfonds luidt:

Het Pensioenfonds HaskoningDHV voert de door de sociale partners, nu en in het verleden, afgesproken pensioenregelingen op professionele wijze uit. Hierbij staat het fonds dicht bij de deelnemers.

4.3 Visie

De visie van het pensioenfonds luidt:

Het Pensioenfonds HaskoningDHV wil een toekomstbestendig, collectief georganiseerd pensioen bieden met de ambitie van waardevastheid. Het fonds belegt op maatschappelijk verantwoorde wijze om rendement te behalen tegen acceptabele risico's. Het fonds richt zich op de lange termijn en met een evenwichtige afweging van alle belangen. Als ondernemingspensioenfonds zijn wij deskundig en van daaruit denken we mee over de inhoud van de pensioenovereenkomst. Het fonds is kostenbewust.

4.4 Strategie

Om tot de gewenste situatie te komen, volgt het bestuur een strategie die erop is gericht het pensioenfonds en de eigen uitvoeringsorganisatie te versterken, zodat een robuust geheel blijft bestaan. De speerpunten hierbij zijn, nadat in 2018 de compartimenten zijn samengevoegd:

- Communicatie dicht bij de deelnemers.
- Optimaliseren beleggingsbeleid.
- Versterking van het Pensioenbureau.
- Het up-to-standard houden van het bestuur.

4.5 Doelstelling

Het pensioenfonds heeft als doel het uitvoeren van de met de werkgever gesloten uitvoeringsovereenkomst, het toekennen evenals beheren van pensioenaanspraken en uitkeren van pensioenen aan de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Dit in overeenstemming met de bepalingen van de statuten, de pensioenreglementen, de Pensioenwet en andere wet- en regelgeving.

Concreet betekent dit dat Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV verantwoordelijk is voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling van de aangesloten ondernemingen.

4.6 Uitvoeringsovereenkomst

Op 16 februari 2015 hebben het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst getekend. In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken over de uitvoering van de pensioentoezegging opgenomen. De uitvoeringsovereenkomst is per 1 januari 2015 ingegaan en afgesloten voor onbepaalde tijd, met een vaste premieafpraak voor 5 jaar. Er is overleg met de sociale partners over een nieuwe 5-jarige premieafpraak per 1 januari 2020.

4.7 Compartimenten

Het fonds had tot 30 juni 2018 twee compartimenten: compartiment Stichting Pensioenfonds Haskoning (SPH) en compartiment Stichting Pensioenfonds DHV (SPDHV), met volledig gescheiden vermogens. Per 1 juli 2018 zijn de compartimenten samengevoegd.

SPH

Het voormalig compartiment SPH omvatte alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die per 31 december 2014 hun pensioenaanspraken en –rechten hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds Haskoning. In het compartiment SPH konden geen nieuwe deelnemers meer toetreden. Dit was zo overeengekomen met de werkgever bij het fuseren van de beide fondsen en vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst.

De per 31 december 2014 opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten waren volledig verzekerd door middel van een garantiecontract met Nationale-Nederlanden. Het verzekeringnemerschap met betrekking tot dit contract is per dezelfde datum overgedragen aan de werkgever en de uitvoering van de verzekerdenadministratie en de uitbetaling zijn per 1 januari 2019 teruggedaan naar AZL als uitvoerder van NN. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, worden in eigen beheer opgebouwd en zijn wel samengevoegd met de overige eigen beheer opbouw.

SPDHV

Het voormalig compartiment SPDHV omvatte alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden die hun pensioenaanspraken en –rechten per 31 december 2014 hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds DHV. Werknemers die vanaf 1 januari 2015 bij de aangesloten ondernemingen in dienst zijn gekomen tot 30 juni 2018, werden als deelnemer opgenomen in het voormalig compartiment SPDHV. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, blijven in eigen beheer opgebouwd worden.

4.8 Pensioenregeling

De pensioenregeling behelst de uitvoering van de tussen de werkgever en de werknemers gesloten pensioenovereenkomst. De pensioenregeling is een collectieve beschikbare premieregeling (Collective Defined Contribution) op basis van een uitkeringsovereenkomst, met een door de werkgever beschikbaar gestelde premie.

Premie

Voor deelnemers in voormalig compartiment SPH is de pensioenpremie 25,9% van de pensioengrondslag. De totale pensioenpremie voor deelnemers in voormalig compartiment SPDHV is 28,1% van de pensioengrondslag. Het premieniveau ligt vast tot 1 januari 2020. De deelnemers dragen 8,2% van de pensioengrondslag zelf bij (verrekening door de werkgever).

Regeling 2018

De pensioenen die verkregen kunnen worden volgens de pensioenregeling zijn:

- Ouderdomspensioen
Het ouderdomspensioen is gelijk aan 1,738% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075. De franchise is net als voorgaand jaar € 13.449.

- Partnerpensioen
Het partnerpensioen is gelijk aan 1,3125% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075.
- Tijdelijk partnerpensioen (ANW-hiaat)
Het tijdelijk partnerpensioen is gelijk aan 10% van het pensioengevend salaris met een minimum van € 9.203. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075.
- Wezenpensioen
Het wezenpensioen bedraagt 14% van het te bereiken ouderdompensioen.
- Arbeidsongeschiktheidspensioen
Het arbeidsongeschiktheidspensioen is bij volledige arbeidsongeschiktheid 75% van het pensioengevende salaris boven het WIA-maximumsalaris. Het maximum van het pensioengevend salaris is niet van toepassing op het arbeidsongeschiktheidspensioen. Indien een deelnemer gedeeltelijk arbeidsongeschikt is, wordt een percentage (conform het bepaalde in de WIA) van het arbeidsongeschiktheidspensioen uitgekeerd.

De na te streven jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken is mede afhankelijk van de CDC-premie en de bovenstaande percentages.

De pensioenopbouw moet worden verlaagd als de premiedekkingsgraad lager is dan het wettelijke minimum (afhankelijk van de rente).

De pensioenrichtdatum is de dag waarop een (gewezen) deelnemer 67 jaar wordt.

Regeling 2019

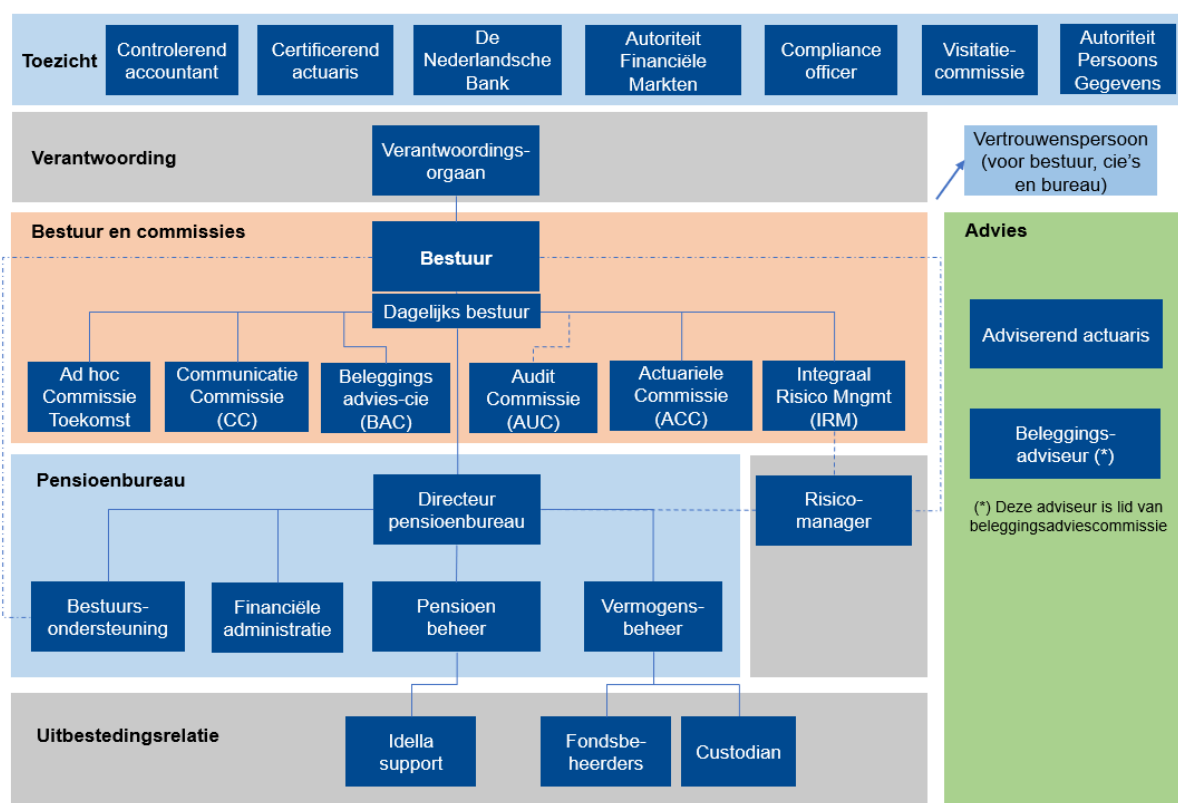
In 2019 zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd in de pensioenregeling:

- Ouderdompensioen
Het ouderdompensioen is ongewijzigd 1,738% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 107.593. De franchise is verhoogd van € 13.449 naar de fiscaal minimale franchise van € 13.785.
- Partnerpensioen
Het partnerpensioen is gelijk aan 1,3125% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 107.593.
- Tijdelijk partnerpensioen (ANW-hiaat)
Het tijdelijk partnerpensioen is gelijk aan 10% van het pensioengevend salaris met een minimum van € 9.402. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 107.593.

5. Organisatiestructuur

Het bestuur heeft zich bij het inrichten van de nieuwe bestuursorganisatie per 1 januari 2015 laten leiden door de Code Pensioenfondsen. De Code richt zich op de drie bestuurlijke kernfuncties: besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Dit alles in goede balans via een sluitend systeem van interne controle en evenwicht tussen de functies.

De organisatie van het fonds is weergegeven in het onderstaande schema. Hierin zijn de wijzigingen van januari 2019, vanwege de implementatie van de IORP-richtlijn op 13 januari 2019, verwerkt.

5.1 Bestuur

Het bestuur is collectief (eind)verantwoordelijk. Het is belast met het besturen van de zaken van het fonds en met het beheer en beschikking over zijn vermogen. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden van het bestuur zijn vastgelegd in de statuten en een bestuursreglement.

Het bestuur van het pensioenfonds is paritair samengesteld en bestaat uit drie werkgeversvertegenwoordigers, drie werknemersvertegenwoordigers en twee vertegenwoordigers van pensioengerechtigden.

Eén werkgeversvertegenwoordiger dan wel één werknemersvertegenwoordiger is een extern geworven bestuurslid en is de voorzitter van het bestuur. Eén werkgeversvertegenwoordiger dan wel één werknemersvertegenwoordiger is een extern geworven bestuurslid en beschikt over de kennisgebieden vermogensbeheer en risicomanagement. De externe bestuursleden mogen niet beiden werkgeversbestuurslid dan wel beiden werknemersbestuurslid zijn.

Het is het beleid van het fonds om te werken met aspirant-bestuursleden zodat deze zich optimaal kunnen voorbereiden op een eventuele toekomstige rol en verantwoordelijkheid in het bestuur. De aspiranten nemen deel aan alle bestuurlijke activiteiten, maar hebben geen stemrecht.

Voor zittingsperiode bestuursleden zie paragraaf 12.1.

Per 31 december 2018 is het bestuur als volgt samengesteld:

- Alexander Crena de Jongh	werkgever	
- Maarten Faber	werkgever	
- Johan Krijgsman	werknemers	
- Henriëtte de Lange	werkgever	voorzitter (extern)
- Henk Liekens	werknemers	
- Rudolf van Ommen	pensioengerechtigden	
- Hedwig Peters	werknemers	extern
- Lood van Velsen	pensioengerechtigden	

Henriëtte de Lange is afgetreden per 31 december 2018, zij is per 16 januari 2019 opgevolgd door Liesbeth Galesloot (extern). Liesbeth heeft tevens de rol van voorzitter overgenomen. Hedwig Peters is herbenoemd voor een nieuwe termijn tot en met 31 december 2022.

5.2 Bestuurscommissies

Het bestuur heeft voor de diverse beleidsterreinen specifieke commissies ingesteld. De commissies hebben de verantwoordelijkheid om ontwikkelingen op hun beleidsterrein te volgen en te beoordelen wat de impact is voor het fonds. Ze initiëren beleid en geven gevraagd en ongevraagd advies over beleidsmatige onderwerpen. Tevens doen ze voorstellen aan het bestuur. Besluitvorming vindt plaats in het bestuur.

Commissieleden worden benoemd door het bestuur. De commissies bestaan uit bestuursleden, maar het bestuur kan ook externe leden in een commissie benoemen.

Countervailing power binnen het bestuur

Het bestuur acht het voor goede besluitvorming noodzakelijk dat er op alle terreinen voldoende personen zijn die voorstellen goed kunnen beoordelen, zonder dat ze meegewerkt hebben aan het opstellen van het voorstel, bijvoorbeeld in de commissies. Deze bestuursleden hebben voldoende kennis om een voorstel van de commissies goed te kunnen beoordelen en zorgen voor een frisse kijk en countervailing power ten opzichte van de commissies.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en twee leden van het bestuur. Het dagelijks bestuur bepaalt samen met de directeur van het pensioenbureau het dagelijks beleid van het fonds. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, zoals vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn). De voornaamste taak is het voorbereiden van bestuursbesluiten en het toezien op het uitwerken en uitvoeren van genomen besluiten.

Per 31 december 2018 is het dagelijks bestuur als volgt samengesteld:

Johan Krijgsman	werknemers	
Henriëtte de Lange	werkgever	voorzitter (extern)
Henk Liekens	werknemers	

Per 16 januari 2019 heeft Liesbeth Galesloot, Henriëtte de Lange opgevolgd als voorzitter.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie doet beleidsvoorstellen aangaande het communicatiebeleid aan het bestuur, stelt het communicatiebeleidsplan op en ziet toe op de uitvoering van het communicatiebeleidsplan. Ook vallen externe uitingen, waaronder de website en de nieuwsbrief, onder de verantwoordelijkheid van de communicatiecommissie.

Per 31 december 2018 is de communicatiecommissie als volgt samengesteld:

Rudolf van Ommen	voorzitter
Linda Broenink	lid (HRM, HaskoningDHV Nederland B.V.)
Gerjan Zeissink	lid (M&C, HaskoningDHV Nederland B.V.)
Isabel Klee	secretaris (pensioenbureau)
Henriëtte de Lange	lid
Lies van Rijssen	lid (pensioenbureau)

Per 1 januari 2019 zijn Henriëtte de Lange en Linda Broenink uit de commissie teruggetreden.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het bestuur over de beleggingsaangelegenheden in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleggingsbeleid richting het bestuur. Daarnaast is zij verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. Hieronder moet onder andere worden verstaan: de vertaling van de uitkomsten uit de ALM-studie naar de invulling van de portefeuille, het selecteren en monitoren van vermogensbeheerders of fondsen (binnen het BAC mandaat; goedkeuring blijft bij het bestuur), het monitoren en beheersen van de risico's, het handhaven van de vermogensallocatie en het bijhouden van beleggingstechnische kennis. De BAC vergadert acht tot tien keer per jaar. De BAC maakt gebruik van een externe expert. Deze expert is lid van de commissie.

Per 31 december 2018 is de beleggingsadviescommissie als volgt samengesteld:

Johan Krijgsman	voorzitter
Rutger van Asselt	lid (Sprenkels & Verschuren)
Maarten Faber	lid
Hedwig Peters	lid
Cor Zeeman	toehoorder (directeur pensioenfonds)
Suzan van de Riet	toehoorder

Risicoadviescommissie

De risicoadviescommissie (RAC) adviseert het bestuur over het integrale risicomanagement in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleid richting het bestuur. Daarnaast is de commissie verantwoordelijk voor de uitvoering van het risicomanagement door het pensioenfonds. Hieronder moet onder andere worden verstaan het borgen van onafhankelijk risicomanagement bij het pensioenfonds, het monitoren en toezien op beheersen van risico's en het terugkoppelen hiervan aan het bestuur en het bijhouden van de kennis over risicomanagement. De RAC vergadert minimaal zes keer per jaar.

Per 31 december 2018 is de risicoadviescommissie als volgt samengesteld:

Henk Liekens	voorzitter
Hedwig Peters	lid
Henri Castillion	lid (risicomanager pensioenbureau)
Lood van Velsen	lid
Alexander Crena de longh	lid
Cor Zeeman	toehoorder (directeur pensioenfonds)

De invoering van de IORP-richtlijn heeft ertoe geleid dat de RAC is opgeheven.

Integraal risicomanagement commissie

In plaats van de RAC is in 2019 de commissie Integraal Risico Management gekomen onder voorzitterschap van Alexander Crena de longh. Alexander is de beoogd sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Het andere lid van de commissie is Henri Castillion, de risicomanager.

Audit commissie

De invoering van de IORP-richtlijn heeft ertoe geleid dat in 2019 de Audit commissie in het leven is geroepen. Henk Liekens is de beoogd sleutelfunctiehouder Internal Audit.

Actuariële commissie

De invoering van de IORP-richtlijn heeft ertoe geleid dat in 2019 de Actuariële commissie in het leven is geroepen. Het bestuur heeft besloten om het houderschap van de sleutelfunctie Actuarieel uit te besteden en Hamadi Zaghdoudi, certificerend actuaris van het pensioenfonds vanuit Willis Towers Watson te benoemen.

Ad hoc Commissie Klachten en Geschillen

De Commissie Klachten en Geschillen is verantwoordelijk voor de behandeling van de klachten en geschillen van deelnemers jegens het pensioenfonds. De commissie heeft een ad hoc karakter en bestaat uit Maeike van Bijsterveld (Legal Affairs, HaskoningDHV Nederland B.V.) en een extern lid. De commissie kan per klacht/geschil van samenstelling verschillen.

Tijdelijke Commissie Toekomst

Het bestuur heeft in 2016 een tijdelijke Commissie Toekomst ingesteld die onderzoek doet naar de mogelijkheden voor uitvoering van de pensioenregeling na 2020, als het multi-opf niet meer is toegestaan. De commissie is medio 2017 even stopgezet in verband met de samenvoeging en heeft eind 2018 de draad weer opgepakt.

De commissie bestaat uit:

Henk Liekens	voorzitter
Alexander Crena de Jongh	lid
Hedwig Peters	lid

In het eerste kwartaal 2019 is Henk Liekens opgevolgd door Lood van Velsen.

5.3 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt aan het verantwoordingsorgaan rekenschap af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes die betrekking hebben op de toekomst. Het verantwoordingsorgaan adviseert het pensioenfonds desgevraagd of uit eigen beweging over aangelegenheden die het pensioenfonds betreffen.

De verdeling van de zetels in het verantwoordingsorgaan tussen de werknemersvertegenwoordigers en vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden vindt plaats op basis van de onderlinge getalsverhouding. Het pensioenfonds HaskoningDHV heeft een verantwoordingsorgaan bestaande uit twee werkgeversvertegenwoordigers, drie werknemersvertegenwoordigers en twee vertegenwoordigers van pensioengerechtigden.

Overige bepalingen met betrekking tot de samenstelling van het verantwoordingsorgaan zijn nader vastgelegd en uitgewerkt in het *reglement verantwoordingsorgaan*.

Per 31 december 2018 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Jos Reinders	voorzitter	werknemers
Erik Goldsteen	secretaris	werkgever
Hans Bus	lid	pensioengerechtigden
Madeleine Inckel	lid	werknemers
Frits Smedts	lid	werkgever
Vacature		pensioengerechtigden
Vacature		werknemers

Per 1 januari 2016 is het verantwoordingsorgaan benoemd voor de reglementair vastgelegde termijn van vier jaar. Per 31 december 2018 zijn er twee vacatures. Medio 2019 worden verkiezingen georganiseerd.

De Wet versterking pensioenfondsbesturen

In navolging van artikel 115a lid 3 van de Pensioenwet is het verantwoordingsorgaan bevoegd om advies uit te brengen over:

- het beleid inzake beloningen;

- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de profielschets voor leden van de raad van toezicht/visitatiecommissie;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds;
- liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm;
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten; en
- het wijzigen van een uitvoeringsreglement door een algemeen pensioenfonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Het oordeel over het jaar 2018 is opgenomen in hoofdstuk 10 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur.

5.4 Visitatiecommissie

Het bestuur van het pensioenfonds draagt zorg voor de organisatie van transparant intern toezicht door middel van een visitatiecommissie. De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken van het pensioenfonds. Zij is belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Bij vervulling van haar taak richt de visitatiecommissie zich naar de belangen van de bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, andere aanspraakgerechtigden, en de aangesloten ondernemingen en zorgt ervoor dat deze belanghebbenden zich door haar op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

De visitatiecommissie bestaat uit ten minste drie onafhankelijke natuurlijke personen die deskundig zijn op het gebied van de uitoefening van het bedrijf van een pensioenfonds. Daarbij zijn de aandachtsgebieden financiën (vermogensbeheer), risicomanagement en governance ieder geborgd via één van de leden van de visitatiecommissie. De leden van de visitatiecommissie zijn financieel en hiërarchisch volledig onafhankelijk van enige belanghebbende bij het fonds. Het bestuur benoemt de leden van de visitatiecommissie, na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan.

De visitatiecommissie die het jaar 2018 heeft beoordeeld bestaat uit de volgende leden:

Els Janssen	voorzitter
Joyce van Dorssen	lid
Constance van Noort	lid

Het verslag van de visitatiecommissie over het jaar 2018 is opgenomen in hoofdstuk 11 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur.

5.5 Pensioenbureau

Het pensioenfonds beschikt over een eigen pensioenbureau. De bestuursondersteuning en de werkzaamheden die voortvloeien uit de pensioenadministratie, de financiële administratie en een groot deel van het vermogensbeheer worden er verzorgd. Tevens is er veel contact met externe vermogensbeheerders. Daarnaast valt ook het aandachtsgebied Risicomanagement en Communicatie onder het pensioenbureau.

De werknemers van het pensioenbureau zijn in dienst van HaskoningDHV Nederland B.V. en zijn gedetacheerd bij het fonds. Eind 2018 waren er een directeur en een elftal medewerkers werkzaam op het pensioenbureau. De salariskosten worden door de onderneming doorbelast aan het fonds.

5.6 Externe ondersteuning

Het fonds laat zich bijstaan door externe adviseurs voor specifieke vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld communicatie, beleggingsbeleid, juridische aspecten, actuariële aspecten en risicobeheersing.

5.7 Uitbesteding

Het fonds voert het vermogensbeheer en pensioenbeheer zelf uit. Echter, voor voormalig compartiment SPH was tot 30 juni 2018 een groot deel herverzekerd bij Nationale-Nederlanden. Deze herverzekerde aanspraken werden geadmistreerd bij het eigen pensioenbureau. Het daadwerkelijke beleggen in titels is uitbesteed aan vermogensbeheerders. Tevens is het technische beheer van de website uitbesteed aan een externe partij. De functies van Compliance Officer en Vertrouwenspersoon zijn ook uitbesteed.

5.8 Compliance officer

De compliance officer is belast met het onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode van het pensioenfonds. De heren Musa Elmas en Albert de Jong, verbonden aan het Nederlands Compliance Instituut, treden op als compliance officer.

5.9 Vertrouwenspersoon

Als een verbonden persoon van het pensioenfonds het vermoeden heeft van een onregelmatigheid, integriteitsincident of een misstand kan deze contact opnemen met de vertrouwenspersoon. De vertrouwenspersoon is mevrouw Annemarie Pierik-van Diest, verbonden aan het Nederlands Compliance Instituut.

6. Governance-aspecten

6.1 Code Pensioenfonds

Per 1 januari 2014 is de Code Pensioenfonds in werking getreden. Najaar 2018 heeft Pensioenfonds HaskoningDHV met instemming kennisgenomen van de thematisch herschikte en van 83 tot 65 normen teruggebrachte Code Pensioenfonds. Naleving van de Code in de oude vorm was een complexe exercitie. Door de grote hoeveelheid normen die niet altijd even logisch gerubriceerd leken, werd de naleving zelfs bijna noodzakelijk een afvinklijstje, ondanks de grote waarde van de gezamenlijke Code Pensioenfonds en alle goede intenties die de pensioenfonds destijds voor ogen hadden toen zij de normen voor de Code met elkaar formuleerden. In de thans herschikte Code Pensioenfonds ziet Pensioenfonds HaskoningDHV meer het handvat voor goed pensioenfondsbestuur waar het destijds al allemaal om te doen was. De acht thema's zijn focuspunten die het fonds zelf duidelijk herkent als de kern van goed pensioenfondsbestuur. Daarom verwacht Pensioenfonds HaskoningDHV ook dat de Code in de nieuwe vorm niet alleen besturen extra houvast en richting kan geven in waar het om draait bij goed pensioenbestuur maar ook voor partijen als de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan een beter handvat is dan de Code in de oude vorm kon zijn. Duidelijker dan voorheen kunnen de betrokken partijen nu zien om welke onderwerpen het draait om het goede gesprek met het bestuur aan te gaan: Vertrouwen waarmaken; Verantwoordelijkheid nemen; Integer handelen; Kwaliteit nastreven; Zorgvuldig benoemen; Gepast belonen; Toezicht houden en inspraak waarborgen; Transparantie bevorderen.

Pensioenfonds HaskoningDHV voldoet aan het merendeel van de normen maar nog niet geheel aan norm 33 uit de herschikte Code. Het bestuur en het VO streven naar diversiteit in hun samenstelling met ten minste één man en één vrouw en één lid boven en één lid onder de veertig jaar (norm 33 Code 2018). Bij de samenstelling van de bestuursorganen zijn de doelstellingen voor wat betreft mannen en vrouwen gerealiseerd. Dit geldt niet voor de ambitie om leden onder de 40 jaar tot het bestuur of het VO te laten toetreden. Bij een vacature heeft bij gelijke geschiktheid een bestuurslid jonger dan 40 jaar de voorkeur. Het pensioenfonds stelt in 2019 een stappenplan ter bevordering van de diversiteit in het bestuur op zoals de Code in norm 33 verlangt.

Conform artikel 96 van de PW wordt nog vermeld dat er aan de pensioenuitvoerder geen dwangsommen en bestuurlijke boetes zijn opgelegd. Evenmin is er een aanwijzing ontvangen, dan wel een bewindvoerder is aangesteld.

6.2 Deskundigheidsbevordering

Het bestuur draagt zorg voor het permanent op peil houden van zijn deskundigheid, competenties en professionaliteit en neemt dit mee in zijn jaarlijkse persoonlijke evaluatie. Nieuwe bestuursleden nemen deel aan een basis- en verdiepende cursus op het gebied van het besturen van een pensioenfonds. Daarnaast vindt verdieping en uitbreiding plaats door vakliteratuur te lezen en seminars en voorlichtingsbijeenkomsten te bezoeken. Nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen ook opleidingen op pensioengebied en bezoeken de bijeenkomsten die de Pensioenfederatie voor de VO's faciliteert.

De bestuursleden hebben in 2018 deelgenomen aan diverse seminars en bijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB en andere gekwalificeerde aanbieders. IORP II was een focusdossier. Verder vonden er in 2018 intern kennissessies plaats. Deze waren gewijd aan de gewenste verschuiving van een deel van de beleggingen van het fonds naar Maatschappelijk Verantwoorde Beleggingen en verwachte aanpassingen in de pensioencommunicatie op basis van IORP II.

6.3 Gedragscode

De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de visitatiecommissie, het pensioenbureau en andere bij het fonds betrokken personen handelen integer. Zij zorgen ervoor dat hun eigen functioneren wordt getoetst. Zij vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het pensioenfonds een band heeft op welke manier dan ook. Richtlijnen hiervoor zijn vastgelegd in een gedragscode. Betrokkenen leggen jaarlijks een verklaring van naleving van de gedragscode af.

6.4 Beloningsbeleid

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het fonds. Ook is het beleid passend, gelet op het beloningsbeleid van de aangesloten ondernemingen waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag. Er worden binnen het pensioenfonds geen prestatie gerelateerde beloningen betaald.

Bezoldiging bestuurders

- De bestuursleden die in dienst zijn van de aangesloten ondernemingen ontvangen geen extra beloning van het fonds. De salariskosten van de tijdsbesteding van deze bestuursleden worden door de werkgever bij het fonds in rekening gebracht op basis van de werkelijk bestede tijd.
- Voor leden die gepensioneerd zijn gelden vanaf 1 januari 2019 de volgende vaste vergoedingen op jaarbasis (bedragen op basis van 2018):
  - • Leden Bestuur: € 10.560;
  - • Leden Verantwoordingsorgaan: € 2.112;
  - • Leden van de diverse Adviescommissies ontvangen een aanvullende vergoeding:
    - 1. Beleggingsadviescommissie: € 3.168;
    - 2. Risicoadviescommissie: € 2.112;
    - 3. Communicatiecommissie: € 1.056;
- De externe bestuursleden ontvangen een vergoeding van € 132.000 tot € 184.800 (exclusief btw) op full time basis. De feitelijke vergoeding wordt bepaald op basis van de overeengekomen tijdsbesteding en functie van het lid, waarbij mede rekening wordt gehouden met specifieke vaardigheden en ervaring.
- De leden van het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de diverse Adviescommissies krijgen de in het kader van hun werkzaamheden gemaakte noodzakelijke reis- en verblijfkosten vergoed, indien en voor zover die niet reeds door de aangesloten ondernemingen worden vergoed.
- De hierboven genoemde bedragen worden jaarlijks geïndexeerd.

7. Risicomanagement

In dit hoofdstuk gaan we in op het risicomanagement zoals dat door het bestuur gevoerd wordt ten aanzien van risicohouding, doelstelling ten aanzien van risico's en maatregelen om doelen te behalen. In de jaarrekeningen van de beide compartimenten zijn vervolgens de financiële risico's beschreven en toegelicht. In 2018 is tevens gewerkt aan de implementatie van de IORP II richtlijn. Het doel van de IORP II-richtlijn is het bevorderen van de verdere ontwikkeling van tweedepijlerpensioenen in de Europese Unie. Het wetsvoorstel bevat bepalingen over informatieverstrekking en transparantie, sleutelfuncties (risicomanagement, actuariële functie en interne audit), een eigenrisicobeoordeling, uitbesteding, beloningsbeleid, ESG-aspecten, stresstest, de bewaarfunctie, internationale collectieve waardeoverdracht en bevoegdheden van en samenwerking tussen toezichthouders. De uiterste implementatiedatum van de IORP II-richtlijn is 13 januari 2019.

7.1 Risicohouding en haalbaarheidstoets

De risicohouding van het fonds komt via de volgende procedure tot stand. Het bestuur treedt in overleg met sociale partners om te vernemen wat de risicobereidheid van sociale partners is. Als de sociale partners inzicht hebben gegeven in de door hen gewenste risicohouding en het bestuur zich daarin kan vinden, treedt het bestuur in overleg met het verantwoordingsorgaan. Als het verantwoordingsorgaan zich herkent in de risicohouding, draagt het bestuur zorg voor de vastlegging van de risicohouding van het pensioenfonds. Voorafgaand aan de opdrachtaanvaarding tot uitvoering van de door sociale partners overeengekomen pensioenregelingen toetst het bestuur die aan de risicohouding. Het pensioenfonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets uit. De haalbaarheidstoets is uitgevoerd in de 1e helft van 2018 en daarom nog per compartiment. In 2019 wordt een nieuwe haalbaarheidstoets uitgevoerd en wordt de situatie van het huidige SPHDHV beoordeeld. Daarbij wordt met een door DNB voorgeschreven methodiek - op een vergelijkbare wijze voor alle pensioenfondsen - beoordeeld of het fonds aan zijn verplichtingen op de lange termijn kan voldoen. De haalbaarheidstoets biedt ook inzicht in de mate waarin de voorwaardelijke toeslagverlening naar verwachting op de lange termijn (zestig jaar) kan worden toegekend aan de huidige deelnemers. Het bestuur bespreekt jaarlijks de resultaten van de haalbaarheidstoets in relatie tot de risicohouding met sociale partners en het verantwoordingsorgaan.

Risicohouding kwalitatief

Beleidsuitgangspunten voor de risicohouding zijn als volgt:

- De premie is een vaste CDC-premie voor een periode van 5 jaar;
- Prioriteit aan een stabiele opbouw boven sterk wisselende indexaties;
- Het premiebeleid is gedempt en gebaseerd op een prudent verwacht rendement;
- De opbouw van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is in 2018: OP van 1,738% met een NP van 70% van het OP;
- De indexatie ambitie is loon-/prijsinflatie voor actieven/inactieven;
- De indexatie is voorwaardelijk;
- Het verwachte pensioenresultaat (50% kans) is ongeveer prijsinflatie;
- Het 'slecht weer'-pensioenresultaat (5% kans) is ongeveer nominaal (bij aanvang met risicobuffers op orde) of iets minder (bij aanvang lagere risicobuffers);
- De kans op korten is circa 10%, de omvang maximaal circa 6% (zie ALM-beleidsuitgangspunten en het kortingsbeleid in het crisisplan voor de momenten en jaaromvang van eventueel korten);
- Het fonds moet bij opdrachtaanvaarding bij aanvang voldoen aan de haalbaarheidstoets.

Kwantitatieve risicohouding en pensioenresultaat conform haalbaarheidstoets

Het bestuur beschouwt onderstaande grenswaarden met betrekking tot het pensioenresultaat als richtinggevend, gegeven de beleidskeuzes die in het verleden zijn gemaakt.

Vanuit de feitelijke dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 60% (relatieve afwijking van 37%)

Vanuit de VEV-dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 70% (circa nominaal)

Kanttekening bij de haalbaarheidstoets

De risicohouding (vertaald in grenzen voor verwacht pensioenresultaat en slechtweeer-pensioenresultaat) en de resultaten van de haalbaarheidstoets 2018 per compartiment zijn samengevat in onderstaande tabel:

Resultaten haalbaarheidstoets		
Compartiment SPH	Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Vastgestelde grenzen
Mediaan resultaat	96%	Minimum 95%
5e percentiel	69%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	28%	Maximum 37%

Resultaten haalbaarheidstoets		
Compartiment SPDHV	Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Vastgestelde grenzen
Mediaan resultaat	100%	Minimum 95%
5e percentiel	60%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	41%	Maximum 37%

Voormalig compartiment SPH

De haalbaarheidstoets voor het voormalig compartiment SPH voldoet in 2018, net als in 2017, aan alle gekozen kwantitatieve criteria van de risicohouding bij aanvang.

Voormalig compartiment SPDHV

Evenals in 2017 voldoet ook in 2018 de haalbaarheidstoets voor het voormalig compartiment SPDHV niet aan alle gekozen kwantitatieve criteria van de risicohouding bij aanvang.

Het bestuur heeft in de ALM-studie 2017 onderzocht of er mogelijkheden zijn om het pensioenresultaat in slecht weer scenario's in het compartiment SPDHV te verbeteren.

De ALM-studie toont aan dat het pensioenresultaat voor deelnemers in slecht weer scenario's dan iets verbetert, maar dat dit de haalbaarheid van de ambitie negatief beïnvloedt.

In overleg met sociale partners is ervoor gekozen het risicoprofiel van de beleggingen niet aan te passen en de relatieve afwijking t.o.v. de mediaan te accepteren.

In verband met de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 is de situatie gewijzigd. De haalbaarheidstoets 2019 zal berekend worden op basis van de standen ultimo 2018.

7.2 Doelstelling risicomanagement

De doelstelling van het risicomanagementbeleid van het pensioenfonds is het beheersen van de risico's die aanwezig zijn bij het behalen van de doelstelling van het pensioenfonds. Beheersing van de risico's vindt plaats door inbedding in goede bestuurlijke processen en het navenant handelen van personen. Door dit samenspel van procedures, processen en bemensing wordt uitvoering gegeven aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. Dit betekent dat zoveel mogelijk risico's en de daarbij behorende consequenties op voorhand in beeld moeten zijn gebracht om de risicohouding van het fonds te kunnen vaststellen.

Verder is het bestuur erop gericht om een gezonde risicocultuur te handhaven en risicobewustzijn te implementeren bij alle besluiten en uitvoering van werkzaamheden.

Hiermee zijn de risico's niet per definitie weggenomen, maar worden zij beter beheerst dan wel gereduceerd tot een aanvaardbaar niveau.

In 2016 is een risicomanager aangesteld om het bestuur en de diverse commissies te ondersteunen. De risicomanager is verantwoordelijk voor het periodiek rapporteren aan het bestuur over de operationele en financiële risico's en de effectiviteit van de genomen beheersmaatregelen.

Activiteiten risicomanager

- **AVG.** In 2018 is de implementatie van de nieuwe Europese Privacywetgeving (de Algemene Verordening Gegevensbescherming) tijdig afgerond. De risicomanager heeft de processen en procedures geanalyseerd en vastgesteld dat er geen proceswijzigingen nodig om te voldoen aan deze wet. Er zijn administratieve taken bijgekomen zodat het fonds kan aantonen op welke wijze de privacyrechten van de deelnemers worden gewaarborgd. Met de externe dienstverleners, die persoonsgegevens verwerken, zijn aanvullende afspraken gemaakt en vastgelegd in verwerkersovereenkomsten.
- **Incident management.** In 2018 hebben zich, net als voorgaande jaren, geen incidenten voorgedaan met persoonsgegevens.
- **Samenvoeging compartimenten.** De risicomanager heeft het bestuur ondersteund tijdens het project en proces van het samenvoegen van de voormalige compartimenten Haskoning en DHV. Door het vooraf identificeren en analyseren van de risico's is het samenvoegen probleemloos verlopen.
- **Rapportage.** Elk kwartaal rapporteert de risicomanager in de vorm van een risico dashboard over de status van de strategische en operationele risico's van het fonds.
- **Internal Control Frameworks.** In 2018 heeft de risicomanager van alle processen van het pensioenfonds control frameworks gemaakt. Hiermee wordt inzichtelijk gemaakt welke risico's het realiseren van de doelstellingen in gevaar brengen. Zowel de doelstellingen als de risico's dienen te worden gemanaged. De control frameworks zijn een middel om een redelijke mate van zekerheid te krijgen over de efficiënte en effectieve inrichting van de processen zodat de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden.

Beleidsuitgangspunten

De beleidsuitgangspunten van het risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is integraal onderdeel van alle beleidsvorming, de uitvoering en het vermogensbeheer van het pensioenfonds;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de implementatie en uitvoering van een effectief en efficiënt risicomanagementproces;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de beheersing van risico's en de keuzes die daarin gemaakt worden;
- Risico's worden integraal geanalyseerd bij de totstandkoming van alle bestuursbesluiten en vormen een vast onderdeel van uit te voeren evaluaties. Een analyse van de risico's maakt onderdeel uit van ieder voorstel voor een bestuursbesluit;
- Voor alle risico's worden duidelijke tolerantiegrenzen vastgesteld en indien wenselijk en mogelijk worden mitigerende maatregelen geïmplementeerd;
- Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de standaarden die door de toezichthouder(s) aangereikt zijn. Daar waar deze ontbreken of niet van toepassing zijn, zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van inzichten verkregen van andere, vergelijkbare fondsen;
- Bij de invulling van Integraal Risicomanagement (IRM) worden de verschillende risico's onderverdeeld naar categorieën aansluitend bij de risicocategorieën zoals die zijn opgenomen in FOCUS, het risicoraamwerk dat DNB hanteert. Daarnaast wordt ter ondersteuning een alternatieve indeling gehanteerd naar strategie, financieel, governance, omgeving en compliance;
- Risico's met potentieel een grote financiële of reputationele impact, krijgen continue aandacht van het bestuur.

Elk kwartaal rapporteert de risicomanager in de vorm van een risico dashboard over de status van de strategische en operationele risico's van het fonds. In 2019 zal het risicomanagement proces geautomatiseerd worden. Door de inzet van speciale risicomanagement software zal het pensioenfonds aantoonbaar 'in control' zijn en ontstaat een verbeterd en transparanter inzicht in de status van risico's en control frameworks.

Het fonds voldoet daarmee aan de verwachtingen van IORP II van de Risicomanagement- en Interne Auditfunctie. De samenwerking, effectiviteit en de integratie van activiteiten van de verschillende

organisatieonderdelen belast met risicomanagement, interne controle, audit en compliance, kan dan binnen 1 geïntegreerd systeem aangetoond worden.

7.3 Risico's

Hieronder worden een aantal risico's concreet beschreven.

Marktrisico's

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd. Tevens maakt SPHDHV gebruik van rentederivaten.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties.

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

Valutarisico

Het valutarisico van zakelijke waarden werd tot december 2018 niet afgedekt. Vanaf december 2018 met de strategische mix zonder grondstoffen en met impact beleggen wordt 45% van het totale valutarisico afgedekt.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd. Dit wordt gemitigeerd door gebruik te maken van central clearing.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen voor SPHDHV op stoploss basis herverzekerd bij Zwitserleven.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen moet toekennen en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor alleen een risicopremie is ontvangen.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix, met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) en in 2019 de impact beleggingen exclusief de impact aandelen beleggingen (7,5% van de portefeuille), alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden opgeteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Het operationeel risico wordt beheerst door middel van afspraken met uitbestedingspartners door Service Level Agreements en de monitoring ervan. Voor de custodian, uitvoeringsorganisaties en vermogensbeheerders wordt de kwaliteit van de uitvoering eveneens gemonitord door ISAE 3402 rapportages.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico is het gevaar voor de aantasting van de (goede) reputatie, alsmede de bestaande en toekomstige bedreiging van het vermogen of resultaat van het pensioenfonds. Het bestuur van het Pensioenfonds HaskoningDHV heeft een integriteitsbeleid vastgesteld om te komen tot de beheersing van de integriteitsrisico's die SPHDHV loopt. Het fonds heeft hiertoe een SIRA ingevuld om een goed inzicht te krijgen in de risico's. In het beleid zijn tal van mitigerende maatregelen vastgelegd.

Risico op uitgaande herverzekerde waardeoverdrachten

Dit risico ontstaat bij uitgaande waardeoverdrachten waarbij het verschil in wettelijke rekenrente waarmee de overdrachtswaarde wordt berekend en de hogere vaste rekenrente die verzekeraar hanteert bij het vaststellen van de voorziening. Door de overdracht van het verzekeringnemerschap door de onderneming van de herverzekerde aanspraken van compartiment is dit risico fors afgenomen. Voor het restrisico is een prudent vastgestelde voorziening getroffen.

8. Financiën

8.1 Beleggingen

In 2018 heeft er een aantal verschuivingen plaats gevonden in de beleggingsportefeuille. In november 2017 heeft het bestuur besloten uit de beleggingen grondstoffen te stappen. De redenen waren een achterblijvende performance en het feit dat vanuit maatschappelijk verantwoord beleggen het niet gewenst is te beleggen in grondstoffen o.a. vanwege de energietransitie en ongewilde prijsopdrijvende effecten van voedsel. Naar aanleiding van dit besluit zijn in het tweede kwartaal van 2018 circa €29,6 miljoen aan aandelen grondstoffen verkocht en tijdelijk herbelegd in Europese aandelen en beursgenoteerd vastgoed.

In het derde kwartaal zijn naar aanleiding van de samenvoeging de beleggingsportefeuilles van de voormalig compartimenten SPH en SPDHV ineengeschoven. Om te voldoen aan de assetallocatie die geldt voor voormalig compartiment SPDHV is gekeken naar de verdeling tussen de vastrentende waarden en de zakelijke waarden als ook de verdeling binnen deze twee beleggingscategorieën zelf. Voor de vastrentende waarden is vanuit efficiency besloten om de portefeuilles van de voormalige compartimenten samen te voegen in een bestaand mandaat. Gezien de omvang en opzet is besloten voor het Pimco mandaat. Hierbij is rekening gehouden met de op dat moment geldende strategische mix en actuele dynamische renteafdekking.

De zakelijke waarden waren na de samenvoeging belegd in 10 mandaten bij 4 investment managers. Om de portefeuille zakelijke waarden in lijn te brengen met het jaarplan 2018 zijn in het vierde kwartaal van 2018 zijn de mandaten samengevoegd in 4 mandaten bij 1 investment manager. Waarbij tevens alle mandaten conform ons ESG-beleid belegd zijn.

Door de verschuiving in de beleggingsportefeuille stijgt de VEV, deze dient gemitigeerd te worden binnen de kaders van het herstelplan. Hierom heeft het bestuur in het vierde kwartaal van 2018 besloten tot het invoeren van een valuta-afdekking tot 45% van het totale vermogen (Vastrentende waarden en Zakelijke waarden). Deze mitigerende maatregel zal worden toegepast gedurende de herstelperiode. Eind december 2018 is deze maatregel geëffectueerd door het opzetten van gedeeltelijke valuta-afdekking voor USD voor onze aandelenportefeuille. Het staatsobligatie fonds bevat alleen beleggingen in Euro. Het credits fonds bevat beleggingen in o.a. USD, maar het credits fonds wordt reeds (nagenoeg) volledig naar de Euro afgedekt. Conform de DNB Kwartaalstaten Q4 2018 is de feitelijke afdekkingspercentage per ultimo Q4 2018 47,0% (Q3 2018: 32,8%).

Strategische beleggingsmix

	strategische mix (%)		feitelijke mix per 31-12-2018	
	Lange Termijn	Overgangsperiode	%	x €1.000
Staatsobligaties	20,0%	20,0%	20,6%	190.668
Bedrijfsobligaties	25,0%	25,0%	24,7%	229.288
Aandelen ontwikkelde markten	32,5%	35,0%	39,5%	365.570
Aandelen opkomende markten	7,5%	7,5%	7,6%	70.097
Aandelen impact beleggen*	10,0%	5,0%	0,0%	0
Vastgoed	5,0%	7,5%	7,3%	67.716
Liquide middelen	0,0%	0,0%	0,3%	3.140
Totaal belegd vermogen				926.479

* Het fonds was voornemens om ultimo 2018 voor € 50 miljoen in impact aandelen belegd te hebben, echter is dit pas in begin 2019 gerealiseerd.

Rentederivaten, collateral en liquide middelen zijn in de bovenstaande tabel meegenomen in de bijbehorende staatsobligatieportefeuille dan wel bedrijfsobligatieportefeuille.

In de staatsobligatieportefeuille zit voor een waarde van € 4.363.000 aan liquide middelen, € 1.026.000 aan collateral en - € 29.000 aan rentederivaten. In de bedrijfsobligatieportefeuille zit voor een waarde van

€ 2.414.000 aan liquide middelen, € 649.000 aan rentederivaten en - € 331.000 aan collateral (zie voor gedetailleerde uitsplitsing ook 13.1.1 en 13.1.13).

In het vierde kwartaal van 2018 is het strategisch beleggingsplan 2019-2020 door het bestuur goedgekeurd. Het strategisch plan is normaal gesproken voor drie jaar actief, echter door de samenvoeging was een tussentijdse aanpassing noodzakelijk. Hierom heeft een toetsings-ALM-studie plaatsgevonden, waarbij de gewenste asset mix en valuta afdekking centraal stond. Een belangrijk punt dat in de komende twee jaren zal worden geïmplementeerd is impactbeleggen, waarbij gaat worden belegd in Impact Infrastructuur en een Impact aandelen (nadruk op water- en waste-management). Daar het niet mogelijk is om in één keer geld te alloceren naar impact beleggen zal gebruik worden gemaakt van een strategische “overgangsperiode” mix. Het komende jaar zal worden gewerkt naar invulling van de strategische lange termijn mix. Het voornemen om ultimo 2018 voor € 50 miljoen in impact aandelen belegd te hebben is begin 2019 gerealiseerd.

Beleggingsklimaat 2018

In 2018 lieten de ontwikkelde economieën een goede economische groei zien. Zo was de groei in de Verenigde Staten 2,9%. Deze sterke groei was vooral het gevolg van de fiscale maatregelen van de Amerikaanse regering. In de eurozone groeide de economie met 1,2%. Deze groei was lager dan in 2017. Ook China liet een groeivertraging zien, waarbij de groei op het laagste niveau sinds de kredietcrisis uitkwam. Met 6,4% groeide de Chinese economie nog wel aanzienlijk sneller dan die van ontwikkelde landen.

De Centrale Banken die sinds de kredietcrisis een zeer verruimend monetair beleid hebben gevoerd startten in 2018 met een daadwerkelijke verkrapping. De Fed verhoogde vier keer de rente met 0,25%-punt en zette het afbouwen van de balans voort. De ECB (Eurozone) en BoJ (Japan) hebben de rente nog niet verhoogd, maar zijn wel minder obligaties gaan opkopen. De ECB maakte bekend dat zij het voornemen heeft om na 2018 te stoppen met het opkopen van extra obligaties. De vrijgekomen middelen uit aflossingen en rentebetaling worden wel nog geherinvesteerd door weer waardepapieren op te kopen. Gezien de enorme bedragen die inmiddels zijn opgekocht, zijn dit substantiële bedragen van vele miljarden euro's. De BoJ houdt vast aan zijn opkoopdoelstelling van de afgelopen jaren, maar koopt ondertussen wel minder obligaties op.

Veel opkomende landen hadden te maken met druk op de valuta- en aandelenmarkten. Naast land-specifieke oorzaken waren er ook enkele gemeenschappelijke oorzaken. De gestegen rente in de VS en de sterker wordende dollar (USD) hebben ertoe bijgedragen dat beleggers hun posities weghaalden uit opkomende landen. Daarnaast wordt in deze landen vaak een lening aangegaan in USD. Nu de munt sterker wordt en de rente stijgt, betekent dit een forse verzwarende bij herfinanciering. Daarnaast speelde de handelsoorlog tussen de VS en China een rol. Financiële markten werden zenuwachtig van de groeiende lijst met invoerheffingen en de oplopende spanningen.

In Europa zorgden de naderende Brexit en het financiële beleid van de nieuw gekozen Italiaanse regering voor onzekerheid. Brexit zorgde voor veel verdeeldheid in het Verenigd Koninkrijk. Eind 2018 was nog niet duidelijk hoe het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie zou treden. De Italiaanse verkiezingen en de daaropvolgende begrotingsvoorstellen zorgden voor onrust op de financiële markten. De nieuwe regering wist uiteindelijk een akkoord met de Europese Commissie te bereiken over de begroting voor 2019.

Tot vrij lang in 2018 bleven de vooruitzichten voor 2019 rooskleurig. Naar verwachting zouden de Centrale Banken stoppen met het verruimende monetaire beleid en zou de rente kunnen stijgen. Weliswaar waren aandelen duur geprijsd maar met een goede economische groei leken de waarderingen in orde. Onder andere door politieke onrust, handelsoorlogen, Brexit, Italië en Venezuela werd in het vierde kwartaal duidelijk dat de wereldeconomie aan het afkoelen was. Er volgde voor de aandelen een slecht vierde kwartaal. De Amerikaanse S&P 500 sloot het jaar af met een negatief rendement van 4,4%, nadat het ultimo derde kwartaal nog ruim in de plus stond. Eenzelfde beeld was te zien bij de andere beurzen wereldwijd. De beurs van Japan, de TOPIX, daalde over 2018 zelfs met 16,0%. De Nederlandse beurs liet een negatief rendement zien van 7,4%, terwijl de Franse beurs een verlies boekte van 8,1%. De Duitse beurs noteerde zelfs een min van 18,3% over 2018.

Voor de berekening van de pensioenverplichtingen is de beweging van de swap rentecurve van groot belang. Deze curve daalde over de gehele linie. De 20-jaars swaprente daalde in 2018 met 0,1%-punt tot 1,3% ultimo 2018. De kortere looptijden daalden ook fors. Zo daalde de Nederlandse 10-jaars rente in 2018 van 0,90% naar 0,83%. De 20-jaars rente daalde van 1,44% naar 1,36%. De Duitse 10-jaars rente daalde van 0,4% begin 2018 naar 0,2% eind 2018. In de VS steeg de 10-jaars rente in eerste instantie van 2,4% naar 3,2%, om het jaar af sluiten met een rentestand van 2,7%.

De bovenstaande ontwikkelingen hebben gezorgd voor het negatieve rendement van -3,1% op de totale beleggingen in 2018. Onderstaand zijn de rendementen per beleggingscategorie weergegeven in de portefeuille.

Beleggingsrendement

	2018	2017
Staatsobligaties	5,9%	-4,2%
Bedrijfsobligaties	-3,2%	4,3%
Aandelen ontwikkelde markten	-6,4%	9,5%
Aandelen opkomende markten	-12,8%	18,6%
Vastgoed	-2,2%	14,2%
Grondstoffen	8,9%	-7,5%
Liquide middelen	0,0%	-0,5%
Totaal beleggingsrendement	-3,1%	5,9%

Voor 2017 is het beleggingsrendement voor voormalig compartiment SPDHV gehanteerd.

Verantwoord beleggen

Als pensioenfonds is SPHDHV gericht op de lange termijn. De ambitie is tot in lengte van jaren een pensioen uit te keren aan de deelnemers en zo bij te dragen aan het welzijn van de deelnemers. Het beleid van SPHDHV voor Verantwoord beleggen ligt in het verlengde hiervan en beoogt een duurzame samenleving te stimuleren. SPHDHV houdt derhalve in het beleggingsbeleid rekening met milieu en klimaat, sociale verhoudingen en goed bestuur. SPHDHV wil dit integreren in al haar beleggingen. In 2018 is de volledige beleggingsportefeuille omgezet naar fondsen die rekening houden met deze Environmental, Social and Governance (ESG) criteria. Dit houdt in dat controversiële wapens en tabak volledig zijn uitgesloten. Er wordt nog met één vermogensbeheerder gesproken over een verdere uitwerking om volledig aan het ESG-beleid van SPHDHV te voldoen. Eind 2018 is er voor 100% belegd in ESG-fondsen, eind 2017 was dit 81%.

8.2 Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van SPHDHV en ontwikkelingen gedurende het jaar.

(in duizenden euro's)	Pensioenvermogen			Technische voorziening			Resultaat
	voor risico fonds	voor risico deelnemer	afgedekt door garantie- contract	voor risico fonds	voor risico deelnemers	afgedekt door garantie- contract	
	951.911	1.736	461.301	817.879	1.736	461.301	
- Premiebijdrage	31.191*)	0	0	32.980	0	0	-1.789
- Uitkeringen	-22.623	-85	-5.104	-22.567	-85	-5.104	-56
- Toeslagen	0	0	0	4.902	0	0	-4.902
- Wijziging rekenrente***)	0	0	7.123	39.558	0	7.123	-39.558
- Beleggingsresultaten	-31.461**)	-9	-596	-2.215	-9	-596	-29.246
- Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	0	0	-8.765	0	0	8.765
- Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	0	0	-365	0	0	365
- Compensatie i.v.m. samenvoeging	0	0	0	41.482	0	0	-41.482
- Collectieve overdracht garantiecontract en bijspaarregeling	0	-1.642	-462.343	0	-1.642	-462.343	0
- Overige	-3.775	0	-381	-2.508	0	-381	-1.267
Resultaat	-26.668	-1.736	-461.301	82.502	-1.736	-461.301	-109.170
Stand per 31 december	925.243	0	0	900.381	0	0	

*) De in de premie begrepen opslag van € 1.438.000 ter financiering van de uitvoeringskosten is overgeheveld naar Overige (uitvoeringskosten pensioenbeheer, zie paragraaf 8.6).

**) Dit is na aftrek van € 2.584.000 aan kosten van vermogensbeheer voor risico fonds (zie paragraaf 13.1.18).

***) Dit is inclusief het jaarlijkse opschuiven van de rentecurve zelf.

Zie de paragraaf 'Actuariële analyse' voor een verdere analyse van het resultaat.

De dekkingsgraad per 31 december heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2018	2017	2016	2015
Aanwezige dekkingsgraad	102,8%	110,5%	106,9%	107,9%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van 12 maanden)	108,7%			
Beleidsdekkingsgraad (voormalig SPH)		112,5%	112,9%	117,6%
Beleidsdekkingsgraad (voormalig SPDV)		107,7%	96,2%	104,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voldoende dekking)	104,2%			
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voormalig SPH)		101,6%	101,5%	101,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voormalig SPDHV)		104,2%	104,2%	104,2%
Vereiste dekkingsgraad	123,2%			
Vereiste dekkingsgraad (voormalig SPH)		104,1%	102,5%	101,4%
Vereiste dekkingsgraad (voormalig SPDHV)		123,8%	123,0%	124,9%

De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 104,2%. Ultimo 2018 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 108,7%. Er is daarom geen sprake van een *dekkingstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist*

eigen vermogen. Er is wel sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt onder het *vereist eigen vermogen*.

8.3 Herstelplan

Omdat op 1 januari 2018 de beleidsdekkingsgraad van voormalig compartiment SPDHV lager was dan de vereiste dekkingsgraad, heeft het fonds op 29 maart 2018 een nieuw herstelplan (enkel voor compartiment SPDHV) ingediend bij DNB. Het verwachte verloop van de dekkingsgraad volgens het nieuwe herstelplan is als onderstaand.

In verband met de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 is de situatie gewijzigd. Echter zorgen de samenstelling van de technische voorziening en de beleggingen ervoor dat de uitwerking van het herstelplan niet significant zal wijzigen.

Vanaf komend jaar wordt een herstelplan ingediend voor SPHDHV.

eind	Nieuw herstelplan			Realisatie		
	aanwezige dekkingsgraad	beleidsdekkingsgraad	VEV strategisch	aanwezige dekkingsgraad	beleidsdekkingsgraad	VEV strategisch
2018	114,6%	112,0%	123,8%	102,8%	108,7%	123,2%
2019	119,4%	116,8%	123,8%			
2020	123,1%	120,7%	123,8%			
2021	126,1%	123,7%	123,8%			
2022	128,5%	126,2%	123,8%			
2023	130,4%	128,1%	123,8%			
2024	132,1%	129,8%	123,8%			
2025	133,3%	131,1%	123,8%			
2026	134,1%	131,9%	123,8%			
2027	134,5%	132,5%	123,8%			

Uit het herstelplan volgen de onderstaande conclusies:

- Op basis van het reguliere beleid wordt verwacht dat de beleidsdekkingsgraad van voormalig compartiment SPDHV eind 2022 is hersteld tot tenminste het vereist eigen vermogen. Dit is binnen de gekozen hersteltermijn van tien jaar.
- Per 31 december 2018 bedraagt de kritische dekkingsgraad circa 89,7%. De kritische dekkingsgraad is de actuele dekkingsgraad waarbij het vereist eigen vermogen niet meer binnen de gekozen hersteltermijn kan worden bereikt, zonder het verlagen van pensioenaanspraken en -rechten.
- Het herstelplan is gebaseerd op de aannames zoals voorgeschreven door DNB. Hierin is onder andere sprake van een stijgende rente, omdat de forward rentes uit de DNB-rentermijnstructuur per 31 december 2018 worden afgeleid. Indien de huidige rente echter op dit historisch lage niveau blijft, dan zal dit een negatieve impact hebben op de ontwikkeling van de dekkingsgraad. Dit komt door de rekensystematiek van de UFR die een gemiddelde van de rente gebruikt over de afgelopen 10 jaar, en deze is dalende.

8.4 Actuariële analyse

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Premieresultaat		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	32.629	30.969
Pensioenopbouw	-32.980	-36.740
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-1.616	-2.131
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	452	438
	-1.515	-7.464
Interestresultaat		
Indexering en overige toeslagen	-4.902	-5.230
Wijziging rekenrente	-39.558	10.384
Beleggingsresultaten voor risico fonds	-31.461	50.141
Rentetoevoeging Technische Voorziening *)	2.215	1.802
Overige rentelasten	0	-12
	-73.706	57.085
Overig resultaat		
Resultaat op uitkeringen eigen beheer	-63	-99
Resultaat op uitkeringen gedekt door garantiecontract	-9	8
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	8.765	0
Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	365	0
Wijziging regeling (pensioenleeftijd)	95	0
Resultaat op overlevingskansen	-1.520	-699
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-402	-283
Resultaat op waardeoverdrachten voor risico fonds	-184	10
Resultaat op waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract **)	244	-662
Dotatie voorziening toekomstige uitgaande waardeoverdrachten	0	-3.000
Compensatie samenvoeging***)	-41.482	0
Overige baten en lasten	242	-85
	-33.949	-4.810
Totaal saldo van baten en lasten	-109.170	44.811

*) Dit betreft de jaarlijkse toevoeging aan de Technische Voorziening met de rekenrente waartegen toekomstige kasstromen contant zijn gemaakt (2018: -0,260%; 2017: -0,217%)

**) Het negatieve resultaat op lopende waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract van 2017 wordt voornamelijk veroorzaakt door het een verhoging van de voorziening aangevraagde maar nog niet afgewikkelde uitgaande waardeoverdrachten (€ 277.000). Deze verhoging is ontstaan doordat er meer waardeoverdrachten gedurende 2017 bij waren gekomen. In 2018 is een groot gedeelte van deze waardeoverdrachten afgehandeld, waardoor een deel van de voorziening is onttrokken (€ 594.000). Zie voor detaillering Hoofdstuk 12.4.

***) De compensatie samenvoeging is de eenmalige compensaties voor deelnemers van voormalig compartiment SPH voor lagere verwachte toeslag verlening op aanspraken in eigen beheer (e5) en voor het vervallen van verwachte toeslagverlening op herverzekerde aanspraken (e6).

Het saldo van baten en lasten zag er over de afgelopen twee jaar als volgt uit:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Premieres resultaat	-1.515	-7.464
Interestresultaat	-73.706	57.085
Overig resultaat	-33.949	-4.810
Totaal saldo van baten en lasten	-109.170	44.811

8.5 Uitvoeringskosten

In 2016 heeft de Pensioenfederatie de “Aanbevelingen uitvoeringskosten” nader uitgewerkt. Volgens deze uitwerking moeten de algemene kosten (zoals algemene advieskosten en de kosten van de certificerend actuaris en de accountant) naar rato worden verdeeld over de kosten pensioenbeheer en de kosten vermogensbeheer.

In het eerste halfjaar van 2018 zijn de compartiment gerelateerde kosten (specifieke kosten) rechtstreeks toegerekend aan het betreffende compartiment. De multi-opf gerelateerde kosten (gemeenschappelijke kosten) Zijn in het eerste halfjaar van 2018 volgens het kostenreglement 50/50 verdeeld over beide compartimenten.

Vanwege de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 heeft ultimo juni 2018 een definitieve kostenverdeling per compartiment plaatsgevonden o.b.v. de tijdsbesteding pensioenbureau over het eerste halfjaar 2018. Vervolgens zijn ultimo december 2018 de kosten over het tweede halfjaar van het samengevoegde SPHDHV verdeeld naar kostencategorie o.b.v. de tijdsbesteding pensioenbureau over het tweede halfjaar 2018.

Jaarlijks worden de overige algemene kosten naar rato van totale kosten pensioenbeheer- en vermogensbeheer per compartiment verdeeld. Om deze verdeling te kunnen bepalen worden naast de uitvoeringskosten pensioen- en vermogensbeheer ook de directe en indirecte vermogensbeheerkosten meegenomen.

Vanwege de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 heeft ultimo juni 2018 een definitieve kostenverdeling per compartiment plaatsgevonden naar rato van de totale pensioenbeheer- kosten en (in)directe vermogensbeheerkosten ultimo juni 2018. Vervolgens zijn ultimo 2018 de kosten over het tweede halfjaar van het samengevoegde SPHDHV verdeeld naar categorie naar rato van de totale pensioenbeheerkosten en (in)directe vermogensbeheerkosten ultimo december 2018.

Het bestuur heeft blijvende aandacht voor het kostenniveau. De kosten voor 2018 vallen binnen het begrote kostenniveau.

Bij SPHDHV bedragen de totale kosten vóór en na verdeling van de algemene kosten:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018*)				2017**)			
		totaal	prorato	totaal		totaal	prorato	totaal
Pensioenbeheer	18%	1.247	369	1.616	-%	1.535	596	2.131
Vermogensbeheer	82%	4.268	805	5.073	-%	3.023	729	3.752
Subtotaal excl. Algemeen	100%	5.515	1.174	6.689	100%	4.558	1.325	5.883
Algemeen		1.174	-1.174	0		1.325	-1.325	0
Totaal		6.689	0	6.689		5.883	0	5.883

*) De verhouding van Pensioen- en vermogensbeheer is gebaseerd op het tweede halfjaar van 2018 (na de samenvoeging).

**) voor 2017 zijn de voormalige compartimenten SPH en SPDHV bij elkaar opgeteld. Hierbij is de allocatie van algemene kosten naar Pensioen- en vermogensbeheer aangehouden van de individuele compartimenten.

De algemene kosten worden naar rato verdeeld: 18% pensioenbeheer (€ 369.000) en 82% vermogensbeheer (€ 805.000). De kosten bedragen dan:

Pensioenbeheer	€ 1.616.000	€ 344 per deelnemer
Vermogensbeheer	€ 5.073.000	0,539% van belegd vermogen
Totaal	€ 6.689.000	

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer per deelnemer is gerekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers worden voor deze berekening niet meegeteld. Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten als percentage van het belegde vermogen is gerekend met het gemiddelde belegd vermogen.

Kosten uitsplitsing SPHDHV

(in duizenden euro's)				2017		
	2018					
Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten	totaal	pensioen beheer	vermogens beheer	totaal	pensioen beheer	vermogens beheer
- Bestuur en commissies	632			664		
- Pensioenbureau	1.468			1.534		
- Controle en toezicht	259			252		
- Advies	88			108		
- Eenmalige kosten	183			539		
	2.630	1.761	869	3.097	2.276	821
Bijdrage werkgever	-145	-145		-145	-145	
Uitvoeringskosten vermogensbeheer						
- Pensioenbureau	351			371		
- Advies	51			122		
- Eenmalige kosten	49			0		
	451	0	451	493	0	493
Kosten vermogensbeheerder						
Fiduciair beheer	n.v.t.					
Gefactureerde kosten vermogensbeh.	971			920		
Kosten t.l.v. indirecte beleggingsopbr.	2.490			1.459		
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0			0		
Kosten onderliggende fondsen	0			55		
	3.461	0	3.461	2.434	0	2.434
Overig						
Bewaarloon	0			0		
Transactiekosten In- en uitstapvergoedingen	277			4		
Acquisitiekosten discretionair mandaat	15					
	292	0	292	4	0	4
Totale kosten	6.689	1.616	5.073	5.883	2.131	3.752
per deelnemer / % belegd vermogen		€ 344	0,54%		€ 454	0,39%

Transactiekosten

De aankoop en verkoop transactiekosten worden geschat middels de in-en uitstap methode. Deze bedragen voor 2018 €277.000. Dit is gebaseerd op de aankoop- en verkoopbedragen van €372.533.000 respectievelijk €370.994.000.

De overige transactiekosten zijn gebaseerd op aangeleverde percentages van de vermogensbeheerders. Dit is een bedrag van €1.096.000 waarmee de totale transactiekosten komen op €1.373.000. De totale transactiekosten zijn dan 15 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen.

Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten

De algemene pensioenbureaunkosten (personeel, huisvesting, communicatie en kantoorautomatisering) worden toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer op basis van de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau. De overige resterende algemene uitvoeringskosten (controle & toezicht, advies en overig) worden *naar rato* van totale kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" van de Pensioenfederatie. De allocatie van algemene pensioenbureaunkosten op basis van tijdsbesteding naar vermogensbeheer plus de allocatie van de overige algemene uitvoeringskosten naar rato naar vermogensbeheer is in mindering gebracht op "Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten" in bovenstaande tabel.

De algemene uitvoeringskosten zijn kosten die niet rechtstreeks zijn toe te wijzen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer.

In 2018 zijn de uitvoeringskosten pensioenbeheer van SPHDHV €2.631.000. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer en algemene kosten voordat allocatie naar kostencategorieën heeft plaatsgevonden. De uitvoeringskosten zijn €466.000 lager dan in 2017 (€3.097.000). Dit wordt verklaard door:

- De eenmalige kosten in 2018 zijn €356.000 lager dan in 2017. In 2018 lopen er twee grote projecten. Dit waren nog drie projecten in 2017. Het project opzetten van de deelnemersadministratie NN rechten was in 2017 afgerond (- €120.000). Het ontwikkelen van de 'mijn omgeving' op de website is in 2017 voor het grootste deel gerealiseerd waardoor er in 2017 minder kosten zijn gemaakt (- €289.000). In 2017 was er een start gemaakt met de samenvoeging van de twee compartimenten, dit is in 2018 verder gerealiseerd (+ €21.000). Ook is in 2018 een post opgenomen voor aanpassen van het pensioenreglement i.v.m. de wet WO klein pensioen en de automatiseringskosten daarvoor (+ €25.000).
- De kosten van het pensioenbureau in 2018 (€1.468.000) zijn €66.000 lager dan de kosten in 2017 (€1.534.000). Deze afname wordt onder andere veroorzaakt doordat er minder extern personeel is ingehuurd in 2018 ondanks inhuur voor ziekte vervanging (- €169.000). Daarnaast zijn er extra contracten afgesloten omtrent de hosting van de website (+ €59.000). Ook zijn er rondom de samenvoeging extra communicatie met de deelnemers geweest (+ €10.000). De kosten die de bank berekend voor de rekeningen zijn erg toegenomen. (+ €15.000).
- De advieskosten zijn €20.000 lager, doordat de advieskosten deels ten laste van de werkgever zijn gebracht.
- De kosten van het bestuur vallen lager uit dan vorig jaar (+ €32.000).

Vanaf 2015 worden de bestuurskosten, de kosten van de visitatiecommissie en de bijdragen aan DNB en AFM volledig als kosten van pensioenbeheer opgenomen.

De kosten voor controle en toezicht betreffen de bijdragen aan DNB en AFM en de kosten voor de certificerende actuaris en de accountant. De kosten voor advies betreffen de kosten voor de adviserende actuaris en juridisch advies.

De kosten van het pensioenbureau worden gemaakt voor de pensioenadministratie, de inning van de premies, de uitkeringenadministratie, de betaling van pensioenuitkeringen en afdrachten aan fiscus en het centraal administratiekantoor (CAK), communicatie en serviceverlening rondom de waardeoverdrachten, de financiële administratie en rapportages, de automatisering, voorlichting, communicatie, de website en de bestuursondersteuning.

Kosten vermogensbeheer:

- **Pensioenbureau.** Dit zijn de kosten die door het pensioenbureau worden gemaakt voor het portefeuillebeheer en de administratiekosten van vermogensbeheer. Het betreft personeelskosten, kosten voor de beleggingsadviseur, kosten voor het beleggingsadministratiepakket, kosten voor de onafhankelijke aanlevering van benchmarks en voor een onafhankelijke prestatiemeting.
- **Fiduciair beheer.** Het pensioenfonds heeft de beleggingsportefeuille in intern beheer. Het heeft het beheren van de beleggingsportefeuille niet uitbesteed aan een externe (fiduciaire) beheerder. Het fonds belegt indirect via beleggingsfondsen.
- **Gefactureerde kosten vermogensbeheer en kosten t.l.v. indirecte beleggingsopbrengsten.** Dit zijn de TER³-kosten gesommeerd voor alle beleggingsfondsen.
- **Prestatieafhankelijke vergoedingen.** Dit zijn betaalde prestatieafhankelijke vergoedingen voor actief beheerde beleggingsfondsen die beter hebben gepresteerd dan de benchmark. (Heeft het fonds niet)
- **Kosten onderliggende fondsen.** Dit zijn de beheerkosten van onderliggende fondsen bij fund-of-funds voor zover deze kosten niet zijn inbegrepen in de TER van de fund-of-funds.
- **Bewaarloon.** Dit zijn de kosten voor een bewaarbedrijf die een deelneming in een beleggingsfonds voor het fonds in bewaring heeft. (Dit is slechts een administratieve bewaring, die het fonds intern doet)
- **Transactiekosten.** Dit zijn alle kosten verbonden aan het in- en uitstappen van beleggingsfondsen. Deze kosten worden rechtstreeks door beleggingsfondsen in rekening gebracht als in- of uitstapfee, of zij zijn bepaald uit de bied-laot-spread bij aan- of verkopen. De transactiekosten binnen de beleggingsfondsen zijn geschat.

In 2018 zijn de uitvoeringskosten vermogensbeheer van SPHDHV €451.000. Dit zijn de uitvoeringskosten vermogensbeheer voor allocatie naar kostencategorieën. De uitvoeringskosten zijn €42.000 lager dan in 2017 (€493.000). Dit wordt grotendeels verklaard door:

- De advieskosten in 2018 van €51.000 zijn lager dan 2017 (€122.000), vanwege een in 2017 uitgevoerde ALM-studie (+ €71.000).
- De kosten pensioenbureau 2018 van €351.000 zijn lager dan 2017 (€371.000), vanwege de afname van diensten bij Kas Bank (+ €20.000).
- De hogere eenmalige kosten in 2018 van €49.000 (2017 €0) worden veroorzaakt door het project advies implementatie verantwoord beleggen.

8.6 Premie

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor voormalig compartiment SPH en 28,1% van de pensioengrondslag voor voormalig compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken van de werkgever met de voormalige Stichting Pensioenfonds Haskoning en voormalige Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Premiebijdrage van werkgever	22.718	21.533
Premiebijdrage van werknemers	9.911	9.436
	32.629	30.969

³ TER: Total Expense ratio.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Feitelijk ontvangen premie	32.629	30.969
Kostendekkende premie (gedempt)	25.160	25.204
Zuivere kostendekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag)	35.807	37.708
Zuivere kostendekkende premie (incl. VEV-opslag en kostenopslag)	44.262	47.136

Het verschil tussen de zuivere kostendekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag, €35.807.000) en de feitelijke ontvangen premie (€32.629.000) komt ten laste van het resultaat van het fonds.

De premiedekkingsgraad was in 2018 gelijk aan 90,7% (2017 SPH: 76,7% en SPDHV 85,2%). Voor 2019 is de (ex ante) premiedekkingsgraad gelijk aan 87,3%.

De **zuivere** kostendekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB-rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen.

Na evaluatie van de waarderingsgrondslagen door de adviserend actuaire is de berekeningswijze van de kostendekkende premie vanaf primo 2017 gewijzigd. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendekkende premie** is als volgt samengesteld:

	SPHDHV	
<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	13.418	13.447
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	3.301	3.484
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	1.438	1.348
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	7.003	6.925
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	25.160	25.204

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,50% in het eerste jaar, toegenomen naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

Amersfoort, 21 juni 2019

Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV
Het bestuur

9. Verantwoordingsorgaan

9.1 Oordeel over 2018

1. Inleiding

Het Bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (hierna: VO) over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het VO is bevoegd daarover een oordeel te geven. Het VO beoordeelt met name of het Bestuur bij de gemaakte beleidskeuzes op correcte wijze rekening heeft gehouden met een evenwichtige belangenafweging tussen de verschillende groepen. Daarnaast voorziet het VO het Bestuur van het Pensioenfonds SPHDHV gevraagd en ongevraagd van advies.

2. Activiteiten/bronnen voor oordeelsvorming

Het VO is in 2018 6 keer voltallig bij elkaar geweest. Daarnaast is er regelmatig onderling telefonisch en via emailverkeer contact geweest. Met het (Dagelijks) Bestuur heeft 9 keer overleg plaatsgevonden, waarbij het VO door het Bestuur is bijgepraat over de gang van zaken en over actualiteiten die het pensioenfonds raken. Het jaar 2018 stond geheel in het teken van de samenvoeging van de voormalige compartimenten (SPH en SPDHV). Hierover is veelvuldig, open en uitgebreid gesproken met het Bestuur. En verder heeft een aantal VO-leden een gesprek gehad met de visitatiecommissie, accountant en de actuaris van het fonds in het kader van het jaarverslag. Tevens heeft een gezamenlijke kennissessie plaatsgehad met het Bestuur en het VO; de onderwerpen waren verantwoord beleggen/ impact beleggen, convenant verantwoord ondernemen, UPO 2019. Daarnaast was altijd een VO-lid aanwezig tijdens de informatiebijeenkomsten op de diverse vestigingen van RHDHV gehouden tussen 24 april en 4 juni en in december 2018. Een deel van het VO is bijeen geweest in verband met de werving van een nieuw lid van de Visitatiecommissie. Enkele leden van het VO hebben algemene pensioenkenisbijeenkomsten bezocht.

3. Uitgebrachte adviezen in 2018

Naast het algemeen oordeel over het handelen van het Bestuur, geeft het VO onder meer advies over de vorm en inrichting van het Intern Toezicht, de klachten- en geschillenprocedure en het communicatiebeleid. Gedurende het verslagjaar is door het Bestuur tweemaal advies gevraagd aan het VO. Dit was ten aanzien van het communicatiebeleidsplan (2018-2020) en over de samenvoeging van de compartimenten. Het VO heeft over beide adviesaanvragen positief geadviseerd.

4. Oordeel over beleid en uitvoering in 2018

Samenvoeging compartimenten

Het belangrijkste onderwerp in 2018 betrof de samenvoeging tussen de compartimenten van SPH en SPDHV. Eind 2017 begonnen de dekkingsgraden van de twee compartimenten elkaar te naderen. Later bleek de werkgever bereid zich te ontfemen over het NN-contract, waardoor het financieel risico van waardeoverdrachten voor het fonds werd beperkt. Zo ontstond het momentum om de samenvoeging te realiseren. Daarmee gingen alle bij het pensioenfonds betrokken gremia een intensief traject in. In het proces richting de samenvoeging heeft het VO met name gelet op de evenwichtige belangenbehartiging van de deelnemers en heeft daardoor veel aandacht besteed aan de onderlinge compensaties. Het VO heeft externe adviseurs ingeschakeld als sparringpartner, die het voornemen tot samenvoeging en het proces daarnaartoe ook positief waardeerden. De samenwerking tussen het Bestuur en het VO verliep goed, er werd onderling snel geschakeld. Door de tijdsdruk kwamen tijdens vergaderingen belangrijke nieuwe stukken en scenario's ter tafel, waardoor het VO wel net een tandje achterliep. Alle onderbouwingen en afwegingen van de tussenstappen zijn in de notulen van de DB-VO vergaderingen en losse documenten vastgelegd. Het Bestuur en het VO ontbrak het echter door tijdsdruk om het vast te leggen in één totaal dynamisch document. Voor het VO en het Bestuur is dit een leerpunt in volgende adviestrajecten.

De communicatie naar de deelnemers is door het Bestuur meer dan voldoende opgezet en in alle openheid verlopen. Het VO complimenteert het Bestuur met het proces dat is doorlopen om te komen tot de samenvoeging van de compartimenten. Tijdens de zeer strakke planning is het Bestuur gelukt om alle betrokken partijen te blijven informeren en de te nemen stappen zorgvuldig te bewaken.

De georganiseerde bijeenkomsten met de deelnemers waren drukbezocht en zijn in alle openheid verlopen.

Pensioenbureau

In 2017 sprak het VO nog haar zorg uit over de hoge werkdruk en vele personele wisselingen op het Pensioenbureau en als gevolg daarvan de niet altijd tijdige en complete informatievoorziening aan het VO. Het verheugt het VO te hebben kunnen constateren dat het Bestuur en Pensioenbureau deze zorg ter harte te hebben genomen en maatregelen te hebben genomen. In de loop van 2018 is de continuïteit op het bureau aanzienlijk verbeterd.

Financieel beleid

De samenvoeging van de compartimenten heeft ook een grote impact gehad op het financiële beleid van het fonds. Een belangrijk onderdeel was de overdracht van het verzekerde deel van Nationale Nederlanden naar de onderneming. Het risico van de deelnemers lijkt voldoende afgedekt door de gecreëerde voorziening voor waardeoverdrachten. De samenvoeging heeft daarnaast geleid tot de noodzaak om te komen tot een gezamenlijk beleggingsbeleid waarbij er geen onderscheid meer is tussen deelnemers vanuit SPH en SPDHV. Het VO begrijpt de gemaakte keuzes om de beleggingen in grondstoffen uit te faseren en in te stappen in impact beleggen, zoals door de deelnemers in de gehouden enquête hebben aangegeven. De keuze voor investeringen in water en hernieuwbare energie past bij de werkvelden van RHDHV en onderschrijft het VO. Dit kan echter wel betekenen dat er ook geïnvesteerd/belegd wordt in concurrenten van RHDHV. Dit dient in de communicatie naar de deelnemers een plaats te krijgen.

Het rendement op beleggingen bleef helaas in 2018 achter bij de verwachtingen. In 2019 zal het rendement sterk afhankelijk zijn van de economische ontwikkelingen. Het effect van de dalende rente geeft daarnaast ook aanleiding om de markt nauwlettend te volgen. Het VO wil dan ook graag de ontwikkeling van het rendement blijven monitoren op basis van de periodieke rapportages.

De kosten voor pensioenbeheer en vermogensbeheer zijn marktconform. Er zijn een aantal eenmalige extra kosten opgetreden onder andere vanwege de samenvoeging. Het VO verwacht dat de kosten per deelnemer in de komende jaren zullen dalen vanwege de samenvoeging en daarmee de verminderde complexiteit van het pensioenfonds.

Toekomstbestendigheid

Het VO heeft kunnen vaststellen dat het Bestuur in 2018 verdere invulling heeft gegeven aan de identiteit, normen en waarden die passen bij de onderneming Royal HaskoningDHV. De samensmelting van de compartimenten, de goede relatie met de onderneming en het duurzame beleggingsbeleid laten overduidelijk zien dat 'het fonds' nog altijd mag en kan worden beschouwd als ons ondernemingspensioenfonds.

Visitatiecommissie

Het VO heeft de bevoegdheid om de Visitatiecommissie samen te stellen. De Visitatiecommissie bestaat uit externe deskundigen die inhoudelijk de processen en besluitvorming van het pensioenfondsbestuur onderzoeken. Eind 2018 heeft het VO ter vervanging van een aftredend lid, een nieuw lid voor de Visitatiecommissie voorgedragen aan het Bestuur. In september 2018 heeft het VO een gesprek gevoerd met de voltallige Visitatiecommissie ter evaluatie van de besluitvorming van het Bestuur over het jaar 2018. Het VO is van mening dat de VC ook dit jaar kritisch, maar wel opbouwend, het Bestuur heeft gecontroleerd en met duidelijke aanbevelingen is gekomen.

5. Aanbevelingen aan het Bestuur

In de regelmatige overleggen van het Bestuur met het VO is in 2018 duidelijk gebleken dat besluiten weloverwogen en evenwichtig zijn genomen. Het VO zou het Bestuur wel willen aanbevelen om keuzemodellen en scenario's die voorliggen aan genomen besluiten, goed te documenteren.

Het Bestuur beschikt al over een aantal dashboards met daarop de meest belangrijke parameters voor het fonds. Het Pensioenbureau stelt regelmatige actualiteitennotities op die met het VO worden gedeeld. Deze zijn veelal beleidsmatig georiënteerd. Het VO zou het Bestuur willen aanbevelen ook ken- en stuurgetallen op te nemen in deze voortgangsberichten zodat het VO de performance van het fonds goed kan blijven monitoren anders dan alleen op de gepubliceerde parameters.

In 2018 heeft het VO positief geadviseerd over het voornemen tot duurzaam beleggen en impactbeleggen. Het VO ziet een risico dat hierdoor direct of indirect in concurrerende beursgenoteerde ondernemingen zal worden belegd. Dit zou mogelijk tegenstijdig kunnen zijn met de belangen van onze onderneming en de deelnemers van ons fonds. Het VO adviseert het Bestuur in haar jaarverslag transparant te zijn over dergelijke beleggingen via haar fondsbeheerders.

6. Verantwoordingsorgaan

Het VO bestond bij aanvang van het verslagjaar uit zeven leden. Twee leden hebben in 2017, het voorlaatste jaar van de zittingsperiode, het VO verlaten. Een lid vond een werkkring elders. Na het unanieme besluit van het VO m.b.t. de samenvoeging van de compartimenten, heeft het andere lid zich helaas teruggetrokken omdat hij op onderdelen anders keek tegen het verlopen proces en tegen enkele inhoudelijke aspecten. Het betreffende lid was wel sterk voorstander van (het momentum) van de samenvoeging.

Er waren geen verkiesbare kandidaten voor de vacante posities. Gezien de nog relatieve korte zittingstermijn heeft het VO besloten, in overleg met het Bestuur, de verkiezingsprocedure al begin 2019 in te zetten waarmee gekozen kandidaten een ruime inwerktijd wordt gegund. VO-verkiezingen zijn voorzien in 2019. Onder het kopje 'Vooruitblik' wordt ingegaan op de lopende VO-verkiezingen. Voor personalia zie paragraaf 5.3 in dit Jaarverslag.

7. Vooruitblik 2019

Voor het VO is 2019 het jaar van de verkiezing. Per 1-1-2020 loopt de termijn van de VO leden af. Twee leden hebben aangegeven zich niet verkiesbaar te stellen, een lid gaat met pensioen. Het VO zal in 2019 weer worden aangevuld tot het aantal van zeven in totaal. Tot 1 januari 2020 werken de zittende leden de nieuwe leden in, zodat de nieuwe leden kennis en ervaring kunnen opdoen voor ze formeel per 01-01-2020 VO-lid worden.

De huidige uitvoeringsovereenkomst tussen de onderneming en het pensioenfonds SPHDHV loopt per 01-01-2020 af. De sociale partners zijn druk bezig met een nieuwe pensioenovereenkomst resulterend in een nieuwe uitvoeringsovereenkomst. Het Bestuur zal deze uitvoeringsovereenkomst ter advies neerleggen bij het VO.

Al meer dan tien jaar wordt er in Nederland door de sociale partners gesproken over een nieuw pensioenstelsel. De partijen komen langzaam tot elkaar en de kans is aanwezig dat er in 2019 een akkoord wordt gesloten. Het VO volgt, samen met het Bestuur, nauwlettend het proces en de uitkomsten. Met name de gevolgen voor ons pensioenfonds en de geboden ruimte in regelgeving en implementatie. Enkele jaren geleden is de toekomstbestendigheid van ons pensioenfonds als onderwerp geagendeerd. Nu in 2018 de samenvoeging van de compartimenten heeft plaatsgevonden, zal dit onderwerp weer de nodige aandacht krijgen.

Bovengenoemde onderwerpen in deze vooruitblik zijn tevens de aandachtspunten voor het VO in het nieuwe jaar 2019.

Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV

7 juni 2019

9.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met veel belangstelling het oordeel gelezen van het verantwoordingsorgaan over het beleid van het bestuur in 2018 en de wijze waarop het dit heeft uitgevoerd. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor de grote betrokkenheid bij het fonds dat uit dit oordeel spreekt en spreekt ook dank uit voor de uitgebrachte adviezen. Het bestuur vond deze adviezen afgewogen en zorgvuldig en is verheugd dat het verantwoordingsorgaan zowel over het communicatiebeleidsplan 2018-2020 als over de samenvoeging van de compartimenten positief heeft geadviseerd.

Het verantwoordingsorgaan besluit zijn oordeel over het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan met een vooruitblik op de speerpunten die het voor zichzelf in 2019 ziet. Het bestuur onderschrijft het belang van deze speerpunten: de verkiezingen voor het verantwoordingsorgaan, het overleg over de nieuwe uitvoeringsovereenkomst, het mogelijke pensioenakkoord in 2019 en de toekomstbestendigheid van Pensioenfonds HaskoningDHV.

Hieronder gaat het bestuur in op het oordeel van het verantwoordingsorgaan.

Samenvoeging compartimenten

Mét het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur de samenvoeging van de compartimenten in 2018 beleefd als de belangrijkste operatie van het jaar en als een intensief traject. Het bestuur heeft de samenwerking en de grote betrokkenheid van het verantwoordingsorgaan bij het goede verloop van de samenvoeging als een belangrijke steun in de rug ervaren. Het verantwoordingsorgaan heeft er in de ogen van het bestuur terecht aan gehecht om zeker te stellen dat de behartiging van de deelnemersbelangen in dit proces evenwichtig zou zijn en de vaststelling van de compensaties correct. Het bestuur heeft met het verantwoordingsorgaan schriftelijke onderbouwingen, toelichtende stukken en beschrijvingen van de afwegingen in het kader van de samenvoeging gedeeld. Het bestuur onderschrijft de opmerking van het verantwoordingsorgaan dat vastlegging van al deze inhoud in één totaal dynamisch document een goede extra maar zeer omvangrijke optie zou zijn geweest.

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn compliment over de opzet en openheid van de communicatie over proces en inhoud van de samenvoeging naar de deelnemers, de allerbelangrijkste stakeholders in dit proces.

Pensioenbureau

Het doet het bestuur genoegen dat het verantwoordingsorgaan heeft vastgesteld dat de acties van bestuur en pensioenbureau om de continuïteit op het pensioenbureau te verbeteren effect hebben gehad en er in de loop van 2018 voor gezorgd hebben dat de informatievoorziening aan het verantwoordingsorgaan is verbeterd in het opzicht van tijdigheid en volledigheid.

Financieel beleid

Het bestuur hecht er zeer aan dat het verantwoordingsorgaan vertrouwen uitspreekt dat het risico voor de deelnemers door de samenvoeging voldoende afgedekt is door de gecreëerde voorziening voor waardeoverdrachten en dat het positief is over het effect van een gezamenlijk beleggingsbeleid waarin voormalige 'bloedgroepen' geen rol meer spelen. Dat het verantwoordingsorgaan de keuzes om de beleggingen in grondstoffen uit te faseren, in te stappen in impact beleggen én de keuze voor investeringen in water en hernieuwbare energie passend vindt bij het werkveld van de onderneming en daarmee bij de deelnemers, sterkt het bestuur in de overtuiging dat het goede keuzes heeft gemaakt. Het bestuur begrijpt de zorg van het verantwoordingsorgaan dat de keuze voor deze investeringen zou kunnen meebrengen dat er ook geïnvesteerd/belegd wordt in beursgenoteerde concurrenten van de onderneming en beaamt dat dit aan de orde kan zijn. Het bestuur zal zich beraden over de vraag hoe het maximale openheid kan geven aan belanghebbenden over de onderliggende beleggingen.

Het bestuur stemt er overigens zonder enig bezwaar mee in om het verantwoordingsorgaan van de ontwikkeling van het rendement van de nieuwe beleggingen op de hoogte te blijven houden door periodiek de bestuurlijke beleggingsrapportages te delen met het verantwoordingsorgaan.

Het bestuur deelt de verwachting van het verantwoordingsorgaan dat de samenvoeging van de compartimenten door de verminderde complexiteit van de administratie op relatief korte termijn een positief effect kan krijgen op de uitvoeringskosten per deelnemer van de pensioenregeling.

Toekomstbestendigheid

Het doet het bestuur goed dat het verantwoordingsorgaan duidelijk ziet dat het pensioenfonds zichtbaar het pensioenfonds van de onderneming Royal HaskoningDHV is en wil zijn. Het fonds heeft dit mede willen benadrukken door destijds voor te stellen de compartimenten samen te voegen, een beleggingsbeleid en pensioenbeleid te kiezen dat past bij de deelnemers en de goede relatie met de onderneming te onderhouden.

Visitatiecommissie

Het bestuur is het eens met het verantwoordingsorgaan dat het gelukt is om een visitatiecommissie in te richten uit onafhankelijke deskundigen die kritisch de processen en besluitvorming van het pensioenfondsbestuur onderzoeken en met opbouwende aanbevelingen komen.

Over de specifieke aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan aan het bestuur

Het bestuur zal de komende tijd bezien hoe het de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan ter harte kan nemen zodanig dat:

- uit verslagen en notulen duidelijker blijkt welke keuzemodellen en scenario's voorliggen aan genomen besluiten;
- actualiteitennotities die het fonds met het VO deelt voortaan vaker ken- en stuurgetallen bevatten, vergelijkbaar met de dashboards waarmee het fonds werkt, waardoor het VO de performance van het fonds goed kan blijven monitoren anders dan alleen op de gepubliceerde parameters.

Het bestuur van Pensioenfonds HaskoningDHV

10. Visitatiecommissie

10.1 Verslag van de visitatiecommissie over 2018

Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV heeft het wettelijke interne toezicht ingevuld door middel van een jaarlijkse visitatie en heeft daartoe een visitatiecommissie benoemd. De taak van de visitatiecommissie is toezicht houden op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De visitatiecommissie ziet in het bijzonder toe op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De visitatiecommissie vormt zich ook een oordeel over het functioneren van het bestuur. Bij haar onderzoek en oordeelsvorming neemt de visitatiecommissie de specifieke omstandigheden in aanmerking waarin het Fonds zich het afgelopen jaar heeft bevonden. Het onderzoek van de visitatiecommissie heeft plaatsgevonden op basis van dossieronderzoek en interviews met bestuursleden, voorzitter van het bestuur, voorzitter beleggingsadviescommissie, voorzitter risicoadviescommissie, leden van het verantwoordingsorgaan, risicomanager en de directeur van de uitvoeringsorganisatie. Op basis hiervan heeft de visitatiecommissie bevindingen en aanbevelingen geformuleerd die hieronder samengevat worden weergegeven.

Algemene indruk en bevindingen

2018 heeft voor het fonds vooral in het teken gestaan van de samenvoeging van de compartimenten. Dat was een proces waarbij verschillende groepen van belanghebbenden betrokken waren, en het bestuur heeft veel zorg en aandacht besteed aan het informeren van alle stakeholders. Ondanks de tijdsdruk op sommige momenten, vooral voor het bestuur, maar ook voor andere betrokken partijen zoals het verantwoordingsorgaan, zijn de belangen zorgvuldig afgewogen.

Aan het eind van 2018 is de bestuursondersteuning op volle sterkte gekomen. Tot dat moment is het gebrek aan capaciteit en deels aan continuïteit soms een belemmering geweest om de voor het bestuur benodigde stukken tijdig te kunnen leveren. De verwachting is dat met ingang van 2019 een zodanige situatie is dat het bestuur zich kan richten op het op hoofdlijnen besturen van het fonds.

Het bestuur heeft in 2018 opnieuw geconstateerd dat de resultaten van de haalbaarheidstoets niet voldoen aan de vooraf gedefinieerde grenzen. In overleg met sociale partners heeft dat niet geleid tot aanpassing van het beleid. Bij het vernieuwen van de uitvoeringsovereenkomst zal dit een van de aandachtspunten moeten zijn. Een ander belangrijk aandachtspunt is de kostendekkende premie en de premiedekkingsgraad en vooral de evenwichtigheid van lage niveaus van premiedekkingsgraad. Dit is in het lopende jaar onderwerp van gesprek.

Toekomst van het fonds

In 2018 zijn beide compartimenten samengevoegd, waarna het fonds een normaal ondernemingspensioenfonds is geworden. Vervolgens is het bestuur verder gegaan met de oriëntatie. Het samenvoegen van de beide compartimenten moet gezien worden als een tussenstap. Zeker gezien de huidige maatschappelijke en politieke discussie over de houdbaarheid van het Nederlandse pensioenstelsel zal SPHDHV zich moeten voorbereiden op de toekomst. Het bestuur zal zich moeten oriënteren op een toekomstbestendige en betaalbare vorm van de uitvoering van de pensioenregeling. De huidige situatie van het fonds (één financieel geheel en zonder herverzekering) maakt daarbij verschillende opties mogelijk. De visitatiecommissie beveelt aan om vooraf te bepalen welke doelstellingen het bestuur heeft voor de toekomstopties van het fonds.

Integraal risicomanagement

In 2018 zijn door het fonds duidelijk verdere stappen gezet op het gebied van integraal risicomanagement. Deels is dit ook gebeurd als voorbereiding op de implementatie van IORP-II in 2019. Een groot deel van de inspanningen van de risicomanager tot op heden valt naar de mening van de visitatiecommissie onder de noemer “eerstelijns”. Met de inrichting van de risicofunctie conform IORP-II moet goed gezien worden

hoe de werkzaamheden op het terrein van risicomanagement verdeeld kunnen worden tussen eerstelijns en tweedelijns werkzaamheden. Een onderdeel van het risicomanagement is voorafgaand aan grote beslissingen of grote processen te analyseren welke risico's op welke wijze geraakt worden.

Het bestuur heeft in 2018 een Risico Self Assessment gedaan onder begeleiding van een externe partij. Dat is een goede stap voor het verder vormgeven van het risicomanagement; de visitatiecommissie beveelt aan de vervolgstappen snel en secuur te zetten. Het Risico Self Assessment kan ook een basis vormen voor de Eigen Risico Beoordeling die nog vorm moet krijgen aan de hand van de richtlijnen van DNB.

Beleggingsbeleid

Het jaar 2018 heeft in het teken gestaan van de samenvoeging van beide compartimenten, verduurzaming van de beleggingen en een verdere rationalisatie van de portefeuille.

Vanwege de veranderde situatie beveelt de visitatiecommissie aan een nieuwe ALM-studie te doen. Daarmee kan vastgesteld worden of het beleggingsbeleid bij de korte- en lange termijn risicohouding van het fonds past.

Het fonds heeft een beleid over renteafdekking; aan de hand van de rapportage kan echter onvoldoende vastgesteld worden of de beoogde resultaten van dit beleid daadwerkelijk behaald worden. De visitatiecommissie beveelt aan de rapportage zodanig aan te passen dat resultaten kenbaar zijn en waar nodig het renteafdekkingsbeleid aan te passen.

De visitatiecommissie is positief over de stappen die genomen zijn om tot een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid te komen. Als aanvulling op dit beleid zou het bestuur de gestelde doelen concreet kunnen formuleren en hiervan vervolgens de resultaten monitoren.

In het verslagjaar is ook het beleid ten aanzien van valuta-afdekking aangepast. Het is aanbevelingswaardig om dit beleid periodiek te herijken aan de hand van vooraf vastgestelde criteria.

Naleving Code Pensioenfondsen

Het Fonds voldoet aan de meeste normen van de Code Pensioenfondsen of heeft beleidsmaatregelen genomen om te trachten aan de norm te voldoen.

Visitatiecommissie, 16 mei 2019

Drs. Els Janssen MPLA (voorzitter)

Drs. Constance van Noort AAG

Drs. Joyce van Dorssen

10.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het rapport van de visitatiecommissie over het jaar 2018. Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor de zinvolle aanbevelingen en aandachtspunten die zij in haar rapport naar voren brengt en waardeert de betrokkenheid waarmee zij dit heeft gedaan. De komende tijd zal het bestuur de aanbevelingen en aandachtspunten alle zorgvuldig afwegen. Zonder in detail te gaan reageert het bestuur hierbij graag op de hoofdlijnen van het rapport van de visitatiecommissie.

- De samenvoeging van de compartimenten in 2018 was voor bestuur, bureau en alle belanghebbenden een majeure operatie en een ingrijpend proces. De vaststelling van de visitatiecommissie dat het bestuur bij de samenvoeging de belangen zorgvuldig heeft afgewogen en veel zorg en aandacht heeft besteed aan het informeren van alle stakeholders bevestigt het bestuur in zijn overtuiging dat alle betrokken gremia het proces van de samenvoeging zoals bedoeld met optimale inzet hebben begeleid.
- Het bestuur onderschrijft de conclusie van de visitatiecommissie dat de samenvoeging van de compartimenten een tussenstap is in het proces naar een toekomstbestendige en betaalbare vorm voor de uitvoering van de pensioenregeling. Dat het fonds en de onderneming een nieuwe periode van vijf jaar een overeenkomst sluiten voor de uitvoering van de pensioenregeling in de periode 2020-2024, weerhoudt het bestuur er dan ook allerm minst van om opties voor de toekomstige vormgeving van de uitvoering van de pensioenregeling verder in kaart te brengen en te beoordelen op passendheid en mogelijke meerwaarde.
- Het doet het bestuur goed dat de visitatiecommissie oog heeft gehad voor de duidelijke vorderingen die het fonds gemaakt heeft met de verdere implementatie van integraal risicomanagement. Zoals de visitatiecommissie opmerkt, moet in 2019 met de inrichting van de risicofunctie conform IORP-II bezien worden hoe de werkzaamheden voor het risicomanagement duidelijk verdeeld kunnen worden tussen eerstelijns en tweedelijns. De inrichting van de sleutelfunctie Risicobeheer (en een vernieuwde werkwijze) is in volle gang. Ditzelfde geldt overigens voor de inrichting van de sleutelfunctie Internal Audit. Het bestuur hecht eraan op te merken dat het zich bij de inrichting van de sleutelfuncties bijzonder gesterkt voelt door toezichthouder DNB die heeft aangegeven bij de met haar besproken inrichting van de sleutelfuncties geen verdere opmerkingen te hebben.
- Voor wat betreft het beleggingsbeleid heeft 2018 in het teken gestaan van verduurzaming van de beleggingen en rationalisatie van de portefeuille. Het verheugt het bestuur dat de visitatiecommissie positief is over de stappen die het fonds in 2018 genomen heeft om in dezen tot een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid te komen. De visitatiecommissie beveelt wel onder andere aan een nieuwe ALM-studie te doen, vanwege de veranderde situatie. Het bestuur heeft zich al voorgenomen een dergelijke studie in het najaar te laten uitvoeren mede in verband met de aangekondigde herziening van de parameters van het financieel toezichtskader (FTK) en de nieuwe periode van vijf jaar voor uitvoering van de pensioenregeling.
- Dat de visitatiecommissie vaststelt dat het fonds aan de meeste normen uit de Code Pensioenfonds voldoet, verrast (gelukkig) niet. Naleving van de normen uit de Code staat doorlopend op ons netvlies. Het doet ons genoegen dat we kunnen laten weten dat bij de recente werving voor het verantwoordingsorgaan het voor het eerst gelukt is om ook één jongere te benoemen, naast de al gebruikelijke mix van mannen en vrouwen. Een stappenplan diversiteit krijgt dit jaar onze bijzondere aandacht.

11. Personalia

11.1 Bestuur

Het bestuur bestaat per 31 december 2018 uit de volgende leden.

Naam	M/V	jaar	functie	voordracht		t/m
A.D. Crena de longh	M	1973	lid	werkgever		2019
M.F. Faber	M	1965	lid	werkgever		2020
J. Krijgsman	M	1960	lid DB	werknemers		2020
H.W.L.A. de Lange	V	1969	voorzitter	werkgever		2018
H.W.J. Liekens	M	1956	lid DB	werknemers		2019
H.G.I.M. Peters	V	1959	lid	werknemers		2018
R. van Ommen	M		lid	pensioengerechtigden		2021
L. van Velsen	M		lid	pensioengerechtigden		2021
E.W. Galesloot-Vaal	V	1962	voorzitter	werkgever	2019	2023

Henriette de Lange is afgetreden per 31 december 2018, zij is per 16 januari 2019 opgevolgd door Liesbeth Galesloot. Per 1 januari 2019 is Hedwig Peters herbenoemd als bestuurslid voor een periode van vier jaar.

11.2 Nevenfuncties bestuursleden

De bestuursleden hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2018.

A.D. Crena de longh	HaskoningDHV Nederland B.V.	Group treasurer
M.F. Faber	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior projectmanager
J. Krijgsman	HaskoningDHV Nederland B.V. Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Senior advisor Voorzitter
H.W.L.A. de Lange	BPF Houtverwerking en Jachtbouw Pensioenfonds DSM VITP Pensioenfonds Equens Pensioenfonds Cargill	Lid raad van toezicht Lid raad van toezicht Lid bestuur Lid van de visitatiecommissie Lid van de visitatiecommissie
H.W.J. Liekens	Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V. Stichting cultureel erfgoed stoomschip Rotterdam Pensioenfederatie	Administrator Company Share Plan Bestuurslid Lid Commissie Verslaglegging en Uitvoeringskosten
R. van Ommen	Geen nevenfuncties	
H.G.I.M. Peters	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer Kring Pensioenspecialisten	Lid audit commissie Bestuurslid Lid beleggingsadviescommissie Bestuurslid
L. van Velsen	Geen nevenfuncties	

E. W. Galesloot-Vaal

Pensioenfonds Delta Lloyd
 Pensioenfonds MN Services
 Master Insurance Studies
 (UvA Business School)

Voorzitter bestuur
 Lid raad van toezicht

Voorzitter Raad van Advies

11.3 Pensioenbureau

Per 31 december 2018 is de directie van het pensioenbureau als volgt samengesteld:

Naam		functie
C. W. Zeeman	M 1959	directeur

Cor Zeeman is per 13 april 2017 aangesteld als directeur ad interim. Hij is per 1 januari 2018 als directeur aangesteld.

11.4 Nevenfuncties directie Pensioenbureau

De directie van het pensioenbureau heeft de volgende nevenfuncties per 31 december 2017:

C.W. Zeeman	Pensioenstichting Transport	Onafhankelijk Bestuursvoorzitter
	Alcatel-Lucent pensioenfonds in liquidatie	Gevolmachtigde
	Swalef academie	Raad van advies
	Stichting Verslavingspreventie	Penningmeester
	Stichting White Ribbon	Penningmeester

11.5 Verantwoordingsorgaan

Per 31 december 2018 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam		functie	op voordracht van
J.G.A.M. Reinders	M 1963	voorzitter	werknemers
E.R. Goldsteen	M 1953	secretaris	werkgever
J.C. Bus	M 1946	lid	pensioengerechtigden
M.S. Inckel	V 1961	lid	werknemers
G.G.C. Smedts	M 1969	lid	werkgever
Vacature			pensioengerechtigden
Vacature			werknemers

11.6 Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan

De leden van het verantwoordingsorgaan hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2017.

J.G.A.M. Reinders	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur assetmanagement
E.R. Goldsteen	Royal HaskoningDHV	Group Compliance officer
	Empower People B.V.	Commissaris
	Goldwood Consultancy BV	Eigenaar
J.C. Bus	Stichting Vredeburg	Bestuurslid
	Stichting Zeeweg 71	Bestuurslid
M.S. Inckel	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur watermanagement
G.G.C. Smedts	HaskoningDHV Nederland B.V.	Director Services

11.7 Visitatiecommissie

De visitatiecommissie die rapporteert over het boekjaar 2018 bestaat uit de volgende leden.

J. van Dorssen (zelfstandig adviseur)
E. Janssen, voorzitter (Edmond Halley)
C. van Noort (CNP Advies)

11.8 Externe ondersteuning

Het pensioenfonds maakt gebruik van onderstaande externe partijen.

Certificerend actuaire

H. Zaghdoudi, Willis Towers Watson

Actuarieel adviseur

L. Thissen, Sprenkels & Verschuren

Accountant

J. Slager, Ernst & Young Accountants LLP

Compliance officer

M. Elmas en A. de Jong, Nederlands Compliance Instituut

Vertrouwenspersoon

A. Pierik-van Diest, Nederlands Compliance Instituut

Vaste externe adviseur vermogensbeheer

R. van Asselt, Sprenkels & Verschuren.

12. Jaarrekening SPHDHV

12.1 Balans per 31 december 2018

<i>(in duizenden euro's)</i>	<i>Toelichting</i>	2018	2017
Activa			
Vastgoed		67.716	65.963
Aandelen		435.667	445.784
Vastrentende waarden		411.864	418.752
Grondstoffen		0	30.263
Derivaten		683	1.677
Collateral		1.290	1.560
Liquide middelen		9.932	7.099
Beleggingen voor risico fonds	13.1.1	927.152	971.098
Beleggingen voor risico deelnemers	13.1.2	0	1.736
Herverzekeringsdeel Technische Voorziening	13.1.3	282	461.596
Vorderingen en overlopende activa	13.1.4	2.999	2.631
Liquide middelen	13.1.5	3.636	2.516
		934.069	1.439.577
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	13.1.6	24.862	134.032
Technische voorziening voor risico fonds	13.1.7	900.381	817.879
Technische voorziening afgedekt door garantiecontract	13.1.10	0	461.301
Technische voorziening voor risico deelnemers	13.1.11	0	1.736
Andere voorzieningen	13.1.12	3.000	3.000
Overige schulden en overlopende passiva	13.1.13	5.826	21.629
		934.069	1.439.577

12.2 Staat van baten en lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	<i>Toelichting</i>	2018	2017
Baten			
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	13.1.17	32.629	30.969
Beleggingsresultaten voor risico fonds	13.1.18	-31.461	50.141
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	13.1.19	-9	3
Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening	13.1.20	-461.301	-16.608
Herverzekering	13.1.21	5.452	9.984
Overige baten	13.1.22	16	0
		-454.674	74.489
Lasten			
Pensioenuitkeringen eigen beheer	13.1.23	22.630	21.969
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	13.1.23	5.128	9.791
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	13.1.24	1.616	2.131
Mutatie Technische Voorziening voor risico fonds			
- Pensioenopbouw	13.1.25	32.980	36.740
- Toeslagen	13.1.9	4.902	5.230
- Rentetoevoeging	13.1.26	-2.215	-1.802
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen	13.1.27	-22.567	-21.870
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	13.1.28	-452	-438
- Wijziging rekenrente	13.1.29	39.558	-10.384
- Wijziging uit hoofde van arbeidsongeschiktheid		691	-5
- Wijziging grondslagen i.v.m. aanp. sterftetafels	13.1.31	-8.765	0
- Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	13.1.32	-365	0
- Wijziging regeling	13.1.8	-95	0
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	13.1.7	-3.474	-14
- Mutaties m.b.t. overlevingskansen		1.061	-8
- Compensatie i.v.m. samenvoeging	13.1.33	41.482	0
- Overige mutaties		-239	65
Mutatie Techn. Voorziening voor risico deelnemers	13.1.35	-1.736	-31
Mutatie herverzekeringsdeel Techn. Voorziening	13.1.36	-461.288	-16.588
Saldo overdracht van rechten voor risico fonds	13.1.34	3.658	4
Saldo overdracht van rechten gedekt door gar.contr.	13.1.34	-200	847
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers	13.1.35	1.727	34
Overige lasten	13.1.37	459	4.007
		-345.504	29.678
Saldo van baten en lasten		-109.170	44.811
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
<i>(in duizenden euro's)</i>		2018	2017
Overige reserves		-109.170	44.811
		-109.170	44.811

12.3 Kasstroomoverzicht

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen	32.629	30.978
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico fonds	-22.650	-21.838
Betaalde pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	-5.128	-9.942
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	1.796	1
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-5454	-14
Betaalde waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	-495	-344
Ontvangen uit hoofde van herverzekering	5.472	10.004
Betaalde premies risicoherverzekering	-459	-995
Betaalde uitvoeringskosten pensioenbeheer	-1.615	-2.131
Ontvangen overige baten	16	0
Betaalde interest (geen beleggingsactiviteit)	0	-12
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	4.112	5.707
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.523.969	739.128
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	12.021	10.681
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-1.536.119	-758.399
Overige mutaties beleggingsrekeningen	444	4.053
Betaalde vermogensbeheerkosten	-971	-920
Betaalde transactiekosten	-278	-4
Betaalde uitvoeringskosten vermogensbeheer	-1.335	-1.315
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-2.269	-6.776
Kasstroom overige mutaties		
Toename (-) / afname (+) vorderingen	-367	3.164
Toename schulden korte termijn	-355	-290
Totaal kasstroom overige mutaties	-722	2.874
Netto kasstroom	1.121	1.805
Saldo liquide middelen per 1 januari	-2.515	-710
Saldo liquide middelen per 31 december	-3.636	-2.515
Mutatie liquide middelen	1.121	1.805

12.4 Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van het fonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden inzake ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van pensioenregelingen van Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving

Het fonds heeft bij de samenstelling van dit jaarverslag de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en Titel 9 Boek 2 BW toegepast, met inachtneming van artikel 146 van de Pensioenwet.

De beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde.

Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie die gelijk is aan de nominale waarde, tenzij anders vermeld. De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Alle bedragen zijn vermeld in euro's.

Samenvoeging compartimenten

Het fonds heeft de verplichtingen van voormalig compartiment SPH overgedragen aan de werkgever en het voormalig compartiment SPDHV. Na deze overdracht zijn de compartimenten samengevoegd. De vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast waarbij geen separaat inzicht meer wordt gegeven in de compartimenten. Dit heeft geen gevolgen voor het vermogen en het resultaat.

Schattingswijziging

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur. De actuariële grondslagen worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Er hebben (schattings)wijzigingen plaatsgevonden door toepassing van de meest recente prognosetafels, ervaringssterfte en vaste kostenvoorziening.

- De voorziening primo jaar is berekend op basis van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) gepubliceerde Prognosetafel 2016. De voorziening ultimo jaar is berekend op basis van de in september 2018 door het AG gepubliceerde Prognosetafel 2018.
- De ervaringssterfte 2018 is in overweging genomen, maar laat na toetsing een minimale impact van € 72.000 (0,0%) zien, waardoor de ervaringssterfte nog is gebaseerd op die van 2016.
- De vaste kostenvoorziening is per 31 december 2018 vastgesteld op € 3,745,000.

Door deze (schattings)wijziging is de voorziening pensioenverplichtingen voor risicofonds hierdoor € 8,8 miljoen lager uitgekomen (dan zonder deze wijziging). Het resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als laste in het verslagjaar verantwoord (zie 12.2).

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld.

Het betreft de grondslagen ultimo 2018, waarbij de compartimenten niet meer bestaan.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op actuele marktwaarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaalde soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die soort beleggingen.

Vastgoed

Beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte periodieke taxaties.

Beursgenoteerde vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen en grondstoffen

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen worden opgenomen voor het belang dat het fonds houdt in deze beleggingsfondsen. Bij de bepaling van de waarde van dit belang worden de door de beleggingsfondsen gehouden investeringen gewaardeerd tegen de beurswaarde.

Staatsleningen en bedrijfsobligaties

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen voor staatsleningen en bedrijfsobligaties zijn gewaardeerd per de balansdatum geldende beurskoersen.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van waarderingsmodellen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Overige vaste activa

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs onder aftrek van cumulatieve afschrijvingen en worden in een periode van drie jaar afgeschreven.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. De reële waarde benadert de boekwaarde. Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Technische Voorziening

De Technische Voorziening bestaat uit de Technische Voorziening voor risico fonds

Technische Voorziening voor risico fonds

De Technische Voorziening voor risico fonds wordt gewaardeerd op actuele marktwaarde. Deze wordt bepaald door met de rekenrente de contante waarde te berekenen van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken.

Bij de berekening van de Technische Voorziening is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of over de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagen worden verleend. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de Technische Voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Rekenrente: de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.
- Overlevingstafels: Prognosetafel AG 2018, rekening houdend met het S&V Ervaringssterfte 2016.
- Tot de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd. Vanaf de 67-jarige leeftijd wordt het bepaalde partnersysteem gehanteerd. Er vindt opbouw van partnerpensioen plaats. Het partnerpensioen is op stop/loss-basis herverzekerd.
- Bij arbeidsongeschiktheid wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet tot de AOW-leeftijd.
- Aan het einde van het verslagjaar wordt de Voorziening zieke deelnemers vastgesteld als de afgelopen twee jaar betaalde premies (eigen beheer) voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid (PVI) en arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP).
- Voor zieke deelnemers met een arbeidsongeschiktheidspercentage lager dan 35% op grond van de WIA of WAO wordt geen voorziening getroffen. Voor alle overige zieke deelnemers is in de voorziening rekening gehouden met het uitkeringspercentage (artikel 16 van het pensioenreglement) dan wel het percentage premievrije voortzetting (artikel 17 van het pensioenreglement). In de berekening is geen rekening gehouden met invaliderings- en revalideringskansen.
- Een kostenvoorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten. Op basis van een advies van de adviserend actuaire is de berekeningsmethodiek van de kostenvoorziening in 2016 aangepast. Op grond van een fondsspecifieke berekening is deze voorziening eind 2018 voor het fonds vastgesteld op een vast bedrag van € 3,745 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening. De hoogte van de vaste kostenvoorziening wordt elke twee jaar opnieuw vastgesteld en valt samen met de 2-jaarlijkse publicatie van de prognosetafel.

Het fonds (voormalig compartiment SPDHV) heeft in het verleden voor een klein aantal deelnemers pensioenrechten bij externe verzekeraars herverzekerd. De verplichtingen voor deze herverzekerde rechten worden met dezelfde relevante actuariële grondslagen bepaald als voor de Technische Voorziening. Ook de bijbehorende vorderingen op de verzekeraars die pensioenverplichtingen aan het fonds hebben overgedragen (dit heet het Herverzekeringsdeel Technische Voorziening) zijn met deze actuariële grondslagen bepaald.

Voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten

De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenen binnen voormalig compartiment SPH zijn herverzekerd bij Nationale-Nederlanden (NN). In de situatie dat een gewezen deelnemer ervoor kiest om gebruik te maken van het wettelijk recht op waardeoverdracht om de bij NN opgebouwde pensioenen over te dragen naar een andere pensioenuitvoerder betaald, in het geval dat er niet wettelijk kan worden geweigerd mee te werken aan de waardeoverdracht, de onderneming de overdrachtswaarde op basis van wettelijke waardeoverdrachttarieven minus de bij NN herverzekerde waarde aan NN. Door de wettelijke mogelijkheid om waardeoverdrachten onder bepaalde voorwaarden te weigeren is de kans op waardeoverdrachten fors afgenomen. Het pensioenfonds betaald aan de onderneming het aan NN betaalde bedrag terug. Deze voorziening is ultimo 2017 vastgesteld op basis van de veronderstellingen van de kans op uitdiensttreding, de kans op waardeoverdracht en de geldende rekenrente. Het bestuur heeft besloten om deze voorziening vast te stellen op deze hoogte ook in het licht van de evenwichtigheid tussen de compartimenten. De veronderstellingen zijn voor 2018 minimaal aangepast, waardoor de ingeschatte voorziening ultimo 2018 gelijk blijft.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de indirecte methode gehanteerd. Het resultaat wordt hierbij aangepast voor niet operationele kasstromen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

12.5 Overig

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

13. Toelichting jaarrekening

13.1 Toelichting behorende tot de jaarrekening 2018

13.1.1 Beleggingen voor risico fonds

(in duizenden euro's)	Vast-goed	Aandelen	Vastrentende waarden	Grondstoffen	Derivaten	Collateral	Liquide middelen	Totaal
Stand per 1-1-2017	62.621	418.533	370.358	32.662	-494	8.049	7.025	898.754
Aankopen/ verstrekkingen	15.695	145.699	592.095	0	4.910	0	0	758.399
Verkopen/ aflossingen	-18.710	-163.108	-535.682	0	-21.628	0	0	-739.128
Overige mutaties	-1.160	0	164	0	-298	-6.869	4.109	-4.054
Herwaardering	7.517	44.660	-22.958	-2.399	18.914	0	-4.035	41.699
Stand per 31-12-2017	65.963	445.784	403.977	30.263	1.404	1.180	7.099	955.670
Aankopen/ verstrekkingen	4.660	379.175	1.152.284	0	0	0	0	1.536.119
Verkopen/ aflossingen	-665	-354.854	-1.151.138	-32.665	15.353	0	0	-1.523.969
Overige mutaties	0	0	1.021	0	47	-485	-1.027	-444
Herwaardering	-2.242	-34.438	5.720	2.402	-16.197	0	3.858	-40.897
Stand per 31-12-2018	67.716	435.667	411.864	0	607	695	9.930	926.479

Actuele marktwaarde

Zoals vermeld in de grondslagen zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen actuele marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(in duizenden euro's)	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxatie	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31-12-2017					
Vastgoed	44.894		0	21.069	65.963
Aandelen	366.059			79.725	445.784
Vastrentende waarden	353.982			49.995	403.977
Grondstoffen	30.263				30.263
Derivaten			1.404		1.404
Collateral				1.180	1.180
Liquide middelen				7.099	7.099
	795.198	0	1.404	159.068	955.670

Per 31-12-2018

Vastgoed	45.891	0	21.825	67.716
Aandelen	74.501		361.166	435.667
Vastrentende waarden	411.864			411.864
Grondstoffen	0			0
Derivaten		607		607
Collateral			695	695
Liquide middelen			9.930	9.930
	532.256	0	607	393.616
				926.479

BNP Paribas, Vanguard en Pimco zijn beursgenoteerd en vallen onder genoteerde marktprijzen. BlackRock, Schroders en CBRE vallen onder de andere methode.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Vastgoed		
Niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen	21.825	21.069
Beursgenoteerd beleggingsfondsen	45.891	44.894
	67.716	65.963
Aandelen		
Aandelen beleggingsfondsen ontwikkelde markten	365.570	371.918
Aandelen beleggingsfondsen opkomende markten	70.097	73.866
	435.667	445.784
Vastrentende waarden		
Staatsobligatiebeleggingsfondsen	0	40.036
<i>Discretionair mandaat staatsobligaties:</i>		
- Staatsobligaties	181.782	168.103
- Lopende interest	3.526	3.205
Bedrijfsobligatiebeleggingsfondsen	0	9.959
<i>Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
- Bedrijfsobligaties	224.086	195.679
- Nog af te wikkelen transacties	175	0
- Lopende interest	2.295	1.770
	411.864	418.752
Grondstoffen		
Grondstoffen beleggingsfondsen	0	30.263

Derivaten*)

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties

- Positieve derivatenpositie	683	1.637
- Overig	0	40
	683	1.677

Collateral *)

Discretionair mandaat staatsobligaties:

- Verstrekt collateral	1.026	1.081
------------------------	--------------	-------

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:

- Verstrekt collateral	264	479
	1.290	1.560

Liquide middelen*)

Beleggingsbankrekening ABN AMRO

3.139	2.874
--------------	-------

Beleggingsbankrekening Kas Bank

14	142
-----------	-----

Discretionair mandaat staatsobligaties:

- Bankrekening Kas Bank	4.290	1.061
-------------------------	--------------	-------

- Margin account

75	172
-----------	-----

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:

- Bankrekening Kas Bank	2.248	2.727
-------------------------	--------------	-------

- Margin account

163	122
------------	-----

- Te ontvangen rente Kas Bank

3	1
----------	---

9.932	7.099
--------------	-------

Beleggingen voor risico fonds (debet)	927.152	971.098
--	----------------	---------

*) Voor strategische mix zijn collateral, derivaten en liquide middelen onderdeel van de vastrentende waarden.

Zie ook 13.1.13 Overige schulden en overlopende passiva

	SPHDHV	
<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Beleggingen voor risico fonds (credit)	673	15.428

Het pensioenfonds heeft per ultimo 2018 € 1,2 miljoen aan onderpand verstrekt en voor € 0,6 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquide middelen. Dit als gevolg van waardeveranderingen in de derivaten.

Tabel: Specificatie en omvang derivaten

Derivaten Discretionair mandaat staatsobligaties

2018

(in duizenden euro's)						
Type Contract	Contract- omvang	Positieve omvang	Negatieve omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Interest Rate Swaps	-	16.000	-16.000	-30	2	-32
Totaal	-	16.000	-16.000	-30	2	-32

2017

Interest Rate Swaps	-	16.000	-16.000	-93	-	-93
Totaal	-	16.000	-16.000	-93	-	-93

Derivaten Discretionair mandaat bedrijfsobligaties

2018

(in duizenden euro's)						
Type Contract	Contract- omvang	Positieve omvang	Negatieve omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Bond Future	-23.500	15.900	-39.400	-16	42	-58
FX Forward	-43.603	212.841	- 256.444	672	210.656	-209.984
Fx Spot	1.201	1.201	-	-	-	-
Interest Rate Swaps	-	450.600	-450.600	-6	541	-547
Totaal	-65.902	680.542	-746.444	650	211.239	210.589

2017

Bond Future	-27.200	13.800	-41.000	-24	16	-40
FX Forward	-602.308	209.129	- 811.437	1.482	204.703	-203.221
Fx Spot	890	890	-	-1	777	-778
Interest Rate Swaps	-	2.193.000	-2.193.000	40	647	-607
Totaal	-	2.416.819	-3.045.437	1.497	206.143	-204.646

Derivaten Currency Hedge BlackRock

2018

(in duizenden euro's)						
Type Contract	Contract- omvang	Positieve omvang	Negatieve omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Currency hedge	8.951-	61.049	70.000-	13-	61.072	61.085-
Totaal	8.951-	61.049	70.000-	13-	61.072	61.085-

In onderstaande tabel zijn de beleggingen verdeeld naar vreemde valuta.

Tabel: Beleggingen in vreemde valuta en in euro's

(in duizenden euro's)	31-12-2018	31-12-2017
Euro's	382.496	371.589
Amerikaanse dollar	291.260	328.234
Pond sterling	79.549	74.086
Japanse yen	34.387	37.257
Overig	138.021	141.769
Totaal beleggingen, excl. derivaten en collateral	925.713	952.935

Voor afdekking van het valutarisico, zie paragraaf 13.1.14.

13.1.2 Beleggingen voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
Stand per 1 januari 2018	27	488	1.221	1.736
Aankopen/verstrekkingen	1	4	3	8
Verkopen/aflossingen	-1	-2	-13	-16
Herwaardering	2	-11	-77	-86
Collectieve overdracht naar NN	-29	-479	-1.134	-1.642
Stand per 31 december 2018	0	0	0	0

De beleggingen voor risico deelnemers bestaan uit twee gesloten regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

De kapitalen zijn belegd in het concept LifeCycle Beleggen van het Nationale-Nederlanden Prestatie Pensioen.

Per 1 juli 2018 zijn de aanvullende vrijwillige regeling NN Prestatie Pensioen en bijspaarmodule (risico deelnemer) overgedragen aan Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V.

13.1.3 Herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Dit zijn vorderingen op externe verzekeraars voor door hen aan het fonds gecedeerde (overgedragen) pensioenverplichtingen. Anders gezegd: dit zijn door het fonds herverzekerde rechten.

Per 1 juli 2018 heeft een collectieve waardeoverdracht plaatsgevonden van de pensioenaanspraken en -rechten die door middel van het garantiecontract zijn herverzekerd bij Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. naar Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. Het verzekeringnemerschap is per 1 juli 2018 overgedragen aan de werkgever.

13.1.4 Vorderingen en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Debiteuren	2.835	2.602
Overige vorderingen	159	10
Overlopende activa	5	19
Totaal vorderingen en overlopende activa	2.999	2.631

De post Debiteuren per 31 december 2018 van € 2.835 miljoen betreft grotendeels een openstaande factuur aan HaskoningDHV Nederland B.V. voor te betalen pensioenpremie. Deze vordering werd begin januari 2019 door HaskoningDHV Nederland B.V. betaald.

De vorderingen en overlopende activa hebben een kortlopend karakter.

13.1.5 *Liquide middelen fonds (niet voor beleggingen)*

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
ING bankrekening	0	1
ABN AMRO bankrekening	3.636	2.515
	3.636	2.516

Onder liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen in rekening courant die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De op beleggingen betrekking hebbende liquide middelen worden onder Liquide middelen opgenomen in de balanspost Beleggingen.

13.1.6 *Stichtingskapitaal en reserves (eigen vermogen)*

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Stand per 1 januari	134.032	89.221
Saldo staat van baten en lasten	-109.170	44.811
Stand per 31 december	24.862	134.032

Vermogenspositie

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018*)	2018	<i>SPH</i> 2017	2017	<i>SPDHV</i> 2017	2017
Aanwezig fondsvermogen	102,8%	925.243	112,1%	591.689	109,4%	823.259
Af: Technische voorzieningen volgens het nFTK	-100,0%	-900.381	-100,0%	-528.066	-100,0%	-752.850
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	-4,2%	-37.977	-1,6%	-8.319	-4,2%	-31.136
Dekkingspositie	-1,5%	-13.115	10,5%	55.304	5,2%	39.273
Af: Vereist eigen vermogen (excl. min. vereist eigen vermogen)	-19,0%	-170.699	-2,5%	-13.545	-19,6%	-148.055
Reservepositie	-20,5%	-183.814	-8,0%	41.759	-14,4%	-108.782

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als reservetekort.

Op 29 maart 2018 is door het bestuur een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Op grond van dit herstelplan wordt verwacht dat het tekort binnen zes jaar zal zijn opgeheven. Het opheffen van het reservetekort wordt mogelijk gemaakt door de verwachte overrendementen op beleggingen. Voor de berekening van het vereiste vermogen wordt gebruik gemaakt van een standaard model, zie paragraaf 13.1.14 (Risicobeheer).

In verband met de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 is de situatie gewijzigd. Echter zorgen de samenstelling van de technische voorziening en de beleggingen ervoor dat de uitwerking van het herstelplan niet significant zal wijzigen.

13.1.7 Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Opbouw *)	893.685	799.542
Voorziening vaste kosten	3.745	4.110
Voorziening toeslagen garantiecontract	0	12.048
Voorziening arbeidsong. gar.cont. cf. reglement	653	631
Voorziening zieken	2.298	1.548
Stand per 31 december	900.381	817.879

*) Dit is inclusief de opslag van 2% voor het variabele deel van de kostenvoorziening.

In de bestuursvergadering van 2 september 2015 heeft het bestuur besloten de per 31 december 2014 (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers van compartiment SPH te beschouwen als deelnemer in het pensioenreglement 2015. Hiermede krijgen zij in afwijking van en bovenop de bij NN verzekerde rechten die doorlopen tot 62 of 65 jaar recht op arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling tot de AOW-ingangsdatum, waarbij als pensioenrichtleeftijd voor iedereen 67 jaar geldt.

Mutatieoverzicht Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Stand per 1 januari	817.879	810.365
Pensioenopbouw	32.980	36.740
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-22.567	-21.870
Toeslagen	4.902	5.230
Wijziging rekenrente	39.558	-10.384
Rentetoevoeging	-2.215	-1.802
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetfels	-8.765	0
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening	-365	0
Wijziging regeling pensioenleeftijd	-95	0
Onttrekking voor uitvoeringskosten	-452	-438
Mutaties m.b.t. overlevingskansen	1.061	-8
Wijziging uit hoofde van arbeidsong.	692	-5
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-3.475	-14
Compensatie i.v.m. samenvoeging	41.482	0
Overige mutaties in de Technische Voorziening	-239	65
Stand per 31 december	900.381	817.879

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 1,42% (ultimo 2017: 1,51%). Voor een toelichting op de diverse posten wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

De Technische Voorziening voor risico fonds is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	325.832	281.572
Gewezen deelnemers	216.207	189.589
Pensioengerechtigden	358.342	346.718
	900.381	817.879

De Technische Voorziening voor risico fonds is berekend zonder financieringsachterstand. De Technische Voorziening voor risico fonds heeft een langlopend karakter. Per 1 januari 2015 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar.

De **voorziening zieke deelnemers** betreft een voorziening voor premievrije voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid tot de AOW-leeftijd (eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) en een voorziening voor het direct ingaand arbeidsongeschiktheidspensioen (uitkering uiterlijk tot de AOW-leeftijd, eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) voor deelnemers die per 31 december ziek zijn en die naar verwachting op grond van de Wet WIA arbeidsongeschikt zullen worden.

13.1.8 Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een *collectieve beschikbare premieregeling*. De verplichting van de werkgever is beperkt tot het betalen van zijn bijdrage. Financiële mee- of tegenvallers komen terecht bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Mee- of tegenvallers kunnen ontstaan door veranderende beleggingsopbrengsten, door wijziging van de rente, of door verandering van de levensverwachting. Bij de collectieve beschikbare premieregeling wordt voor de collectiviteit van medewerkers periodiek ex ante een vaste pensioenpremie vastgesteld.

De pensioenpremie voor voormalig compartiment SPH is vastgesteld op 25,9% en voor voormalig compartiment SPDHV op 28,1% van de pensioengrondslag voor een periode van 5 jaar (vanaf 1 januari 2015). Ondanks de samenvoeging geldt deze premie ook voor 2019. Met de vaste pensioenpremie worden pensioenaanspraken ingekocht volgens de middelloonregeling. Jaarlijks wordt een ouderdomspensioen opgebouwd van 1,738% bij een pensioenleeftijd van 67 jaar en een partnerpensioen van 1,3125% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het totale pensioen (ouderdoms- en partnerpensioen) is de som van alle jaarlijks opgebouwde pensioenen. Voor het berekenen van de kostendeckende premie wordt gerekend met een verwacht beleggingsrendement.

Sinds 1 juli 2014 bedraagt de pensioengrondslag 12,96 maandsalarissen (inclusief twee toeslagen voor zover individueel toegekend) onder aftrek van een franchise. Het pensioengevend salaris is per 1 januari 2019 is fiscaal beperkt tot maximaal € 107.593 (per 1 januari 2018 €105.075) en zal mogelijke toekomstige fiscale wijzigingen volgen. De franchise per 1 januari 2019 is de fiscaal minimale franchise € 13.785 (per 1 januari 2018: € 13.449 deze was bevroren en daarna stijgt de franchise mee met de jaarlijkse indexatie van de fiscaal minimale franchise).

Naast een ouderdomspensioen en een levenslang partnerpensioen op opbouwbasis is er ook een aanvullend levenslang partnerpensioen op risicobasis (samen 70%). Daarnaast is er een extra tijdelijk aanvullend partnerpensioen op risicobasis, een wezenpensioen op risicobasis en een arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis. De pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2015 verhoogd van 65 naar 67 jaar. Er is geen pensioenopbouw toegestaan na de AOW-gerechtigde leeftijd. Dankzij de eenmalige keuzemogelijkheid kan de werkelijke pensioenleeftijd zo gekozen worden dat deze samenvalt met de geldende AOW-leeftijd. In overeenstemming met artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling zich als een uitkeringsovereenkomst.

13.1.9 Toeslagverlening

Het toeslagbeleid is als volgt:

- De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds.
- De voorwaardelijke toeslagverlening wordt gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat geen opslag voor toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Er is geen geld voor gereserveerd.
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de Pensioenaanspraken van Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex 'cao-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal cao-sectoren' (over het voorgaand kalenderjaar).
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de ingegane Pensioenen en opgebouwde Pensioenaanspraken van Pensioengerechtigden respectievelijk Gewezen Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid (voorgaand kalenderjaar).

Achterstand op streven koopkracht CDC-regeling vanaf 2006

Indien de feitelijke procentuele verhoging in enig jaar lager is dan de procentuele verhoging waar op grond van het toeslagbeleid naar wordt gestreefd, dan kan het verschil in een later jaar, als het eigen vermogen dan minimaal gelijk is aan het vereiste eigen vermogen conform de eisen van de Pensioenwet en binnen de fiscale randvoorwaarden geheel of gedeeltelijk alsnog door het bestuur worden toegekend.

Het bestuur zal op basis van de dekkingsgraad en herstelkracht van dat moment en op basis van een evenwichtige belangenbehartiging afwegen of het een extra toeslag verleent of dat het de (toekomstige) reserves aanwendt voor het verminderen of afdekken van collectieve risico's.

Verleende toeslagen in vergelijking met salaris- en prijsontwikkeling

SPHDHV

	t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO- lonen. ⁵	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex. ⁴		toeslagen en kortingen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2019	2,28%	dec 2017 → dec 2018	1,54%	0,00%	0,00%
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	0,00%	0,00%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	0,00%	0,00%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	0,00%	0,00%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,00%	0,00%

⁴ De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁵ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

voormalig compartiment SPH

	jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁷	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁶		toeslagen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	1,01%	0,84%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	1,32%	0,73%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	1,53%	0,54%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,87%	0,38%

Voormalig compartiment SPDHV

	t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO- lonen ⁹	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁸		toeslagen en kortingen	
		periode		actieve deelnemer s	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	0,00%	0,00%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	0,00%	0,00%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	0,00%	0,00%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,00%	0,00%
1-4-2014	0,00%	dec 2012 → dec 2013	1,01%	0,00%	0,00%
1-4-2013	0,25%	dec 2011 → dec 2012	2,00%	- 5,60%	- 5,60%
1-4-2012	0,75%	dec 2010 → dec 2011	2,15%	0,00%	0,00%
1-4-2011	0,00%	dec 2009 → dec 2010	1,73%	0,00%	0,00%
1-4-2010	0,50%	okt 2008 → dec 2009	-0,28%	0,00%	0,00%
1-1-2009	1,50%	okt 2007 → okt 2008	2,53%	0,00%	0,00%
1-1-2008	2,75%	okt 2006 → okt 2007	1,48%	2,75%	1,48%
1-1-2007	2,00%	okt 2005 → okt 2006	1,18%	2,00%	0,90%

⁶ De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁷ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

⁸ De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁹ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

13.1.10 Technische Voorziening afgedekt door garantiecontract

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Stand per 1 januari	461.301	477.909
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-5.104	-9.801
Wijziging rekenrente	7.123	-6.264
Rentetoevoeging	-596	-1.024
Actuarieel resultaat op sterfte	-168	986
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-100	-442
Actuarieel resultaat op mutaties	-113	-63
Collectieve waardeoverdracht naar werkgever	-462.343	0
Stand per 31 december	0	461.301

Per 1 juli 2018 heeft een collectieve waardeoverdracht plaatsgevonden van de pensioenaanspraken en -rechten die door middel van het garantiecontract zijn verzekerd bij Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. naar Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. Het verzekeringnemerschap is per 1 juli 2018 overgedragen aan de werkgever.

13.1.11 Technische voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Stand per 1 januari	1.736	1.767
Onttrekkingen	-85	-34
Rendement	-9	3
Collectieve waardeoverdracht	-1.642	0
Stand per 31 december	0	1.736

Per 1 juli 2018 zijn de aanvullende vrijwillige regeling NN Prestatie Pensioen en bijspaarmodule (risico deelnemer) overgedragen aan Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V.

13.1.12 Andere voorzieningen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Voorziening toekomstige uitgaande waardeoverdrachten	3.000	3.000
Totaal andere voorzieningen	3.000	3.000

Deze voorziening heeft een langlopend karakter (zie voor detaillering Hoofdstuk 12.4).

13.1.13 Overige schulden en overlopende passiva

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Belegd vermogen Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	3.250	3.366
Belastingen en premies sociale verzekeringen	816	750
Overige schulden	267	365
Overlopende passiva	665	713
Beleggingen voor risico fonds	673	15.428
Bijbetaling lopende uitgaande waardeoverdrachten	30	725
	5.701	21.347
Verzekeringsmaatschappij: saldo incassorekening depot	125	282
Totaal overige schulden en overlopende passiva	5.826	21.629

Belegd vermogen Stichting Voorziening AOW/Anw DHV

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft ten doel het doen van uitkeringen aan gewezen deelnemers ter compensatie van de korting die als gevolg van uitzending op hun AOW-pensioen wordt toegepast.

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV overeenkomstig de beleggingsmix. Over het door SPHDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een procentueel rendement. Voor 2018 is tot en met juni dit percentage gelijk aan het door het Pensioenfonds behaald procentueel rendement over het totaal beheerd vermogen. In de SVA-bestuursvergadering van 13 februari 2018 is besloten om vanaf juli 2018 het door het Pensioenfonds behaald procentueel rendement over het creditmandaat te hanteren (in de bestuursvergadering van 8 mei 2018 heeft het bestuur van het pensioenfonds hiermee ingestemd). Vanaf 1 januari 2015 vindt de opbouw ter compensatie van de korting als gevolg van uitzending op het AOW-pensioen en de risicoverzekering van het Anw-pensioen plaats bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB).

Belastingen en premies sociale verzekeringen

Dit betreft de loonheffing van december 2018, deze is januari 2019 betaald aan de belastingdienst.

Overige schulden

Dit betreft de uitgaande facturen die nog openstaan, deze zijn in januari 2019 betaald.

Overlopende passiva

Deze post bestaat uit de management fee die nog moet worden gefactureerd door de vermogensbeheerder voor het laatste kwartaal. Verder zijn hier de kosten over 2018 opgenomen, waarvoor nog facturen worden verwacht. Zoals de kosten van de accountant en actuaris voor het jaarwerk 2018 en de kosten over december voor het project van de website.

Bijbetaling lopende uitgaande waardeoverdrachten

Deze voorziening is gevormd voor uitgaande waardeoverdrachten die reeds zijn aangevraagd door deelnemers en nog in behandeling zijn door het pensioenbureau.

Verzekeringsmaatschappij: saldo incassorekening depot

Deze post betreft de vordering die NN heeft op het pensioenfonds als gevolg van de afrekening over 2018.

Beleggingen voor risico fonds (credit)

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Vastrentende waarden		
<i>Discretionair mandaat staatsobligaties;</i>		
Repurchase agreement (repo)	0	14.775
Derivaten*)		
Currency hedge BlackRock	13	0
<i>Discretionair mandaat staatsobligaties:</i>		
- Nog af te wikkelen transacties	29	93
<i>Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
- Negatieve derivatenpositie	11	155
- Overig	6	1
- Variation margin	17	24
	76	273
Collateral*)		
<i>Discretionair mandaat staatsobligaties;</i>		
- Ontvangen collateral (liquide middelen)	0	5
- Nog af te wikkelen transacties collateral	0	92
<i>Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
- Ontvangen collateral (liquide middelen)	595	283
	595	380
Liquide middelen*)		
<i>Discretionair mandaat staatsobligaties:</i>		
- Te betalen rente Kas Bank	2	0
	2	0
Beleggingen voor risico fonds	673	15.428
Zie ook 13.1.1 beleggingen voor risico fonds (debet)		

13.1.14 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het beleid voor risicobeheer van beleggingen en verplichtingen is verwoord in de ABTN.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Toeslagbeleid;
- Het eventueel korten van opgebouwde en ingegane pensioenen.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyse ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een jaarlijkse Haalbaarheidstoets (conform het nFTK) en een periodieke Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Een ALM-studie is een analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd. De uitkomsten van deze analyse vinden hun weerslag in een door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en strategische beleggingsmix.

Crisisplan

In 2015 heeft het bestuur een financieel crisisplan opgesteld. Het financieel crisisplan beschrijft de maatregelen die het fonds op korte termijn effectief kan inzetten als de financiële positie zoveel

verslechtert dat er naar verwachting onvoldoende geld is voor het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Als het niet verlenen van toeslagen naar verwachting onvoldoende resultaat geeft om het vereist eigen vermogen te bereiken, dan zal in tweede instantie een of meerdere kortingen worden aangekondigd.

- Het bestuur zal in situaties waarbij het eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen, uitgaan van een hersteltermijn van tien jaar. Korten van pensioenen is aan de orde als het vereist eigen vermogen zonder korten niet in tien jaar kan worden bereikt. Een korting wordt evenredig over de herstelperiode verdeeld.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal twee jaar lager is dan 100%, worden alle pensioenen (uitkeringen en aanspraken) verlaagd, zodat de dekkingsgraad 100% wordt. Als de korting hoger zou moeten zijn dan 5%, dan zal die worden beperkt tot 5%.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal vijf jaar lager is dan de MVEV-dekkingsgraad (als gevolg van wettelijke vereisten), worden alle pensioenen (uitkeringen en aanspraken) onvoorwaardelijk verlaagd zodat de dekkingsgraad gelijk wordt aan de MVEV-dekkingsgraad. Als de onvoorwaardelijke korting hoger moet zijn dan 5%, dan wordt de korting gefaseerd uitgevoerd in stappen van maximaal 5% per jaar.
- Als een meerjarige korting, die afzonderlijk lager zijn dan 0,5% per jaar, moet worden doorgevoerd, wordt de periode waarover de korting mag worden uitgesmeerd verkleind, zodat de jaarlijkse korting minimaal 0,5% per jaar wordt.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd (*PW 131-133*). Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds opgebouwde en ingegane pensioenen moet verminderen (*PW 134*).

De aanwezige dekkingsgraad van SPHDHV heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2018	2017 SPH	2017 SPDHV
Dekkingsgraad per 1 januari (herrekenende gecombineerde dekkingsgraad)	110,5%	113,4%	102,4%
Premie	-0,8%	-1,1%	-0,4%
Uitkering	0,3%	0,3%	0,1%
Toeslagen	-0,7%	-1,1%	0,0%
Wijziging rekenrente	-5,1%	0,4%	1,3%
Overrendement	-3,1%	1,1%	6,3%
Wijziging grondslagen	1,2%	0,0%	0,0%
Mutatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	0,0%	-0,6%	0,0%
Overige	0,5%	-0,3%	-0,3%
Dekkingsgraad per 31 december	102,8%	112,1%	109,4%

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking). De buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen. Het vereist vermogen gedeeld door de pensioenverplichtingen heet de vereiste dekkingsgraad.

De hierboven vermelde aanwezige dekkingsgraad van SPHDHV van 102,8% (2017: 110,5%) wordt vergeleken met de uit het onderstaande overzicht af te leiden vereiste dekkingsgraad. De vereiste

dekkingsgraad bedraagt € 1.109.057 gedeeld door € 900.381 is 123,2%. In geld uitgedrukt is er ultimo 2018 een tekort tussen de vereiste dekkingsgraad en de aanwezige dekkingsgraad van € 183,8 miljoen.

Het **tekort op FTK-grondslagen** is eind 2018 als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017*)
Technische Voorziening volgens jaarrekening	900.381	817.879
Buffers:		
S1 Renterisico	46.263	48.768
S2 Risico zakelijke waarden	165.313	148.713
S3 Valutarisico	50.408	67.441
S4 Grondstoffenrisico	0	16.361
S5 Kredietrisico	21.483	22.490
S6 Verzekeringstechnisch risico	24.521	22.877
S10 Actief risico	2.909	2.921
Diversificatie-effect	-102.221	-128.533
Totaal S (vereiste buffers)	208.676	201.038
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	1.109.057	1.018.917
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)	925.243	951.911
Reservetekort (-)	-183.814	-67.006

*) 2017 betreft alleen risico fonds.

Voor de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie. Indien het MVEV op totaalniveau hoger is dan het VEV op totaalniveau, dient het VEV op totaalniveau gelijk te worden gesteld aan het MVEV.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggings-doelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

De renteafdekking wordt mede gerealiseerd door middel van langlopende vastrentende waarden en aanvullende renteswaps. Het uitgangspunt van de langlopende obligatieportefeuille zijn de pensioenverplichtingen. Vanaf 2016 is er sprake van een dynamische renteafdekking, waarbij de mate van afdekking wordt bepaald door de marktrente en de dekkingsgraad. Met behulp van een dynamische matrix wordt de asymmetrie in de huidige rente meegewogen en wordt tevens aan risicoreductie gedaan in geval de dekkingsgraad van het fonds een niveau bereikt waarbij het behalen van de ambitie moeilijk wordt. In het geval SPHDHV in een gezonde financiële situatie verkeert, zodat zij haar ambitie goed waar kan maken, wordt risicoreductie toegepast. Bij de actuele dekkingsgraad van 102,8% eind 2018 bedraagt de beleidsrenteafdekking volgens de dynamische matrix 35% (2017: 35%) en de renteafdekking (ex-ante) 31,7% (2017: 32,1%). Eind 2018 is de renteafdekking (ex-post) 54,6% (2017: 77,4%).

<i>(bedragen in duizenden euro's)</i>	31 december 2018		SPH 31-12-17	SPDHV 31-12-17
	Balanswaarde	Duration	Duration	Duration
Duration van de vastrentende waarden	411.864	11,2	11,4	10,7
Duration van de (nominale) Technische Voorziening	900.381	20,3	27,6	18,8

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteaftdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties. Er worden geen derivaten gebruikt.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waarde wijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

De aandelenportefeuille is naar regio als volgt samengesteld:

<i>(in miljoenen euro's)</i>	31 december 2018	%	31 december 2017	%
Europa	216	49%	178	40%
Pacific Basin incl. Japan	104	24%	123	28%
Verenigde Staten	103	24%	128	29%
Zuid en Midden Amerika	8	2%	10	2%
Overig	4	1%	6	1%
	435	100%	445	100%

Valutarisico (S3)

In het volgende overzicht is weergegeven welk deel van de beleggingen is afgedekt voor valutarisico.

2018 (in duizenden euro's)	US \$	UK £	¥en	Overig	Totaal
Currency overlay (notionals)	241.349	10.959	93	3.031	255.432
Beleggingen gevoelig voor wisselkoersmutaties	49.910	68.590	34.294	134.990	287.784
Feitelijk afdekkingspercentage	82,9%	13,8%	0,3%	2,2%	47,0%
Strategisch afdekkingspercentage	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	45,0%

Het credits fonds onder vastrentende waarden bevat beleggingen in USD, maar wordt volledig naar de Euro afgedekt. Het staatsobligatiefonds bevat alleen beleggingen in Euro.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Het volgende overzicht toont de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende waarden portefeuille.

(in duizenden euro's)	31 december 2018	%	31 december 2017	%
AAA	185.629	45%	172.349	43%
AA	11.852	3%	42.630	11%
A	59.515	15%	59.947	15%
BBB	128.503	32%	119.442	30%
Lager dan BBB	13.703	3%	11.757	3%
Geen rating	6.666	2%	-7.123	-2%
	405.868*)	100%	399.002	100%

*) Dit bestaat uit staatobligaties (€ 181.782) en bedrijfsobligaties (€ 224.086)

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's) (S6)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter gedeeltelijke dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen van voormalig compartiment SPDHV herverzekerd bij Zwitserleven op stoploss basis. Begin 2017 is voor een periode van drie jaar (2017-2019) het contract met Zwitserleven verlengd. Alle overlijdensrisicokapitalen boven een bepaald bedrag (periode 2017-2019: circa € 2,7 miljoen), het zogenaamde eigen behoud, komen voor rekening van de herverzekeraar. De overlijdensrisicokapitalen van voormalig compartiment SPH zijn herverzekerd bij ElipsLife.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen moet toekennen en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor geen premie meer wordt ontvangen.

Voor het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen

hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Per 31 december 2017 zijn de grote posten staatsobligaties Duitsland (€ 80 miljoen) en Nederland (€ 73 miljoen).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Actief risico (S10)

Actief risico is het risico op actief belegde zakelijke waarden.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De fondsbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken als dit het risico van de beleggingen verlaagt. Met de invoering van het discretionair mandaat in oktober 2016 wordt door het fonds gebruik gemaakt van derivaten.

13.1.15 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Er zijn geen activa en verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen.

13.1.16 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de bestuurders van het fonds en de aangesloten ondernemingen.

Transacties met bestuurders

De leden van het bestuur die niet op de loonlijst staan van de werkgever ontvangen een honorarium. Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders en er is geen sprake van andere vorderingen op bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

13.1.17 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor voormalig compartiment SPH en 28,1% van de pensioengrondslag voor voormalig compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken van de werkgever met de voormalige Stichting Pensioenfonds Haskoning en voormalige

Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2017 betaalden werkgever en werknemers in voormalige compartiment SPH 17,7% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 25,9% van de pensioengrondslag.

Voor voormalige compartiment SPDHV betaalden werkgever en werknemers 19,9% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 28,1% van de pensioengrondslag in 2017.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Premiebijdrage van werkgever	22.718	21.533
Premiebijdrage van werknemers	9.911	9.436
	32.629	30.969

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Feitelijk ontvangen premie	32.629	30.969
Kostendeekkende premie (gedempt)	25.160	25.204
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag)	35.807	37.708
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV-opslag en kostenopslag)	44.262	47.136

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag, € 35.807.000) en de feitelijke ontvangen premie (€ 32.629.000) komt ten laste van het resultaat van het fonds.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB-rentetermijnstructuur per

1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

Na evaluatie van de waarderingsgrondslagen door de adviserend actuaire is de berekeningswijze van de kostendeekkende premie vanaf primo 2017 aangepast. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	13.418	13.447
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	3.301	3.484
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	1.438	1.348
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	7.003	6.925
	25.160	25.204

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,50% in het eerste jaar, toegroeidend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

**) Vanaf 2017 in premie begrepen opslag uitvoeringskosten (1,9% van de pensioengrondslagsom).

13.1.18 Beleggingsresultaten voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
2018				
Vastgoed	546	-2.242	110	-1.586
Aandelen	15	-34.438	-460	-34.883
Vastrentende waarden	11.462	5.720	-894	16.306
Grondstoffen	0	2.402	-19	2.383
Derivaten	2	-16.197	0	-16.213
Liquide middelen	-2	3.858	0	3.856
	12.023	-40.897	-1.263	-30.137
Rendement vermogen SVA	-3			-3
Advies vermogensbeheer			-51	-51
Overige kosten vermogensbeheer			-400	-400
Alloc.alg. uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-870	-870
	12.020	-40.897	-2.584	-31.461
2017				
Vastgoed	656	7.517	79	8.252
Aandelen	0	44.661	-137	44.524
Vastrentende waarden	10.209	-22.959	-824	-13.574
Grondstoffen	0	-2.399	-43	-2.442
Derivaten	12	18.914	0	18.926
Liquide middelen	-6	-4.035	0	-4.041
	10.871	41.699	-925	51.645
Rendement vermogen SVA	-190			-190
Advies vermogensbeheer			-122	-122
Overige kosten vermogensbeheer			-371	-371
Alloc.alg.uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-821	-821
	10.681	41.699	-2.239	50.141

De transactiekosten worden geschat middels de in-en uitstap methode. Deze bedragen voor 2018 €277.000. Dit is gebaseerd op de aankoop- en verkoopbedragen van €372.533.000 respectievelijk €370.994.000. De overige transactiekosten zijn gebaseerd op aangeleverde percentages van de vermogensbeheerders. Dit is een bedrag van €1.096.000 waarmee de totale transactiekosten komen op €1.373.000. De totale transactiekosten zijn dan 15 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen.

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV overeenkomstig de beleggingsmix. Over het door SPHDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een procentueel rendement. Voor 2018 is tot en met juni dit percentage gelijk aan het door het Pensioenfonds behaald procentueel rendement over het totaal beheerd vermogen. In de SVA-bestuursvergadering van 13 februari 2018 is besloten om vanaf juli 2018 het door het Pensioenfonds behaald procentueel rendement over het creditmandaat te hanteren (in de bestuursvergadering van 8 mei 2018 heeft het bestuur van het pensioenfonds hiermee ingestemd).

13.1.19 Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Directe beleggingsopbrengsten	-1	-2
Indirecte beleggingsopbrengsten	-8	5
	-9	3

13.1.20 Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Mutatie vordering herverzekeringsdeel TV	-461.301	-16.608
	-461.301	-16.608

Per 1 juli 2018 heeft een collectieve waardeoverdracht plaatsgevonden van de pensioenaanspraken en -rechten die door middel van het garantiecontract zijn verzekerd bij Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. naar Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. Het verzekeringnemerschap is per 1 juli 2018 overgedragen aan de werkgever.

13.1.21 Herverzekering

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Door herverzekeraar betaalde uitkeringen	5.119	9.799
Door herverzekeraar betaalde uitgaande waardeoverdrachten	44	185
	5.163	9.984
Uitkering uit risicoherverzekering	289	0
Totaal Herverzekering	5.452	9.984

13.1.22 Overige baten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Opbrengsten claims *)	16	0
	16	0

*) Volgens arrest terugbetaalde hogere pensioenuitkeringen ingevolge kantonrechter uitspraak.

13.1.23 Pensioenuitkeringen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
<u>Voor risico fonds:</u>		
Prepensioen	420	601
Ouderdomspensioen	18.599	17.943
Partnerpensioen	3.308	3.157
Wezenpensioen	40	36
Arbeidsongeschiktheidspensioen	227	178
	22.594	21.915
Afkoop pensioen	57	74
Pensioenuitkeringen voor risico fonds	22.651	21.989
 <u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Prepensioen	1	3
Ouderdomspensioen	4.325	8.239
Partnerpensioen	700	1.345
Wezenpensioen	27	56
Arbeidsongeschiktheidspensioen	47	109
	5.100	9.752
Afkoop pensioen	28	39
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	5.128	9.791
 Ontvangen uitkeringen uit hervverzekerde rechten van deelnemers	-19	-20
 Totaal pensioenuitkeringen	27.760	31.760

13.1.24 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
<u>Kosten pensioenbureau:</u>		
- Bestuur en commissies	632	664
- Pensioenbureau	1.468	1.534
- Controle en toezicht	259	252
- Advies	88	108
- Eenmalige kosten	183	539
	2.630	3.097
Bijdrage werkgever	-145	-145
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-869	-821
	1.616	2.131

Vanaf 1 januari 2015 worden de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies voor zover in dienst bij door de aangesloten ondernemingen doorbelast naar het fonds. Jaarlijks worden de tarieven, in overleg met de aangesloten ondernemingen, door het fonds vastgesteld. Tevens zijn vanaf 1 januari 2015 de kosten van leden die niet op de loonlijst staan van de

werkgever voor rekening van het fonds. Voorheen werden beide kosten voor voormalig compartiment SPDHV door de werkgever gedragen.

Om voormalig compartiment SPDHV hiervoor te compenseren, ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

De post **bestuur en commissies** betreft bestuurskosten en kosten van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan.

De post **pensioenbureau** betreft de door de HaskoningDHV Nederland B.V. in rekening gebrachte salarissen, sociale lasten en overige personeelskosten. De kosten van de werkzaamheden die worden verricht voor de Stichting AOW/Anw DHV worden doorberekend aan deze stichting en zijn op de personeelskosten in mindering gebracht. Daarnaast bestaat de post pensioenbureau uit kosten van automatisering, huisvesting, communicatie en overige kosten.

De post **controle en toezicht** betreft de kosten van de accountant de actuariële ondersteuning en heffingen & contributies.

Het honorarium van de externe accountant voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten is € 76.000 (incl. btw)

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Controle jaarrekening	56	59
Controle beleggingsadministratie Kas Bank	20	4
	76	63

De post **advies** betreft actuariële advieskosten en juridische advieskosten.

De post **eenmalige kosten** betreft dit jaar onder andere het de kosten voor het project van de samenvoeging van de compartimenten, de kosten voor het ontwikkelen van een 'mijn omgeving' voor de website en kosten voor het aanpassen van het pensioenreglement wet WO klein pensioen.

13.1.25 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van het effect op de Technische Voorziening van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. Vooral omdat de rente primo 2018 (1,51%) waarmee de pensioenopbouw in 2018 wordt berekend hoger is dan de rente primo 2017 (1,35%) is deze post van € 33,0 miljoen afgenomen ten opzichte van 2017 (€ 36,7 miljoen). Daarnaast is het opbouwpercentage per 1 januari 2018 verlaagd van 1,875% naar 1,738%.

13.1.26 Rentetoevoeging Technische Voorziening

De Technische Voorziening is opgerent met -0,260%, zijnde de eenjaarsrente in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur per 31 december 2017.

13.1.27 Onttrekking uit Technische Voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

13.1.28 Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten worden vooraf berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

13.1.29 Wijziging rekenrente

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Effect op TV door wijziging rekenrente	39.558	-10.384
	39.558	-10.384

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur. In 2018 steeg de Technische Voorziening met €39,6 miljoen door daling van de rekenrente van 1,51% naar 1,42%. In 2017 daalde de Technische Voorziening met €10,4 miljoen door een stijging van de rekenrente van 1,35% naar 1,51%.

13.1.30 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hiervoor wordt extern actuariel advies ingewonnen. Dit betreft de veronderstellingen voor sterfte, langlevens, ziekte en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. De vaststelling door het bestuur van de toereikendheid van de Technische Voorziening op basis van schattingen en oordelen is inherent onzeker. Het effect wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

13.1.31 Wijziging grondslagen i.v.m. levensverwachting

Het fonds maakt gebruik van de zogenaamde prognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG). In 2018 heeft het AG de prognosetafel 2018 uitgebracht. De Technische Voorziening per 31 december 2018 is gebaseerd op deze overlevingsgrondslagen.

Ook houdt het fonds er rekening mee dat de gemiddelde levensverwachting van de deelnemers in het fonds hoger is dan het landelijk gemiddelde in de prognosetafels van het Actuarieel Genootschap. Dit heet ervaringssterfte. Ultimo 2018 wordt hiervoor gebruik gemaakt van S&V Ervaringssterfte 2016. Dit maakt een fondsspecifieke correctie op de landelijke prognosetafels door rekening te houden met de bedrijfstak van het fonds (commerciële dienstverlening) en het inkomen van de deelnemers in het fonds.

13.1.32 Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening

Pensioenfondsen dienen een toereikende voorziening te hebben voor toekomstige kosten. Bij de toetsing van deze kostenvoorziening wordt uitgegaan van een scenario waarbij de werkgever wegvalt als sponsor. Het fonds moet dan een voorziening voor kosten gevormd hebben om de opgebouwde pensioenen af te kunnen wikkelen zonder bijdragen van de werkgever. Eind 2018 is de vaste kostenvoorziening herijkt op basis van de begroting 2019. De afname van €365.000 wordt veroorzaakt doordat de begrote kosten pensioenbeheer voor 2019 lager zijn dan de begrote kosten voor 2017.

13.1.33 Compensatie i.v.m. samenvoeging

Om de samenvoeging van beide compartimenten per 1 juli 2018 evenwichtig te laten plaatsvinden zijn onder andere de volgende compensatiemaatregelen toegepast:

- **Compensatie e5:** Op het moment van samenvoegen was de dekkingsgraad van voormalig compartiment SPH hoger dan die van voormalig compartiment SPDHV. Daarom is voor SPH-

deelnemers, die pensioenaanspraken en -rechten in eigen beheer hebben opgebouwd (opgebouwd na 1 januari 2015 of toeslagverlening over de bij NN opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten) een compensatie toegepast van 1% van TV risico fonds SPH per 30 juni 2018 (€ 729.000).

- **Compensatie e6:** De pensioenen die vóór 2015 bij Nationale-Nederlanden (NN) werden opgebouwd, worden met ingang van 1 juli 2018 niet meer verhoogd. Hiervoor ontvangen de SPH-deelnemers met pensioenaanspraken en -rechten die zijn verzekerd een éénmalige compensatie, die bestaat uit een vaste leeftijdsafhankelijke compensatie van 2,52% en een variabele leeftijdsafhankelijke compensatie van circa 0,3% per jaar (€ 40.753.000).

13.1.34 Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangekocht voor de inkoop van pensioenrechten voor de deelnemer.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
<u>Voor risico fonds:</u>		
Overgenomen pensioenverplichtingen	-1.796	-10
Overgedragen pensioenverplichtingen	5.455	14
	3.658	4
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Overgedragen pensioenverplichtingen	117	344
Mutatie voorziening lopende waardeoverdrachten	-317	503
	-200	847
Totaal saldo overdracht van rechten	3.458	851

Het resultaat op overgenomen (inkomende) en overgedragen (uitgaande) waardeoverdrachten kan worden verklaard door de verschillen tussen de actuariële grondslagen waarmee de overdrachtswaarde wordt bepaald en de actuariële grondslagen waarmee de toevoeging respectievelijk vrijval uit de Technische Voorziening wordt bepaald. De verschillen in de actuariële grondslagen worden vooral verklaard door het verschil in gehanteerde (wettelijk) voorgeschreven rente.

De overgedragen pensioenverplichtingen hebben betrekking op aan andere pensioenuitvoerders betaalde bedragen in het kader van individuele uitgaande waardeoverdrachten. De met betrekking tot het garantiecontract van NN ontvangen bedragen voor deze waardeoverdrachten zijn opgenomen onder paragraaf 13.1.21 Herverzekering.

13.1.35 Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Onttrekkingen	-85	-34
Rendement	-9	3
Collectieve waardeoverdracht naar NN	-1.641	0
	-1.735	-31

Per 1 juli 2018 zijn de aanvullende vrijwillige regeling NN Prestatie Pensioen en bijspaarmodule (risico deelnemer) overgedragen aan Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V.

13.1.36 Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
<u>Voor risico fonds:</u>		
Mutatie herverzekeringsdeel TV (herverzekerde rechten)	13	20
	13	20
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 5.104	-9.801
Wijziging rekenrente	7.123	-6.264
Rentetoevoeging	-596	-1.024
Actuariel resultaat op sterfte	-168	986
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-100	-442
Actuariel resultaat op mutaties	-113	-63
Collectieve waardeoverdracht naar werkgever	-462.343	0
	-461.301	-16.608
Totaal saldo herverzekeringsdeel Technische Voorziening	-461.288	-16.588

Per 1 juli 2018 heeft een collectieve waardeoverdracht plaatsgevonden van de pensioenaanspraken en -rechten die door middel van het garantiecontract zijn herverzekerd bij Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. naar Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V. Het verzekeringnemerschap is per 1 juli 2018 overgedragen aan de werkgever.

13.1.37 Overige lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2018	2017
Overige rentelasten (niet toe te rekenen aan beleggingsresultaten)	0	12
Stop-loss premie risicoherverzekering	37	39
Premie herverzekering overlijdensrisico*)	422	668
Premie herverzekering arbeidsongeschiktheidsrisico**)	0	288
Dotatie voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten	0	3.000
	459	4.007

*) In de premie herverzekering overlijdensrisico over 2017 van € 668.000 zijn ook de definitieve afrekeningen over de jaren 2015 en 2016 van € 145.000 verwerkt.

**) Per 31 december 2017 is de herverzekeringsovereenkomst arbeidsongeschiktheid met Elipslife opgezegd. Hiervoor in de plaats is een voorziening zieke deelnemers gevormd, die vanaf 1 januari 2018 in 24 maanden zal worden opgebouwd.

13.2 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Voor de bestemming van het saldo van baten en lasten van SPHDHV is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het negatieve saldo van de staat van baten en lasten ten bedrage van € 109,2 miljoen is onttrokken aan de algemene reserve, zoals vastgelegd in het reservebeleid.

13.3 Gebeurtenissen na balansdatum

Het bestuur heeft op 20 maart 2019 besloten per 1 april 2019 geen indexatie toe te kennen.

14. Overige gegevens

14.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2018.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 7 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 350.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen en het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 21 juni 2019

Drs. H. Zaghdoudi AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

14.2 Controleverklaring onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV op 31 december 2018 en van het resultaat over 2018, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2018;
- de staat van baten en lasten over 2018;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV (hierna: de stichting) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 7 miljoen
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen per 31 december 2018 (afgerond), zijnde het totaal van de technische voorziening voor risico fonds en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	<p>Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien de stichting per jaareinde in een herstelsituatie zit, maar de beleidsdekkingsgraad niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij de materialiteit gesteld op 0,75% van het pensioenvermogen.</p> <p>De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar, maar een toerekening aan elk van de compartimenten is niet meer aan de orde.</p>

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 350.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Ten opzichte van voorgaand jaar hebben wij een kernpunt opgenomen met betrekking tot de collectieve waardeoverdrachten en samenvoeging van de voormalig compartimenten. Het kernpunt 'Uitvoering van beleggingsadministratie en herverzekering bij uitvoeringsorganisaties' is na de collectieve waardeoverdrachten niet langer relevant. Wij hebben in vergelijking met voorgaand jaar geen andere wijzigingen in de kernpunten van onze controle aangebracht.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Collectieve waardeoverdrachten en samenvoeging voormalig compartimenten Haskoning en SPDHV

Kernpunt	<p>Per 1 januari 2015 bestond Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV uit twee compartimenten, Haskoning en SPDHV. De vermogens van beide compartimenten werden strikt gescheiden van elkaar beheerd. Beide voormalig compartimenten zijn per 1 juli 2018 samengevoegd door middel van een collectieve waardeoverdracht van de verplichtingen van voormalig compartiment Haskoning aan voormalig compartiment DHV en een collectieve waardeoverdracht van het garantiecontract inzake de pensioenen die tot 1 januari 2015 zijn opgebouwd aan de werkgever.</p> <p>Het samenvoegen van de voormalige compartimenten is gebaseerd op het beginsel van evenwichtige belangenbehartiging van alle groepen belanghebbenden. Om tot deze evenwichtige belangenbehartiging te komen, heeft de stichting hiertoe compensaties berekend voor de deelnemers aangezien sprake is van afwijkende dekkingsgraden tussen beide voormalig compartimenten. De stichting heeft de collectieve waardeoverdrachten en de samenvoeging toegelicht onder 12.4, 13.1.10, 13.1.33 en 13.1.34.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de collectieve waardeoverdracht niet juist is verwerkt en de aanspraken niet conform de vastgestelde compensatiemaatregelen zijn vastgesteld en daarmee technische voorziening voor risico fonds per 31 december 2018 niet toereikend is.</p>
Onze controleaanpak	<p>Onze controlewerkzaamheden ten aanzien van de collectieve waardeoverdracht, de samenvoeging en de toepassing van de compensatie bestonden onder andere uit:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • het kennisnemen van het besluit van het bestuur tot collectieve waardeoverdracht; • het kennisnemen van de goedkeuring van DNB ten aanzien van uitvoeren van de collectieve waardeoverdracht en de samenvoeging; • het kennisnemen van de contractuele afspraken tussen de stichting en de werkgever; • het kennisnemen van het bestuursbesluit met betrekking tot de compensatiemaatregelen en het toetsen van de verwerking van de compensatiemaatregelen in de aanspraken; • het beoordelen van de werkzaamheden van de certificerend actuaire bij de beoordeling van de compensatiemaatregelen en de verwerking in de technische voorziening voor risico fonds; • het toetsen van de toelichting inzake de collectieve waardeoverdrachten en de samenvoeging in het bestuursverslag en de jaarrekening.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de aanspraken en de technische voorziening voor risico fonds na samenvoeging per 31 december 2018 of de toelichting van de samenvoeging.
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
Kernpunt	<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.</p> <p>De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht onder 13.1.6.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>
Onze controleaanpak	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad.</p> <p>De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2018 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariael rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p>

	<p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen de key items in aanvulling op de compensatiemaatregelen, de overgang naar de Prognosetafel AG2018 en de aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte. • Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2018.
Waardering en toelichting van beleggingen voor risico fonds zonder genoteerde marktprijzen	
Kernpunt	<p>De beleggingen voor risico fonds zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen of andere geschikte methoden en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. De posities in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen in vastgoed en aandelen beleggingsfondsen, kennen inherente waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum.</p> <p>De stichting heeft de waarderinggrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 12.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 13.1.1. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2018 €383 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen. Dit betreft 41% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen voor risico fonds zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.</p>
Onze controleaanpak	Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van andere accountants. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald

	<p>van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2018.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De waardering van belangen in (beurs)genoteerde beleggingsfondsen hebben wij zelfstandig afgestemd met de prijsbron. Wij hebben vastgesteld voor deze beleggingen dat er sprake is van een actieve markt doordat de intrinsieke waarde dagelijks wordt gepubliceerd en deze intrinsieke waarde de basis is voor dagelijkse toe- en uittreding door beleggers. • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen en voor beleggingsfondsen waarvoor wij niet zelfstandig kunnen vaststellen dat sprake is van een actieve markt, hebben wij de waardering geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2018 van deze fondsen. Waar deze (nog) niet beschikbaar zijn omvat onze controle aansluiting met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum, alsmede onderzoek van de uitkomsten van back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen). <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van beleggingen voor risico fonds zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2018 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.</p>
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorziening voor risico fonds	
Kernpunt	<p>De technische voorziening voor risico fonds betreft een significante post in de balans van de stichting. De technische voorziening dient krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 12.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 13.1.7. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door de overgang naar de in</p>

	<p>september 2018 gepubliceerde AG2018 prognosetafel en de herijking van de voorziening vaste kosten. Volgens deze toelichting is de technische voorziening voor risico fonds €8,8 miljoen lager uitgekomen als gevolg van deze schattingswijzigingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorziening voor risico fonds niet toereikend gewaardeerd en toegelicht is.</p>
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de technische voorziening voor risico fonds hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van de stichting. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2018. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de technische voorziening voor risico fonds per 31 december 2018:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen onderzocht.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2018 of de toelichting van de technische voorziening voor risico fonds.</p>

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, bestaande uit het verslag van het bestuur, het pensioenfonds, de organisatiestructuur, governance-aspecten, risicomanagement en financiën;
- de overige gegevens;
- het voorwoord, de kerncijfers, verantwoordingsorgaan, visitatiecommissie, personalia, pensionering en de begrippenlijst.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse

controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 21 juni 2019

Ernst & Young Accountants LLP

wg. drs. J Slager RA

15. Pensionering

Pensionering

Door de nieuwe privacywetgeving (AVG) is het enkel toegestaan deze informatie op te nemen na goedkeuring door de betrokkene.

In het verslagjaar gingen 85 (ex-)deelnemers met pensioen, hiervan hebben 46 (ex-)deelnemers niet gereageerd en 37 (ex-)deelnemers hebben ingestemd met vermelding in het jaarverslag:

J.C. Arts
B.H. Bakker
E. Beunk
G. Snoekc - Blankestijn
H. van Beek - ten Brinke
P. Buisman
W.F.J.M. Engelhard
J.J.M. Font Freide
E.P.M.M. Gemmeke
C. Goossensen
H.W.G.M. van Heeswijk
C.F. Hendriks
J.J. Hooning
H.W. de Jong
J.W.H. Maatman
G.J.H. Molenaar
A.F. ter Mors
C.J. Netjes
R. van Ommen
A.H.W. Peters
W.J. Pos
B.A.M.G. Reintjes – Kooistra
P.A. W. van Rens
G.J.A. Schaap
W.L. van der Schalk
J.D. Schepers
C.C. Seckington
R. Speets
J.M.M. Veenendaal - Spithoven
W.J. Steutel
A.M.F.A. van Swelm
F. van der Veen
A.L.M. Vermeer
J.T.W. Vroonhof
M.A.M. Wijnen - van Wijk
J.J. Woldring
W. Zweers
P.C.M. Zwinkels

16. Begrippenlijst

Aanspraakgerechtigde	Maakt aanspraak op een nog niet ingegaan pensioen. Naast de (gewezen) <i>deelnemer</i> is dit ook de begunstigde voor een <i>partner- of wezenpensioen</i> .
ABTN	Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. Deze, door de wet verplicht gestelde, nota beschrijft de financieringsopzet van de reglementaire pensioenen.
Actuariële grondslagen	Veronderstellingen voor de vaststelling van de <i>Technische Voorziening</i> en de pensioenpremie. Deze hebben onder meer betrekking op de gehanteerde rekenrente, de levensverwachting van de deelnemers en opslagen die in de premie worden meegenomen, zoals voor de uitvoeringskosten.
Actuaris	Berekent met wiskundige modellen de premies en de <i>Technische Voorziening</i> .
ALM- of Asset Liability Management-studie	Analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd.
Belegd vermogen	Totale waarde van alle beleggingen van het fonds.
Beleidsdekkingsgraad	Dit is de dekkingsgraad waarop de pensioenfonds hun beleidsbeslissingen moeten baseren en wordt berekend als het gemiddelde van de dekkingsgraden (gebaseerd op marktinformatie) van de laatste twaalf maanden.
CBS consumenten-prijsindex (CPI), bestedingen	Niveau van consumentenprijspeil in een bepaald basisjaar. De afgeleide CPI is exclusief het effect van veranderingen in de tarieven van productgebonden belastingen (bijv. btw en accijns op alcohol en tabak) en subsidies.
CAK	Centraal Administratie Kantoor.
Collateral	Onderpand. Een bezitting aanvaard als waarborg voor een lening of een andere verplichting.
Crisisplan	Wanneer het pensioenfonds op korte termijn niet meer aan de doelstellingen kan voldoen, bevindt het pensioenfonds zich in een financiële crisis. Het financieel crisisplan is een richtlijn voor hoe te handelen in geval van een crisis.
Deelnemer	Werknemer die pensioen opbouwt via de pensioenregeling. Ook de werknemer met een WIA-uitkering is deelnemer.
Dekkingsgraad	Maat voor de financiële positie van pensioenfonds en de zekerstelling van de (toekomstige) pensioenen. Er zijn de volgende varianten: - (Nominale) dekkingsgraad: pensioenvermogen gedeeld door de Technische Voorziening (TV) * 100%. - Vereiste dekkingsgraad: vereist eigen vermogen gedeeld door TV * 100%.
Dekkingsgraadsjabloon	Bij het <i>herstelplan</i> behorend voorgeschreven model met de kwantitatieve uitwerking van het voorgenomen herstelbeleid.
Dekkingstekort	Er is een dekkingstekort als de <i>beleidsdekkingsgraad</i> onder het minimaal vereiste eigen vermogen ligt.
Directe beleggingsopbrengsten	Rente en dividendopbrengsten van beleggingen.
Diversificatie-effect	Effect van spreiding van de beleggingsportefeuille op het vereiste vermogen.
DNB	De Nederlandsche Bank. Toezichthouder van pensioenfonds, verzekeraars en kredietinstellingen in Nederland.
Duration	Gewogen gemiddelde looptijd van alle contant gemaakte kasstromen van een obligatie. Dit is de koersgevoeligheid van obligaties voor veranderingen in de rente. Bij een duration van 5 jaar daalt (stijgt) de koers van de obligatie 0,5% als de rente 0,1% stijgt (daalt).

Ervaringssterfte	Het verschil tussen de verwachte sterfte van de pensioenfondspopulatie en de verwachte sterfte van de gehele Nederlandse bevolking.
FIRM	Door DNB ontwikkelde methode voor de analyse van risico's.
FOCUS!	Vernieuwde toezichtaanpak van DNB met ingang van 2012.
Franchise	Deel van het salaris waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Aangenomen wordt dat de pensioenopbouw over dit deel van het salaris wordt gedekt door de later te ontvangen AOW-uitkering.
FTK of Financieel Toetsingskader	Toezichtregime voor de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Het is opgenomen in de Pensioenwet die op 1 januari 2007 in werking is getreden.
Gewezen deelnemer	<i>Deelnemer</i> van wie het deelnemerschap is geëindigd, die pensioen bij het fonds heeft opgebouwd waarvoor geen premie meer hoeft te worden betaald.
Haalbaarheidstoets	Op grond van artikel 143 van de Pensioenwet voert een pensioenfonds elk jaar een haalbaarheidstoets uit. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.
Herstelplan	Plan van aanpak gericht op het herstel van het <i>dekkingstekort</i> of het <i>reservetekort</i> bij een pensioenfonds.
Inhaaltoeslagen	<i>Toeslagen</i> die kunnen worden verleend, voor zover deze in het verleden niet voor 100% zijn toegekend.
Kostendekkende pensioenpremie	Premie nodig volgens het <i>FTK</i> om de onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst in dat jaar en voor de langere termijn na te komen.
Middelloonregeling	Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen afhankelijk is van het gemiddelde van de <i>pensioengrondslagen</i> tijdens de deelneming.
Minimaal vereist eigen vermogen	Minimale solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden.
Minimaal vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>minimaal vereist eigen vermogen</i> .
Partnerpensioen	Levenslange of tijdelijke uitkering aan de partner vanaf het moment van overlijden van de deelnemer. De partner kan zijn de huwelijkspartner, de geregistreerde partner of degene met wie wordt samengewoond.
Pensioengerechtigde	Ontvangt een ingegaan ouderdomspensioen, prepensioen, arbeidsongeschiktheidspensioen, <i>partnerpensioen</i> of <i>wezenpensioen</i> .
Pensioengrondslag	Deel van <i>pensioengevend salaris</i> na aftrek van de <i>franchise</i> . Dit is de basis voor de berekening van het pensioen en de pensioenpremie.
Pensioenvermogen	Reserve van het fonds vermeerderd met de <i>Technische Voorziening</i> .
Pensioengevend salaris	12,96 maal het bruto maandsalaris.
Pension Fund Governance	Wijze waarop pensioenfonds verantwoording aflegt aan belanghebbenden en waarop het interne toezicht is georganiseerd (goed pensioenfondsbestuur).
Prognosetafels	Tonen de sterftekansen afhankelijk van de bereikte leeftijd. Aan de hand van de prognosetafels worden de gemiddelde verwachte levensduren berekend.
Rekenrente	Rente waarmee toekomstige pensioenbetalingen contant worden gemaakt.
Rentetermijnstructuur (RTS)	De rentetermijnstructuur is een door DNB voorgeschreven tabel die voor verschillende looptijden aangeeft met welke rekenrente de toekomstige pensioenuitkeringen contant moeten worden gemaakt.
Reservetekort	Er is een reservetekort als de beleidsdekkingsgraad boven het minimaal vereist eigen vermogen, maar onder het vereist eigen vermogen ligt.
Risicohouding	De mate waarin een fonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds.
Swap	Ruilcontract. Dit is een financieel product waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico ruilt met dat van een andere partij (een voorbeeld is het uitruilen van renterisico).

Technische Voorziening (TV)	Voorziening voor toekomstig uit te keren pensioenen die over de verstreken jaren zijn opgebouwd.
Toekomstbestendig indexeren	De Pensioenwet bepaalt dat een pensioenfonds de pensioenen alleen mag indexeren (verhogen) als het deze indexatie naar verwachting ook in de verre toekomst kan toekennen. Dit noemen we toekomstbestendig indexeren.
Toeslagen, toeslagverlening	Verhoging van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Ook wel indexatie genoemd.
Total Expense Ratio (TER)	De kostenratio of TER van een beleggingsfonds is de optelsom van de jaarlijkse beheervergoeding en operationele kosten.
Ultimate Forward Rate (UFR)	Risicovrije rekenrente (Forward Rate) die vanaf 20 jaar convergeert naar een voortschrijdend gemiddelde van marktrenten over de voorgaande 120 maandeindes bij 60 jaar. Een Forward Rate is een toekomstige eenjaarsrente.
UPO	Uniform Pensioen Overzicht
Vereist eigen vermogen	Solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen worden uitgekeerd. De kans dat er binnen een jaar een dekkingstekort ontstaat, moet kleiner zijn dan 2,5%.
Vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>vereist eigen vermogen</i> .
Visitatie	Vorm van intern toezicht in het kader van <i>Pension Fund Governance</i> , waarbij het bestuur aan een visitatiecommissie van onafhankelijke deskundigen opdracht geeft om het functioneren van het bestuur te bezien.
Waardeoverdracht	Overdragen van de contante waarde van opgebouwd pensioen wanneer een werknemer van pensioenregeling wisselt.
Wezenpensioen	Nabestaandenpensioen dat na overlijden van een deelnemer wordt uitgekeerd aan de kinderen van de overleden <i>deelnemer</i> .
Zakelijke waarden	Verzamelnaam voor beleggingen in aandelen, vastgoed en grondstoffen.